

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra primární a preprimární pedagogiky

Diplomová práce

Hana Kučerová

Ochrana dětí před sexuálním a jiným zneužíváním v pedagogické práci učitele
primární školy

Olomouc 2014

Vedoucí práce: Doc. PaedDr. Miluše Rašková, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 2. 12. 2014

.....

Hana Kučerová

Poděkování

Děkuji doc. PaedDr. Miluši Raškové, Ph.D., za odborné vedení diplomové práce, za cenné rady a podnětné připomínky týkající se daného tématu a za trpělivost, vstřícný přístup a čas, který mi věnovala.

OBSAH

ÚVOD.....	6
1 SEXUÁLNÍ ZNEUŽÍVÁNÍ DĚTÍ	8
1.1 Vymezení sexuálního zneužívání	8
1.1.1 Formy sexuálního zneužívání	10
1.1.2 Signály sexuálního zneužívání a dlouhodobé následky	13
1.2 Pohled do historie sexuálního zneužívání	15
1.3 Definování jiného zneužívání	17
1.4 Rizikové faktory	19
2 PREVENCE SEXUÁLNÍHO A JINÉHO ZNEUŽÍVÁNÍ DĚTÍ	22
2.1 Primární prevence	22
2.2 Sekundární prevence.....	25
2.3 Terciální prevence	28
2.4 Kvartální prevence	31
3 OSOBNOST PEDAGOGA A SEXUÁLNÍ VÝCHOVA V KONTEXTU SOUČASNÉ PRIMÁRNÍ ŠKOLY.....	32
3.1 Sexuální výchova jako pedagogický pojem.....	32
3.1.1 Principy a metody sexuální výchovy.....	34
3.1.2 Obsah sexuální výchovy v primární škole.....	36
3.2 Osobnost pedagoga.....	37
3.3 Kompetence učitele primární školy v kontextu sexuální výchovy	39
3.4 Legislativní ukotvení	42
4 PRŮZKUMNÉ ŠETŘENÍ.....	44
4.1 Stanovení cílů a výzkumných problémů	45
4.2 Metodologie, organizace a cílová skupina	46
4.3 Výsledky výzkumného šetření	47
4.4 Interpretace výsledků	71
ZÁVĚR.....	75
Seznam zdrojů	77

Seznam použitých zkratek	80
Seznam tabulek a grafů	81
Seznam příloh.....	82

ÚVOD

Tato diplomová práce je zaměřena na ochranu dětí před sexuálním a jiným zneužíváním v pedagogické práci učitele primární školy. O sexuálním zneužívání dětí, jejich týrání nebo zanedbávání se většina z nás čas od času dozvídá prostřednictvím sdělovacích prostředků. Média obvykle zveřejňují extrémní pohled na tuto problematiku a mohou v nás tak vyvolat pocit, že tento jev je výjimečný a týká se jen úzce specifikovaného okruhu jedinců, že v našem okolí nemůže k takovému jednání docházet. S takovým názorem jsem se poměrně často setkala v okruhu svých přátel a známých. Je to opravdu tak? Je sexuální zneužívání jev ojedinělý, nebo je sexuální a jiné zneužívání dětí problém širší? Je snadné ho odhalit a zasáhnout? Jaké jsou vůbec následky tohoto jevu? Takové a mnohé další otázky jsem si ve svém životě položila vždy, když jsem se z médií dozvěděla o některém z případů násilí na dětech, ať už se jednalo o případ domácího násilí, zanedbávání, zneužívání či dokonce o sexuálním napadení končící smrtí oběti. Sama jsem matkou dvou malých dětí a násilí na dětech považuji za jeden z nejhorších zločinů, jakých se může člověk vůči člověku dopustit. Lhostejnost vůči násilí, jeho ignorace či popírání lze podle mého názoru na miskách vah postavit téměř na stejnou úroveň jako násilí samotné.

Cílem této diplomové práce bylo zjistit, jak učitelé primární školy vnímají význam sexuální výchovy jako prostředku prevence sexuálního a jiného zneužívání dětí mladšího školního věku, a upozornit na problematiku sexuálního a jiného zneužívání dětí. Dílčími cíli bylo určit, zda se učitelé setkali ve své praxi s problematikou sexuálního a jiného zneužívání a zda vědí, jak postupovat v případě ohrožení dítěte projevy syndromu CAN. Zajímal nás také zájem pedagogů o vzdělávání v oblasti sexuální výchovy.

Teoretická část práce obsahuje tři kapitoly, v nichž jsme se postupně zaměřili na problematiku CAN, prevenci tohoto jevu a osobnost pedagoga při sexuální výchově na 1. stupni základní školy. V první kapitole jsme vymezili pojem sexuální a jiné zneužívání, jeho signály, příčiny a důsledky. Soustředili jsme především na širší a obecné uvedení do problematiky násilí na dětech. Definovali jsme formy, signály i dlouhodobé následky sexuálního zneužívání. Krátce jsme pohlédli do historie sexuálního zneužívání a zmínili jsme také formy jiného zneužívání, tedy zanedbávání a týrání. V závěru první kapitoly jsme uvedli některé rizikové faktory, jejichž vyhledávání již souvisí s prevencí, které jsme se podrobněji

věnovali ve druhé kapitole. Zde jsme specifikovali pojetí prevence v celém jejím obecném rozsahu. Prevenci jsme rozčlenili do jednotlivých podkapitol a zdůraznili jsme také některé z principů pedagogické prevence. Ve třetí kapitole jsme se zabývali osobností pedagoga při sexuální výchově v kontextu současné primární školy. Zaměřili jsme se především na kompetence pedagoga a pohlédli jsme na sexuální výchovu dětí jako na možný nástroj primární prevence. Vymezili jsme také pedagoga z pohledu platné legislativy.

Na teoretickou část navazuje tato diplomová práce částí praktickou. Čtvrtá kapitola byla věnována průzkumnému šetření. Specifikovali jsme zde hlavní i dílčí cíle výzkumu, jeho metody a interpretovali jsme dosažené výsledky. Pro výzkum jsme zvolili metodu dotazníku. Praktická část měla pomocí dotazníkového šetření ujasnit otázku postoje pedagogů k sexuální výchově jako jednomu z prostředků primární prevence sexuálního a jiného zneužívání dětí. Jednoduchý dotazník obsahoval 21 uzavřených otázek, cílovou skupinou byli pedagogové primární školy. Výsledná zjištění byla demonstrována v grafech a každý graf byl také okomentován.

Studium literatury a pramenů, konkretizování hlavního i dílčích cílů, vymezení empirické části práce, stejně jako vlastní vypracování této diplomové práce pomohlo autorce hlouběji proniknout do problematiky sexuálního zneužívání a nalézt odpovědi na otázky, které si v souvislosti s tímto jevem sama často kladla.

1 SEXUÁLNÍ ZNEUŽÍVÁNÍ DĚTÍ

Sexuální zneužívání dětí není problém nový. Objevoval se prakticky ve všech obdobích lidských dějin, jen se měnil způsob vnímání tohoto jevu. S tímto citlivým tématem, které bylo ještě koncem 20. století pro laickou veřejnost naprostým tabu, se dnes setkáváme poměrně často. Svou roli zde sehrávají také média, které nás informují o případech sexuálního zneužívání. Tyto případy jsou však pouhou špičkou ledovce. Problematika sexuálního zneužívání je mnohem širší, než jak ji prezentují média. Sexuální zneužívání je závažný trestný čin, který negativně ovlivňuje nejen současný život oběti a jejího nejbližšího okolí, ale především nezvratně poznamenává psychiku a budoucnost zneužitého dítěte.

1.1 Vymezení sexuálního zneužívání

Dle Dunovského (1995) považujeme **sexuální zneužívání dítěte** označované zkratkou **CSA** (Child Sexual Abuse) za formu širšího jevu, a to **týrání, zanedbávání a zneužívání dítěte**, který je znám pod anglickou zkratkou **CAN** – Child Abuse and Neglect. Jedná se nejčastěji o záměrné ubližování dítěti rodiči nebo osobami, které mají dítě v péči, případně o zanedbávání potřeb dítěte. Toto jednání poškozuje nejen tělesný, ale také duševní stav a vývoj dítěte a může v některých případech vést až k úmrtí oběti. Tak, jak se postupně vyvíjel a rozšiřoval pojem CAN a vnímání násilí ve vztahu k dětem, měnilo se i pojetí sexuálního zneužívání.

Odborná literatura definuje sexuální zneužívání různě. Hadj-Mousová (in Vaničková, Provazník, Hadj-Mousová, 1997, s. 12) zmiňuje definici Schechtera a Roberge z roku 1976, která hovoří o vtažení dětí a dospívajících jako nezralých a závislých jedinců do sexuálních činností, které nejsou tyto děti schopny plně chápat a nejsou tedy schopny dát k takovým aktivitám informovaný souhlas, nebo které porušují sociální tabu rodinných rolí. Z velkého množství dalších definic vybíráme následující:

„Velmi zjednodušeně můžeme o sexuálním zneužívání říci, že se při něm dospělý sexuálně uspokojuje dítětem nebo dítě zneužívá v oblasti prostituce a pornografie. Mlčenlivost dítěte si pak vynucuje psychickým vydíráním, vyhrožováním, různými odměnami či tresty. Dítě je tímto

chováním dospělého natolik vyvedeno z míry, že přestože není zpravidla použita hrubá fyzická síla, dítě o svém utrpení mlčí...“ (Halfarová in Dunovský, Dytrych, Matějček, 1995, s. 71)

„Sexuální zneužívání je především vymezeno záměrem pachatele, v němž je zřejmý sexuální motiv pro vlastní rozkoš a prožitky, a obvykle i postoj oběti včetně kvality a charakteristiky duševního nebo fyzického poškození. V trestním řízení však bývá prokazování těchto aktivit velmi obtížné.“ (Täubner, 1996, s. 12)

„Za sexuální zneužívání je označován pohlavní akt mezi dospělou osobou a nedospělým jedincem, přičemž se zákonem určená hranice přípustnosti pohlavního styku pohybuje v různých zemích obvykle mezi 13. a 18. rokem věku. Pojem zneužití přitom může označovat jak různé formy koitálního styku (vaginální, anální, interfemurální), tak i aktivní a pasivní orogenitální aktivity, masturbaci či osahávání jiných částí těla oběti, to vše za účelem dosažení sexuálního vzrušení a eventuálně uspokojení pachatele.“ (Weiss in Vaníčková, Provazník, Hadj-Moussová, 1997, s. 13)

Weissova definice hovoří o sexuálním zneužití dítěte dospělou osobou, ovšem Hadj-Moussová (in Vaníčková, Provazník, Hadj-Moussová, 1997, s. 13) poznamenává, že sexuální násilí může spáchat i jedinec mladší osmnácti let, který je vyspělejší, silnější než oběť či pokud je v pozici, která mu nad obětí dává moc.

Hadj-Moussová (in Vaníčková, Provazník, Hadj-Moussová, 1997, s. 12) uvádí také definici Zdravotní komise Rady Evropy z roku 1992, která označuje *„sexuální zneužívání dítěte jako nepatřičné vystavení dítěte sexuálnímu kontaktu, činnosti či chování. Zahrnuje jakékoliv sexuální dotýkání, styk či vykořisťování kýmkoli, komu bylo dítě svěřeno do péče anebo kdo se s dítětem dostal do styku. Takovou osobou může být rodič, příbuzný, přítel, odborný či dobrovolný pracovník či cizí osoba.“*

Jak vyplývá z výše uvedených citací, sexuální zneužívání přináší pachateli vždy sexuální vzrušení či přímo vede k uspokojení pohlavních potřeb abusora. Pachatel využívá nevědomosti, nezralosti, závislosti či strachu oběti. O zneužití se jedná i v případě, že dítě se sexuální aktivitě nebrání či s ní dokonce souhlasí, např. je mu slíbena odměna. Za podmínku zneužití je třeba tedy považovat nejen zákonem stanovenou věkovou hranici, ale i absenci

informovaného souhlasu, protože dítě nedokáže pochopit důsledky takového chování na svůj budoucí psychický vývoj.

1.1.1 Formy sexuálního zneužívání

Odborná literatura hovoří o dvou základních formách pohlavního zneužívání. Jedná se o **bezdotykové zneužívání**, kdy nedochází k přímému fyzickému kontaktu mezi abusorem a obětí, a **dotykové zneužívání**, ve které je fyzický kontakt přítomen. Tyto pojmy se objevují i v již zmiňované definici Zdravotní komise Rady Evropy z roku 1992. Halfarová (in Dunovský, Dytrych, Matějček, 1995, s. 74-77) pracuje s pojmy bezkontaktní a kontaktní zneužívání.

Hadj-Moussová (in Vaníčková, Provazník, Hadj-Moussová, 1997, s. 15) zahrnuje mezi bezdotykové formy syndromu CSA především voajérství, exhibicionismus a verbální zneužívání. Podstatou voajérství (voyeurismu) je uspokojení sexuálních potřeb pozorováním osob při svlékání, hygieně či pohlavním styku. Oběť nemusí vědět, že je pozorována. Patří sem také sledování dítěte při masturbaci, do které se pachatel sám nezapojuje, ale kterou si na dítěti vynutí pohrůzkami, vydíráním nebo příslibem odměny. Můžeme sem zahrnout i pozorování sexuálních aktivit více dětí, dítěte s dospělým, v některých případech i se zvířetem, které se často objevují při komerčním sexuální zneužívání. K tomuto typu zneužívání lze přiřadit i vystavení dítěte pohledu na pornografii nebo na sexuální aktivity jiných osob. Hadj-Moussová (in Vaníčková, Provazník, Hadj-Moussová, 1997) používá v této souvislosti pojem obrácené voajérství. S tímto jevem souvisí exhibicionismus – sexuální úchylka, při níž pachatel uspokojuje své sexuální potřeby obnažováním svých genitálií na veřejnosti. V souvislosti s bezdotykovým zneužíváním nelze opomenout verbální zneužívání. Dítě je vystaveno užívání obscénní řeči, vulgárních výrazů a líčení sexuálních aktivit tzv. pornolálii. K tomuto jevu dochází často prostřednictvím anonymních telefonátů. Verbální zneužívání je však v naší společnosti v mnoha případech vnímáno spíše jako nemravné a nevhodné chování než jako trestný čin. (Täubner, 1996, s. 9-13)

Podle Halfarové (in Dunovský, Dytrych, Matějček, 1995, s. 74-77) lze na rozhraní bezdotykového a dotykového zneužívání zařadit tzv. harassment – znepokojování, zneklidňování. Dospělý dítě obtěžuje slovními ataky, ale i fyzickým kontaktem např.

poplácáním po zadečku, objímáním, které dítěti není příjemné a dospělého vzrušuje. Dospělý však sexuální podtext svého jednání popírá.

Dojde-li k pohlavnímu kontaktu mezi pachatelem a dítětem, hovoříme o dotykové či kontaktním zneužívání. Tento jev zahrnuje dotýkání intimních částí těla, orální, interfemurální, vaginální nebo anální pohlavní styk. Hanušová (2006) kontaktní sexuální chování rozděluje na **nepenetrativní a penetrativní aktivity**. Nepenetrativní jsou dotýkání se, laskání prsou nebo genitálu rukou, předměty či genitálem přes oblečení nebo na nahém těle. Penetrativní aktivity, to je vniknutí penisem, prsty nebo předměty do genitálu, zahrnují orálně-genitální, análně-genitální i genitálně-genitální sexuální kontakt.

Hadj-Moussová (in Vaníčková, Provazník, Hadj-Moussová, 1997, s. 15-17) vymezuje hlavní typy kontaktního zneužívání:

- osahávání a ohmatávání,
- masturbace,
- frotérství,
- simulovaná soulož,
- penetrace,
- sadomasochistické aktivity,
- orální sexuální aktivity,
- fetišismus,
- sexuální aktivity se zvířaty.

Dotýkání a laskání intimních částí těla označuje Halfarová (in Dunovský, Dytrych, Matějček, 1995, s. 74-77) jako obtěžování, které je často doprovázeno obscénními slovními projevy. Hadj-Moussová (in Vaníčková, Provazník, Hadj-Moussová, 1997, s. 16) o osahávání a ohmatávání erotogenních partií dítěte pod záminkou dodržování hygieny, masáže apod. konstatuje: „*Ohmatávání přináší pachateli sexuální uspokojení. To je velice důležité proto, abychom mohli od sexuálního zneužívání odlišit nesexuální mazlení s dítětem, které je zvláště v prvních letech života pro dítě významné jako projev citového pouta s matkou či jinými blízkými osobami, posiluje také vztah k vlastnímu tělu a je v jistém smyslu nutným předpokladem budoucího normálního vývoje sexuality dítěte.*“

Dalším typem kontaktního zneužívání je masturbace. Jde o charakteristické dráždění penisu u chlapců a vaginy a klitorisu u děvčat. Výjimkou však není ani masturbace anální.

Pachatel buď masturbaci provádí dítěti, nebo je dítě přinuceno provádět masturbaci abusorovi, masturbace může být také vzájemná. Tomuto typu uspokojování sexuálních potřeb se blíží frotérství, při němž se jedinec vzrušuje a ukájí třením o anonymní osobu převážně opačného pohlaví například v hromadné dopravě, v davu apod. Simulovaná soulož je dalším způsobem dotykového nepenetrativního zneužití. Pachatel uspokojuje svou sexuální potřebu třením genitálií o genitálie dítěte, nedochází ale k vniknutí do dítěte.

Zvláště násilným typem kontaktního zneužití je penetrace, tedy znásilnění. Jedná se o vaginální styk, anální styk, tedy soulož v pravém smyslu slova nebo o felaci. Penetrace může být provedena nejen penisem, ale i prsty nebo nějakým předmětem. Při tomto typu sexuálního útoku dochází vzhledem k fyziologii často k poranění oběti. Agresor může také dítě nutit k tomu, aby samo penetrovalo pachatele nejčastěji prsty, rukou nebo předmětem.

Dítě může být zneužito i v rámci sadomasochistických aktivit. Sadismus a masochismus jsou sexuální úchytky spojené s trýzněním a fyzickou bolestí. V případě sadismu jedince vzruší a uspokojí pouze trýznění jiné osoby, u masochismu naopak jedinec cítí sexuální uspokojení jen, je-li sám trýzněn. V případě zneužívání dětí se jedná především o první zmiňovaný typ tedy sadismus. Bití, trýznění a mučení dítěte může skončit v některých případech smrtí.

Časté je zneužívání dětí orálními sexuálními praktikami. Jedná se o líbání s pronikáním jazyka do úst dítěte nebo i o orální dráždění genitálií dítěte abusorem. Dítě může být nuceno orálně uspokojit pachatele. Do těchto aktivit patří také přinucení dítěte, aby takto dráždilo jiné dítě.

Ve spojitosti se zneužíváním dětí se mohou objevit i různé druhy fetišismu, což je erotické zaměření na určité předměty či části těla. Zde vždy záleží na fixaci pachatele. Může si například vynucovat oblékání dítěte do lascivního oblečení. Často se o něm hovoří v souvislosti s komerčním sexuálním zneužíváním dětí, pornografií, kdy je dítě využíváno k sexuálním aktivitám pro finanční zisk pachatele nebo pachatelů. (Vaničková, Provazník, Hadj-Mousová, 1997, s. 15-17)

Vaničková (in Vaničková, Provazník, Hadj-Mousová, Spilková, 1999, s. 39-40) zmiňuje Russelovi kategorie závažnosti sexuálního zneužití. Russel rozděluje formy sexuálního zneužívání na velmi závažné, středně závažné a nejméně závažné. Velmi závažné formy jsou orální sex, vaginální či anální styk provedený penisem. Do středně závažných

zahrnuje dráždění prsou a erotogenních zón, vnikání do vaginy a anusu prsty, jazykem nebo předměty a vzájemné dotýkání se genitálií. Líbání, svlékání, sexuální dotyky, vynucená masturbace, pořizování nevhodných fotografií zařazuje mezi nejméně závažné formy sexuálního násilí.

Bez ohledu na formu sexuální agrese je tento čin pro oběť vždy traumatizující a negativně ovlivňuje její další psychosociální vývoj. Světová zdravotnická organizace uvádí, že osobní zkušenost se sexuálním zneužitím v dětství nebo v období dospívání má 10–40 % dospělých žen a 5–20 % mužů. Počet dětí vystavených opakovanému či dlouhodobému sexuálnímu zneužívání je odhadováno až na 1 % dětské populace. (Provazníková in Vaníčková, Hadj-Mousová, Provazníková, 1995, s. 34)

1.1.2 Signály sexuálního zneužívání a dlouhodobé následky

Sexuálně zneužívané dítě prožívá komplexní trauma. Sexuální násilí zanechá stopy na těle i duši dítěte. Vaníčková (in Vaníčková, Provazník, Hadj-Mousová, 1999, s. 53-54) hovoří o signálech sexuálního zneužívání jako o krátkodobých příznacích a rozlišuje specifické a nespecifické varovné známky svědčící o sexuálním násilí.

Specifické varovné příznaky zahrnují především fyzická poranění a zvláštní chování a znalosti v oblasti sexuality, která nejsou adekvátní věku dítěte. Nejčastější fyzická poranění zahrnují poranění vagíny nebo konečníku, otoky pohlavních orgánů, pohmožděniny, škrábance a krevní podlitiny na intimních partiích, atd. Dítě sexuálně zneužívané může vykazovat zvláštní projevy spojené s předčasnou sexualizací, jako je masturbace na veřejnosti (zvláště u menších dětí), nadměrná masturbace, nepřiměřené znalosti o sexu a předčasně zahájený sexuální život.

Mezi **nespecifické varovné příznaky** patří sebepoškozování, strach, úzkost, regrese chování, nevolnosti a bolesti břicha bez organické příčiny, poruchy spánku, poruchy příjmu potravy, opakované záněty močového měchýře, změny chování, nedůvěra k dospělým, panický strach zůstat s dospělým o samotě. U starších dětí také ztráta kamarádů a koníčků, náhlé zhoršení školního prospěchu, lži, podvody, krádeže, náhlý výskyt agrese, emoční otupělost, smutek, deprese a sebevražedné chování.

Täubner (1995, s. 28) připomíná, že věk zneužívaného dítěte má velký vliv na jeho pocity a chování. Jinak se může projevit zneužívání u batolete, předškoláka, dítěte mladšího školního věku, prepubescenta i dospívajícího. Oběti sexuálního násilí obvykle prožívají ambivalentní pocity vůči dospělým, zvláště došlo-li ke zneužití v rodině. Zneužití vždy znamená silný otřes a zlom v dosavadním vývoji dítěte, není proto neobvyklé, že dítě reaguje popřením celé situace. Tento stav se dostavuje v určité fázi u všech dětí a je jistým obranným mechanismem.

Autoři Elliot a Place (2002, s. 97) uvádějí, že zneužívané děti obvykle trpí závažnými psychickými potížemi, které často vyústí v posttraumatickou stresovou poruchu jako následku těžkého traumatu. Dítě zážitky spojené se zneužíváním popírá, objevují se výpadky paměti a neschopnost vlastní identifikace. Trauma může být pro oběť tak zatěžující, že stresující zážitky zcela vytěsni. V budoucnu se ovšem vzpomínky vrátí a oběť prožívá trauma opětovně. Při posttraumatické poruše se mění chování, rytmus spánku a může dojít také k dissociaci osobnosti.

Vaničková (in Vaničková, Provazník, Hadj-Moussová, 1999, s. 51-53) specifikuje pojem **syndrom dětského přizpůsobení sexuálnímu zneužití**. Tento syndrom zahrnuje pět kategorií:

- utajování (agresor dítě po sexuálním aktu přinutí výhrůzkami či citovým vydíráním mlčet, přesvědčí dítě o jeho vině; pokusí-li se dítě svěřit, je odmítnuto jako lhář),
- bezmocnost (dítě zneužívané rodinným příslušníkem je bezmocné; agresor vystupuje v pozici moci, dítě má k němu ambivalentní vztah),
- svedení a přizpůsobení (při opakovaném zneužívání si dítě vybudovává obranné mechanismy – útek z reality, využívání situace, získání výhod, obrácení rolí),
- opožděné konfliktní a nepřesvědčivé odhalení (dítě se svěří až po delším čase v období rodinného konfliktu, setkává se s pochybnostmi, výčitkami atd.),
- odvolání výpovědi (dítě odvolává výpověď pod tlakem okolí; osoba, které se svěřilo, výpověď bagatelizuje).

Potíže, které u oběti přetrvávají i v dospělosti, označujeme jako **dlouhodobé následky sexuálního zneužití**. Nejčastěji jsou to **obtíže s důvěrou**, oběti mají potíže v mezilidských

vztazích. Nedokáží navázat kamarádský nebo partnerský vztah. Oběti v dospělosti často trpí pocitem méněcennosti, mají **obtíže se sebehodnocením**. Někteří jedinci se považují za špatné, nedokáží dosáhnout úspěchu nebo se naopak snaží ostatní za všech okolností překonat – mají **obtíže při získávání úspěchu**. Typické jsou také **obtíže ve společenském styku** a z bolestné zkušenosti pramenící **obtíže v intimním životě**. Mezi další následky lze zařadit konzumaci alkoholu a drog, prostituci a promiskuitu, neschopnost definovat pozici rodič – dítě ve své budoucí rodině, vyšší výskyt psychických onemocnění, násilné chování v dospělosti, sexuální agresivitu. Odborníci konstatují, že dlouhodobé následky jsou horší, byla-li forma sexuálního zneužití obzvláště násilná, oběť byla v době útoku mladší devíti let, útočníkem byl vlastní otec nebo měla-li matka po odhalení zneužívání k dítěti negativní vztah. (Vaníčková in Vaníčková, Provazník, Hadj-Moussová, 1999, s. 54-56)

1.2 Pohled do historie sexuálního zneužívání

Sexuální zneužívání je pravděpodobně staré jako lidstvo samo, jen se postupně vyvíjelo vnímání tohoto jevu a normality lidského chování. První písemné zmínky o sexuálních tužbách po dítěti nacházíme již ve staré civilizaci Sumérů. Jedná se o tabulku s klínovým písmem, která popisuje, jak bůh Enlil požaduje pohlavní styk po mladičké bohyni Ninlil. (Täubner, 1996 s. 14) Velká většina mýtů o vzniku světa a lidstva je spojena s incestem, tedy se sexuální aktivitou mezi blízkými příbuznými, kteří nemohou uzavřít sňatek. Z dnešního pohledu se jedná o jakékoliv sexuální jednání mezi dítětem a rodičem, nevlastním rodičem, náhradním rodičem, sourozenci nebo členy širší rodiny, které je pro civilizovanou společnost tabu a ve většině zemí je hodnoceno jako trestný čin. V raných kulturách však byl incest nejen dovolen, ale v panovnických rodech i preferován; v Egyptě se faraoni běžně ženili se svými sestrami. Podobná praxe byla i v Persii, kde v královském rodu mohli uzavřít manželství pouze sourozenci. V tomto chování pravděpodobně nebyl prvotní motiv sexuální, ale spíše ekonomická výhodnost. Šlo o to nerozměňovat rodové jmění a upevnit svou mocenskou pozici.

Pöthe (in Weiss, 2005, s. 95-96) připomíná, že v řecké mytologii se s incestem setkáme poměrně hojně. Staří Řekové ho spojovali s životem svých bohů, např. vládce bohů Zeus pojal za manželku svou sestru Héru. Smrtelníci byli za takové jednání trestáni. Antická doba oceňovala půvab mladého těla. Ideálem krásy však nebyla dívka, ale sotva dospívající

chlapec a preferován byl homosexuální pohlavní styk nebo anální styk se ženou. Poměr zralého muže s mladým milencem byl akceptován, pokud to nebyli příbuzní a milostný vztah nenarušoval rodinné vztahy. Pro helénské období byla typická homosexuální pederastie, to je pedofilní orientace na osoby stejného pohlaví.

Zmínky o incestním chování nalézáme i v bibli, typický je příběh Lota a jeho dcer. V souvislosti s prvním historickým důkazem o zákazu incestu Pöthe (in Weiss, 2005, s. 95-96) zmiňuje Chammurabiho zákoník (1700 let před naším letopočtem), který říká, že zplodí-li muž dítě se svou dcerou, bude vykázán za brány města a tedy vyloučen ze společenství. Podobné tresty bychom mohli nalézt i ve Starém zákoně.

O sexuálním zneužívání, tak jak ho vnímáme dnes, hovoří i Talmud. Ten stanovoval pravidla, která upravovala sexuální vztahy mezi dospělými a dětmi. Muž se mohl pohlavním stykem zasnoubit s dívkou, která dovršila věku tři roky a jeden den. Přestože Talmud navrhoval ideální věk pro svatbu dívky mezi dvanáctým a třináctým rokem, bylo běžné provdat ji daleko dříve; sňatek byl samozřejmě spojen s finanční odměnou pro otce nevěsty. Ačkoli toto jednání bylo zcela legální, sexuální chování mezi příbuznými bylo považováno za nepřipustné. (Täubner, 1996, s. 14-18)

Pöthe (in Weiss, 2005, s. 95-96) konstatuje, že incest byl ve většině národů a etnik, naši židovsko-křesťanskou kulturu nevyjímaje, vnímán jako trestný čin. Naproti tomu Raboch (in Täubner, 1996, s. 17) upozorňuje, že v Anglii je incest trestný teprve od r. 1908.

Vaníčková (in Vaníčková, Provazník, Hadj-Mousová, Spilková, 1999, s. 13) podotýká, že teprve konec 19. a počátek 20. století přináší změnu ve vnímání společenského postavení dítěte a zvýšenou citlivost vůči násilí na dětech. V kontextu s touto změnou zmiňuje zásadní dokumenty přijaté ve 20. století k ochraně dětí před různými formami násilí. Jsou to Charta práv dítěte z roku 1924, Konvence o právech dítěte z roku 1959 a v roce 1989 přijatá neméně důležitá Úmluva o právech dítěte. Vaníčková (in Vaníčková, Provazník, Hadj-Mousová, 1997, s. 31-32) také připomíná studii amerického sexuologa Alfréda Kinseyho z roku 1953 o předmanželském a mimomanželském sexu, která poprvé zveřejňuje informace o sexuálním zneužívání žen v dětství. Druhá polovina 20. století byla zasvěcena výzkumu a diagnostice sexuálního násilí na dětech; postupně byl pojmenován např. syndrom přízpůsobení, posttraumatická porucha chování a rovněž popsán přenos vzorců sociálního chování týkající se sexuálního násilí. Podrobné mapování této problematiky vyústilo v přijetí

již zmiňované definice Zdravotnické komise Rady Evropy z roku 1992. Jednání 11. mezinárodního kongresu o zneužívání a zanedbávaném dítěti, který se konal v Dublinu v roce 1996, řešilo jev sexuálního násilí na dětech jako stěžejní problém. V této souvislosti je třeba též připomenout oblast komerčního sexuálního zneužívání dětí, která se na přelomu tisíciletí stala s rozvojem internetu bohužel velmi aktuální. Odborníci odhadují, že na světě je asi 100 miliónů dětí komerčně sexuálně zneužíváno; jedná se především o dětskou pornografii a prostituci spojenou s rozmachem sexuální turistiky.

1.3 Definování jiného zneužívání

Nejen následky sexuálního zneužívání vážně poškozují dětskou duši a psychosociální vývoj dítěte. Jak jsme již uvedli v úvodu této kapitoly, je sexuální zneužívání jednou z forem rozsáhlejšího jevu známého jako syndrom CAN, to je syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte. Dunovský charakterizuje tento syndrom jako: „ *soubor nepříznivých příznaků v nejrůznějších oblastech stavu a vývoje dítěte i jeho postavení ve společnosti, v rodině především. Jsou výsledkem převážně úmyslného ubližování, způsobeného nebo působeného nejčastěji jeho nejbližšími vychovateli, hlavně rodiči.*“ (Dunovský, Dytrych, Matějček, 1995, s. 15)

Počátky vývoje pojmu CAN lze podle Dunovského (Dunovský, Dytrych, Matějček, 1995, s. 15-19) nalézt v Anglii koncem 19. století, kde byla r. 1883 v Liverpoolu a v roce 1884 v Londýně založena Národní společnost prevence proti krutostem na dětech. Tato dobrovolnická organizace z počátku věnovala pozornost fyzickému násilí vůči dětem a jeho dopadům, ale také nedostatečné výživě a péči a v neposlední řadě dítěti jako oběti vykořisťování námezdní prací.

Jako první se začal v rámci syndromu CAN formovat pojem **fyzické týrání**, které se nejprve v zahraničí označovalo jako špatné zacházení nebo nepečování o dítě a v r. 1962 bylo pojmenováno jako Battered Child Syndrome – syndrom bitého dítěte. Lékaři se také zabývali specifickými vážnými zraněními dětí, které odlišili od běžných zranění způsobených úrazem a pojmenovali jako **non-accidental injuries** (NAI); to je úmyslné, neúrazové poškození v rámci krutého zacházení. I přes počáteční váhání byla za příčinu těchto poranění označena neovládnutá agrese proti dítěti. Tuto agresi umožňuje dospělému jeho převaha nad obětí a na druhé straně zranitelnost a nemožnost dítěte bránit se. Svou roli zde sehrává

také prostředí a socio-ekonomické faktory. Zde máme na mysli materiální nouzi, nezaměstnanost, nedostatečné a nevhodné bydlení, špatná či dokonce žádná zdravotní péče, absence výchovy a vzdělání. Právě tyto faktory se podílí na formách fyzického týrání; ty můžeme rozdělit do dvou základních podob. Rozlišujeme aktivní formu tělesného násilí a pasivní formu týrání. Aktivní formou rozumíme tělesné tresty, bití, tržné rány, pohmožděniny, zlomeniny, krvácení, dušení a ostatní projevy fyzické agrese. Pasivní forma pak zahrnuje především neprospívání, vyhladovění, nedostatky v ošacení, bydlení a zdravotní a výchovné péči. Pro pasivní tělesné týrání je charakteristické nedostatečné uspokojování potřeb dítěte. Tak jak odborníci poznávali příčiny a především důsledky fyzického týrání, objevili přímou souvislost s utrpením dětí v rovině citové a psychické.

Citové či **psychické týrání** je další z forem syndromu CAN; setkáváme se s ním opět v rovině aktivní i pasivní. V aktivní podobě jde o ponižování, nadávky, šikanu, strašení a opakované vystavování stresu. Pasivní citové týrání je prezentováno nedostatkem podnětů a neuspokojováním základních duševních a sociálních potřeb. Jak podotýká Schneiberg (in Švejcár, Frühauf, 2003, s. 324), uspokojení zmíněných psychických a sociálních potřeb je zásadním předpokladem pro rozvoj jedince v oblasti intelektu, citů, vůle, ale i v chování a schopnosti společenské interakci, komunikace a utváření hodnotového žebříčku.

Objevení přímé souvislosti pasivního fyzického týrání s nedostatečnou stimulací, psychickou deprivací, absencí lásky a porozumění vedlo k vymezení další části syndromu CAN, kterou je **zanedbávání dítěte** (Child Neglect). Zanedbávání dítěte lze tedy chápat jako nedostatečnou péči, jejímž důsledkem je vážná újma v rozvoji dítěte. Hradečná (1998, s. 21) dodává, že jde o tělesné zanedbávání, emocionální zanedbávání a zanedbávání výchovy a vzdělání.

Další poměrně složitou formou CAN je **systemové týrání**; to je týrání způsobené systémem, který je primárně určen na pomoc a ochranu obětem a jejich blízkým. Podle Dunovského (Dunovský, Dytrych, Matějček, 1995, s. 15-19) se jedná o nevhodná a necitlivá řešení CAN prováděná institucemi, orgány ale také jednotlivými odborníky, kteří společně vytváří systém péče o ohrožené dítě. Hradečná (1998, s. 21) k tomuto poznamenává, že dítěti je upíráno právo na informace, na projevení vlastního názoru, právo zůstat se svou rodinou, pokud je to možné. Oběti mohou být rovněž působena další traumata z opakovaného necitlivého šetření, soudního jednání apod. Dunovský (Dunovský, Dytrych, Matějček, 1995, s. 97) označuje systemové týrání jako druhotné ubližování, kdy šetření zneužívání či týrání

není prováděno citlivě, koordinovaně a není respektován interdisciplinární přístup s ohledem na zájmy oběti tak, aby nebyla obět' znovu vystavována stresovým situacím. Odborníci v této souvislosti užívají také pojem sekundární viktimizace.

Organizované zneužívání dětí a rituální zneužívání patří mezi zvláštní formy syndromu CAN. Organizované zneužívání je často v přímé souvislosti se sexuálním zneužíváním. Děti jsou chápány jako zboží; jedná se o již zmiňované sexuální komerční zneužívání, sexuální turismus, ale také nelegální osvojení dítěte a především využívání dětské práce, které se stalo nejčastějším projevem organizovaného zneužívání. Rituální zneužívání zahrnuje také fyzické, psychické a sexuální zneužívání; pro tento jednání je charakteristické opakování a především snaha o spojení s náboženskými, tajemnými či nadpřirozenými symboly a souvislostmi. Jedná se obvykle o jev skupinový. Mezi zvláštní formy zneužívání zahrnujeme také **Münchhausenův syndrom v zastoupení**. Tento syndrom je pojmenován po baronu Prášilovi (= Münchhausen), jde vlastně o podvod, při kterém si pacienti vymýšlí nebo zveličují příznaky nemoci. V zastoupení znamená, že rodiče zveličují příznaky svého dítěte tak, aby se oni i dítě dostali do rukou odborníků. Dunovský (Dunovský, Dytrych, Matějček, 1995, s. 52) popisuje případ, kdy byl zdravému dítěti podáván inzulin. Tohoto jednání se dopouštěla družka jeho otce, údajně zdravotní sestra, která tak pravděpodobně chtěla zamezit kontaktu dítěte s matkou.

Týrání, zneužívání a zanedbávání je závažný, nenáhodný děj, který je pro společnost nepřijatelný a který poškozují tělesný, duševní a sociální status a vývoj dítěte. Jak z výše uvedeného vyplývá, syndrom CAN musí být zcela jistě chápán jako problém složitý a rozsáhlý, který zasahuje do mnoha oblastí, a proto také vyžaduje komplexní, interdisciplinární přístup.

1.4 Rizikové faktory

V souvislosti se syndromem CAN se často v odborné i laické literatuře objevuje pojem rizika. Je tím myšleno případné nebezpečí ohrožení běžného duševního a tělesného vývoje dítěte, ohrožení zdraví či života. Toto možné nebezpečí je v latentním stavu a za určitých okolností může dojít k jeho naplnění, za jiných okolností však může být odvráceno. Hanušová (2006, s. 15-16) konstatuje, že na rizikové faktory sexuálního zneužívání lze pohlížet

z několika hledisek a na základě toho specifikuje tzv. rizikové děti, rizikové situace a rizikové rodiny. Je třeba zmínit, že spektrum zneužívaných dětí je široké; oběťmi se mohou stát děti různé inteligence, věku, rasy, děti z různého rodinného i sociálního prostředí. Ohrožené děti mohou pocházet nejen z dysfunkčních a afunkčních rodin, ale i z rodin úplných a zdánlivě bezproblémových. Svou roli sehrává také věk dítěte jako potenciální oběti sexuálního zneužití. Děti v kojenecké a batolecím věku považuje Hanušová (2006) za rizikové; předškolní děti dokonce za vysoce rizikové. Pohlaví dítěte nemusí být rozhodující. Pro dětské oběti sexuálního násilí je typický nedostatek informací a znalostí o svém těle a o sexualitě obecně. Matějček (Dunovský, Dytrych, Matějček, 1995, s. 135-140) v kontextu s týráním používá pojem děti, které přitahují násilí, a rozděluje děti s tímto rizikem do tří vzájemně kombinovatelných skupin:

- děti, které svými projevy psychicky či fyzicky zatěžují a vyčerpávají své okolí,
- děti, jejichž projevy a chování jsou pro okolí nepochopitelné,
- děti, které nesplňují očekávání svého okolí.

Do kategorie dětí, které dospěle vyčerpávají, lze zařadit např. malé často plačící děti, které nejsou k utišení. Jejich projevy vzbuzují u rodičů úzkost, bezmoc, nervozitu, které ve spojení s nedostatkem spánku vedou k frustraci vychovatelů a mohou vyústit v agresi. Tato negativní obvykle zkratovitá reakce může být v kontextu všech faktorů pochopitelná, nikoli však omluvitelná. Podobně rizikové jsou děti v období vzdoru, puberty, dále děti labilní a úzkostné, či dlouhodobě nemocné. Do této skupiny však také patří děti hyperaktivní, neklidné i děti s poruchami chování.

Kategorie dětí s málo pochopitelným chováním zahrnuje dvě podskupiny; děti, které bývají nepochopeny pro specifika své povahy či postižení a děti zatížené výjimečnou sociální situací. V první podskupině tedy jsou např. autistické děti, děti s poruchami komunikačních schopností, se specifickými poruchami učení, s atypickým vývojem osobnosti. Příkladem druhé podskupiny mohou být děti adoptované, v pěstounské péči, vychovávané prarodiči nebo žijící v rodině s nevlastním otcem nebo nevlastní matkou.

Děti nesplňující očekávání svých vychovatelů jsou často děti s mentální retardací lehčího stupně a také děti s intelektovým vývojem v pásmu podprůměru, které jsou schopné navštěvovat běžnou základní školu, ale nejsou ve studiu úspěšné. Právě tyto děti bývají nejednou pro své „nedostatky“ a školní neúspěchy trestány. Nelze přehlédnout ani děti

se zjevnými smyslovými vadami, tělesnými defekty a vzhledovými nápadnostmi. Zvláště ambiciózní rodiče srovnávají své děti s ostatními vrstevníky; cítí stud, rozpaky a nenaplnění vlastních představ, které negativně ovlivňují postoj k vlastnímu dítěti.

Jestliže jsme zmínili děti, které mohou přitahovat násilí, nemůžeme opomenout rizikové faktory na straně dospělého jako potenciálního agresora a také rizikové životní situace. Za tzv. rizikové dospělé lze obecně považovat osoby s abnormálním (psychopatickým) vývojem osobnosti, jedince s agresivními sklony, psychicky nemocné, neurotiky, alkoholiky, toxikomany, mladistvé nezralé rodiče a rodiče, kteří dlouhodobě žijí ve stresové situaci. Rizikovou situací mohou představovat akutní partnerské konflikty, rozvod, spory o dítě, sociální izolovanost rodiny i hmotná nouze, která je příčinou dlouhodobého stresu v rodině. Vykopalová (2001, s. 33) také v souvislosti s týráním připomíná často diskutovanou otázku transgeneračního přenosu týrání, která se objevila při zkoumání příčin násilí v rodině. Odborníci zabývající se syndromem CAN zjistili, že agresori dopouštějící se týrání či zneužívání na vlastních dětech byli v dětství velmi často sami oběti takového jednání. Mühlpachr (2001, s. 74) zdůrazňuje: „*Vlastní zkušenosti z dětství jednoho či obou rodičů jsou podstatným činitelem jejich chování k vlastnímu dítěti.*“ Dlouhodobou nebezpečnost týrání, zanedbávání a zneužívání dětí můžeme mimo jiné spatřovat právě v přenosu tohoto chování mezi generacemi.

Problematika týrání, sexuálního zneužívání a zanedbávání dětí je pro svou závažnost a aktuálnost stále v popředí zájmu odborníků zabývajících se syndromem CAN. První kapitola této diplomové práce vymezuje pojem sexuální zneužívání. Podrobněji popisuje formy sexuálního násilí a také pohled do historie sexuálního zneužívání. Definovali jsme formy a způsoby týrání a zanedbávání dítěte jako součást problému CAN, který zasahuje nejen oběť, ale i její okolí a jehož řešení vždy vyžaduje komplexní přístup odborníků z řad lékařů, pedagogů, sociálních pracovníků a terapeutů.

2 PREVENCE SEXUÁLNÍHO A JINÉHO ZNEUŽÍVÁNÍ

Pojem prevence má svůj původ v latinském slově „*praevenire*“ tedy předcházet a v obecném smyslu je chápán jako soubor opatření, která mají zabránit vzniku nějakého nežádoucího jevu. Prevence má v boji se sexuálním a jiným zneužíváním nezastupitelné stěžejní místo; jak zdůrazňuje Matějček (in Dunovský, Dytrych, Matějček, 1995, s. 103) v názvu kapitoly věnované prevenci výskytu syndromu CAN – „*Předcházet je lépe než léčit*“. Prevenci sexuálního a jiného zneužívání lze chápat v několika rovinách. Autoři Dunovský, Dytrych a Matějček (1995) rozděluje prevenci na dvě základní skupiny: primární a sekundární. Provazníková (in Vaníčková, Hadj-Mousová, Provazníková, 1995, s. 37) specifikuje prevenci primární, sekundární a terciální. Täubner (1996) uvažuje také o třech přístupech, které však doplňuje o pedagogické principy prevence sexuálního zneužívání. Naproti tomu Hanušová (2006) zahrnuje k prevenci primární, sekundární, terciální také tzv. prevenci kvartální.

2.1 Primární prevence

Primární prevence podle definice Světové zdravotnické organizace je strategie, která potlačuje nežádoucího chování v jeho zárodku a neblahý jev tak nemá podmínky a příležitost pro svůj vznik. Cílem primární prevence je zajistit takové prostředí, které předchází vytvoření samotného problému. V souvislosti s tím Täubner (in Weiss, 2005, s. 57) zdůrazňuje nutnost posílení právního vědomí široké veřejnosti v otázkách násilí páchaného na dětech. V této oblasti je nepochybně významným celosvětovým počinem Úmluva o právech dítěte a Světová deklarace o přežití, ochraně a rozvoji dítěte.

Provazníková (in Vaníčková, Hadj-Mousová, Provazníková, 1995, s. 37) rozlišuje primární prevenci specifickou a nespecifickou. **Specifická prevence** se zaměřuje na samotné zabránění rizikům vzniku zanedbávání, zneužívání a týrání; **nespecifická** podporuje zdravý vývoj dítěte a rodiny a napomáhá vytvářet vhodné prostředí a podmínky pro tento vývoj.

Primární prevence CAN zahrnuje různé metody a třídění. Provazníková (in Vaníčková, Hadj-Mousová, Provazníková, 1995, str. 37-38) je rozděluje do čtyř základních skupin:

- široká osvěta veřejnosti a obecná opatření ve prospěch rodin s dětmi,
- vzdělávání rodičů, pedagogů a vychovatelů dítěte,
- pregraduální výchova pedagogů a lékařů,
- výchova dětí a mládeže.

Smysl široké osvěty spatřujeme v pozitivním působení na veřejnost a vytvoření příznivé společenské atmosféry pro vývoj dítěte a podporu zdravého rodinného klimatu. Zde je klíčový nejen vliv sdělovacích prostředků, ale především školy a všech institucí, které se zabývají dětskou problematikou. Podstatnou úlohu tu mají veškeré zákony, vyhlášky, směrnice, které se týkají života dětí a jejich rodin.

V úzkém spojení s osvětovou činností je vzdělávání rodičů, pedagogů a vychovatelů dítěte. Tato část primární prevence se zaměřuje na posílení rodičovské odpovědnosti a profesionální odpovědnosti učitelů. Soustředí se na dostatečnou informovanost o právech dítěte; snaží se rodiče a vychovatele seznamovat s materiálními a především se specifickými psychickými potřebami dítěte určitého věku tak, aby byla zabezpečena přiměřená péče odpovídající danému věku dítěte.

Pregraduální výchova pedagogů a lékařů je příprava studentů učitelství a medicíny na výkon budoucího povolání. Tato příprava zahrnuje získání znalostí o obecných vývojových zákonitostech, o věkových zvláštностech a kritických vývojových obdobích dětí a mládeže. Budoucí učitelé i lékaři se učí poznávat nebezpečí poškození zdraví a zdravého vývoje dítěte vlivem nevhodného prostředí, negativních podmětů a zážitků či přetěžováním dětského organismu. Pedagogy i lékaře je třeba vnímat jako odborníky, kteří musí mít vědomosti o psychické, fyzické, sociální a emoční zátěži dítěte v interakci s rodinou a školou.

V rámci primární prevence je nezbytné zaměřit se především na výchovu dětí a mládeže ve školách, a to především v programech sexuální výchovy a výchovy k rodičovství. Děti musí znát informace o rizikovém chování, které může ohrozit jejich zdraví, psychosociální vývoj nebo dokonce jejich život. Fleischhauer-Hardtová (1990, s. 162) upozorňuje, že poměrně velká část dětí je již v mladším školním věku zatížena předsudky a nesprávnými postoji rodičů v oblasti sexuality a sexuální výchovy i přesto, že by sexuální

výchova stejně jako celková výchova dítěte měla začínat již na počátku jeho života v rodině. Smysl takové výchovy dítěte nespočívá ve vyvolávání strachu před „zlými lidmi“, ale v posílení znalostí dítěte, jeho sebedůvěry a schopnosti diagnostikovat možné nebezpečí. Täubner (1996, s. 67) poznamenává: „ *Dítě musí věřit především samo sobě, tomu, co umí a svým schopnostem, které rozvíjí správná sexuální výchova ve škole i v rodině.*“

Matějček (in Dunovský, Dytrych, Matějček, 1995, s. 104) vnímá tři základní cílové skupiny primární prevence syndromu CAN:

- širokou veřejnost,
- rodiče a vychovatele včetně rodičů budoucích a studentů pedagogických oborů,
- odborné pracovníky a veřejné činitele.

Oproti tomu Täubner (in Weiss, 2005, s. 59) považuje za hlavní cílovou skupinu děti do patnácti let. Zdůrazňuje však také nutnou přítomnost skupin a systémů, jež jsou v pozici garantů prevence. Vymezuje tyto základní oblasti primární prevence sexuálního zneužívání dětí:

- děti do patnácti let a oběti zneužívání,
- rodiče, pedagogové a budoucí pedagogové,
- profesionální nepedagogické skupiny, v jejichž kompetenci je prevence syndromu CAN (zdravotníci, sociální pracovníci, orgány činné v trestním řízení, státní instituce atd.),
- veřejnost a média,
- pachatelé.

Začlenění strategií, které mají eliminovat nebezpečné chování potencionálního pachatele, do systému primární prevence je nutné chápat jako rozsáhlé osvětové působení na dospělé populaci, v níž je začleněn i přesněji neurčený počet pachatelů a potencionálních pachatelů násilí na dětech.

Přestože odborníci na problematiku syndromu CAN specifikují cílové skupiny, metody a formy primární prevence různě, **základní strategií primární prevence je snížit pravděpodobnost výskytu zneužívání, týrání a zanedbávání dítěte.**

2.2 Sekundární prevence

Sekundární prevenci vnímá většina odborníků jako cílené působení na jevy, situace a osoby, které představují přímé riziko výskytu syndromu CAN s úmyslem tomuto riziku předejít nebo ho alespoň potlačit. Provazníková (in Vaníčková, Hadj-Moussová, Provazníková, 1995, str. 38-39) považuje za cíl sekundární prevence vyhledávání možných obětí a pachatelů a přímou práci s těmito osobami. Také Matějček (in Dunovský, Dytrych, Matějček, 1995, s. 107) hovoří o vytipování rizikových skupin a rizikových situací a záměrném působení na tyto skupiny a situace za účelem eliminování rizika CAN. Tedy za prevenci, která vzniku zneužívání, týrání a zanedbávání předchází a lze ji tedy také chápat jako prevenci primární. Täubner (1996, s. 67) ovšem podotýká, že z pedagogického hlediska je vhodnější práci s riziky považovat za prevenci sekundární: „*to znamená prevenci orientovanou na omezování podmínek, za kterých CAN může vzniknout.*“ Zatímco primární prevence se orientuje na všechny skupiny obyvatelstva, sekundární prevence záměrně cílí na specifické rizikové pole (Täubner in Weiss, 2005, s. 78). Z uvedeného vyplývá, že pojetí sekundární a primární prevence se ve svém obsahu vzájemně prolínají.

Je zcela zřejmé, že sekundární prevence je v přímé souvislosti s rizikovými faktory, o kterých jsme se zmínili v první kapitole této diplomové práce. Jedná se o okolnosti a stavy, které zvyšují riziko zneužití dítěte. Z psychologického hlediska rozlišujeme vnitřní (endogenní) a vnější (exogenní) podmínky vzniku rizik. Osobnostní vlastnosti dítěte jsou základní endogenní podmínkou. Sociální prostředí a situace, do kterých se dítě jako potencionální oběť dostává, považujeme za základní exogenní podmínky.

Některé typy dětí jsou sexuálním zneužíváním nebo týrání či zanedbáváním ohroženy více než jiné. Stejně tak někteří dospělí mají větší sklony ubližovat slabšímu jedinci a existují životní situace v rodinách, které podporují vyvolání agrese vůči ostatním. Takové děti, dospělé, rodiny a situace označujeme jako rizikové. Nebezpečí vzniku pohlavního zneužívání, týrání nebo zanedbávání je v latentním stadiu; jev zatím nepropukl, ale hrozba je v menší či větší míře přítomna.

Vzhledem rozsáhlosti CAN je jasné, že se výrazně liší příčiny zanedbávání dítěte od aktivního týrání nebo sexuálního zneužívání. Dítě pasivní se stane spíše obětí zanedbávání a nezájmu vychovatelů, naopak dítě dráždivé, neklidné, zlostné, těžko zvladatelné je spíše

potencionální obětí násilí. U sexuálního násilí je problematika ještě složitější; věk dítěte je podstatným rizikovým faktorem. U nejmenších dětí nezáleží na pohlaví, ohroženy mohou být děti již ve vývojovém stadiu kojenecké a batole. Vysoce rizikovou skupinou jsou děti předškolního a mladšího školního věku; zde již ze statistik vyplývá, že častější obětí jsou děvčátka; zvláště pak jemné, kypřejších „ženských“ tvarů s mazlivým chováním. Täubner (in Weiss, 2005, s. 78) připomíná Browneho studii pachatelů, která ukazuje, že fyzický vzhled dítěte sehrál při výběru oběti svou roli v 42 % zkoumaných případů a v 27 % ovlivnil pachatele také způsob oblékání dítěte; 66 % sledovaných pachatelů znalo oběť z okruhu vlastní rodiny, pouze 34 % zneužilo dítě cizí, neznámé. S přibývajícím věkem dítěte a dozrávání jeho osobnosti nebezpečí sexuálního zneužití klesá.

Rizikové mohou být také děti se specifickými poruchami učení, se sníženou intelektuální schopností nebo s nějakým stupněm mentální retardace. Děti ve školním prostředí neúspěšné, obvykle nesplňují očekávání svých rodičů a tak se někdy dostávají na okraj jejich zájmu a péče nebo jsou naopak neustálým terčem kritiky, což může mít devastující následek pro jejich sebevědomí. Takové dítě se snadno stává obětí patologické sexuální agrese.

Z hlediska sexuálního zneužívání lze za rizikové dospělé, tedy eventuální pachatele, považovat především sexuální devianty s pedofilní orientací, muže staršího věku trpící demencí či jinými onemocněními, které snižují schopnost kontrolovat jejich pudové chování. Nelze opomenout také toxikomany a alkoholiky nebo muže sexuálně hyperaktivní. Matějček (in Dunovský, Dytrych, Matějček, 1995, s. 109-110) uvádí, že ve většině případů jsou sexuální agresori muži. Často jsou to osoby, které přicházejí do styku s dítětem v rodině i mimo ni. Mohou to být vychovatelé dítěte nebo osoby z širšího okruhu příbuzných, rodinných přátel a známých, ale také např. vedoucí zájmových kroužků a skupin.

Jednou z exogenních multifaktoriálních podmínek vzniku syndromu CAN je bezesporu rodina. Täubner (in Weiss, 2005, s. 81) multifaktoriální podmínky vymezuje jako:

- individuální proměnné (společenská izolovanost, nízké kognitivní schopnosti, transgenerační přenos zneužívání, impulzivita)
- rodinné proměnné (násilí mezi rodiči, tolerance sexuální agrese v rodině, nedostatek empatie, nízké sociální dovednosti)

- sociální proměnné (tolerance sexuálního násilí ve společnosti, antisociální vrstevnická skupina, schvalování sexualizace dítěte).

Riziková rodina je často vyčleněna z běžného společenského života, rodiče sami mohou být sociálně zanedbaní, mohou mít sníženou schopnost sebekontroly a seberegulace. Täubner (1996, s. 69) zmiňuje také paradoxní typ rodiny, která se na první pohled jeví jako bez problémově fungující, v níž má však jeden z rodičů pedofilní či sexuálně agresivní sklony a druhý má omezenou schopnost kontroly, např. často nebývá doma.

Bentovim (1998, s. 22-24) upozorňuje, že dnešní rodina je často chápána jako „*soukromá instituce*“, v níž klesá možnost společenské kontroly. Rodinná tradice a řád mohou v izolovaném prostředí získávat převahu nad individuálními potřebami jednotlivých členů rodiny. Běžně přijatelná pravidla pro případné potrestání mohou být v izolovanosti rodiny značně deformována. Právě pro rodiče se sklony k agresi je typické extrémně posunuté vnímání okamžiku, kdy je dítě nutné potrestat. Deformované je také vnímání trestu jako výchovného prostředku a jeho způsobu. Pro rodiny s přítomností násilí je společným jmenovatelem vysoká míra stresu a jeho násilné řešení je pak naučenou reakcí v rámci rodiny. Členové takové rodiny pak nedokáží stresové situaci čelit pozitivním myšlením a chováním a uchylují se k agresi.

Hlavním úkolem sekundární prevence je odhalovat, objasňovat a eliminovat rizika před samotným propuknutím zneužívání, týrání a zanedbávání; tedy ochránit dítě i potenciálního pachatele před tím, aby se možnost CAN nestala skutkem. Uvědomí-li si rizikovní jedinci svou rizikovost, učiní první krok k zabránění CAN. K tomuto odhalení svého problému mohou jedinci nesoucí rizika dospět dvěma způsoby:

- pozitivním (dostatek informací, pozitivní vzory chování, vzdělávání atd.),
- negativním (zveřejňování postihů pachatelů, kriminalizace atd.).

Druhým krokem k zabránění zneužívání, týrání a zanedbávání je, že rizikovní jedinci si svůj problém nejen uvědomí, ale jsou ochotni sami na sobě pracovat a své rizikovosti se zbavit. Třetí krok pak musí učinit společnost, která tyto lidi v jejich snaze podpoří a nabídne jim pomoc. (Matějček in Dunovský, Dytrych, Matějček, 1995, s. 107-108)

Právě včasná detekce možného problému a jeho řešení, tedy vhodná terapie, je hlavním smyslem sekundární prevence, která může zamezit vzniku dalších případům CAN poškozující nejen tělo, ale především duši dítěte.

2.3 Terciální prevence

Terciální prevence zahrnuje takové jednání rodiče, pedagoga, lékaře a jiných odborníků, ve kterém reagují na již existující případ zneužívání, týrání a zanedbávání a svým chováním zabraňují dalšímu pokračování tohoto jevu. Smysl terciální prevence tedy spočívá v zamezení další agrese vůči dítěti. Dítěti nesmí být dále ubližováno a je třeba minimalizovat poškození, které již dítě utrpělo. K tomu je třeba mít k dispozici soubor konkrétních opatření. Jde tedy o terapeutickou péči o oběť a její nejbližší okolí. Přestože autoři Dunovský, Dytrych a Matějček (1995) vymezují pouze dva typy prevence, tedy primární a sekundární, a zamezení dalšímu ubližování dítěti zahrnují do prevence sekundární, Täubner (in Weiss, 2005, s. 84) se přiklání k metodickému oddělení této strategie od sekundární prevence. V obsahu i metodách terciální prevence je možné najít vzhledem k ostatním typům prevence jisté rozdíly.

Täubner (1995, in Weiss, 2005) člení terciální prevenci na dvě základní etapy:

- etapa diagnostická,
- etapa pomocná, ochranná a terapeutická.

Etapa diagnostická zahrnuje provedení odborné diagnózy dítěte, kterou provádí specializovaná psychologická, lékařská a sociální pracoviště. Z hlediska pedagoga je to etapa velmi významná, protože učitel často bývá jednou z prvních osob, která zaznamená signály syndromu CAN. Pedagog neprovádí profesionální diagnózu, ale zvažuje spíše soubor příznaků, které ho vedou k vyslovení podezření a ohlášení tohoto podezření příslušným orgánům. Täubner (1996, s. 87-88) doporučuje v případě podezření postupovat s velkou obezřetností a upozorňuje na strategické body pro učitele, jak je formulovala Weberová:

- zachovat klid; sexuálně zneužívané dítě potřebuje otevřený, ale opatrný přístup,
- sestavit seznam indicií na základě, kterých vyslovujete své podezření,
- analyzovat své pocity a pochybnosti,
- vyhledat radu u dětského psychologa, konzultovat strategii,
- udržovat kontakt s dítětem, povzbuzovat ho, zvyšovat jeho důvěru,
- dát dítěti najevo, že se orientujete v problematice sexuálního násilí,
- zjistit, k jaké blízké osobě má dítě důvěru,

- kontaktovat citlivým způsobem nezneužívajícího rodiče; prověřovat hypotézu,
- zprostředkovat rodině kontakt s poradnou; zdůraznit, že dítě není nikdy vinno,
- předpokládat, že rodina může krýt pachatele; kontaktovat psychologickou poradnu nebo sociální odbor,
- promyslet podání trestního oznámení; pokusit se připravit dítě na stres, který mu šetření způsobí,
- dítě má nejprve kontaktovat psycholog, pak policie,
- snažit se udržet s dítětem kontakt i po odhalení,
- ujistit se, že je zabezpečena ochrana dítěte.

Následující odborná lékařská a psychologická vyšetření stanovují prognózu a návrh dalšího postupu, které rodičům a pedagogům nastíní další etapu preventivní práce k eliminování následků CAN. Bentovim (1998) chápe práci s rodinou, v níž došlo k zneužívání, týrání, nebo zanedbávání, a její odbornou diagnostiku jako významnou součást strategie terciální prevence. Mašát (in Dunovský, Dytrych, Matějček, 1995, s. 219-222) hovoří v případech sexuálního zneužívání dítěte členem rodiny o třech formách krizové intervence:

- trestněprávní intervence (pachatel porušil zákon; musí být potrestán; je eliminován z rodinného života, rodina je však narušena a je nutná terapie),
- primární intervence ochrany dítěte (dítě je z rodiny odebráno a umístěno v instituci, která funkci rodiny supluje),
- primární terapeutická intervence (je zastaveno zneužívání, pachatel za něj přijímá zodpovědnost, obnovení generační vztahové linie dítě – rodič, zlepšení vztahu dítěte a matky, úprava emočních a sexuálních dysfunkcí rodičů, ověření možnosti fungování vztahu rodiče pachatele a dítě v rovině rodičovské péče).

Primární terapeutická intervence se vzhledem ke své komplexnosti jeví pro budoucí život dítěte jako nejvhodnější; záleží však na odborném posouzení jednotlivých případů. Zde je třeba opět připomenout nutnost interdisciplinárního přístupu již v diagnostické etapě terciální prevence.

Etapa pomocná, ochranná a terapeutická je další fází terciální prevence, jejím smyslem je rozhodnutí odborného pracoviště, zda je možné ponechat dítě v rodině nebo je nutné ho z rodiny odebrat. Pokud je rodina schopna zajistit oběti bezpečí a ochranu před

pachatelem a poskytnout dítěti příznivé podmínky pro výchovu a terapii, je samozřejmě vhodnější, aby dítě zůstalo v domácím prostředí. V případech, kdy je pachatel z blízkého okolí a ani po eliminování pachatele rodina neposkytuje dítěti vhodné prostředí a podporu v terapii, je nutné dítě z rodinného prostředí vyjmout a najít jiné řešení. Rozhodnutí o ponechání dítěte v rodině či jeho odebrání je na terapeutických odbornících, kteří by vždy měli jednat v zájmu dítěte. Toto rozhodnutí však nemusí být neměnné. (Täubner, 1996, s. 73)

Podle Dunovského (in Dunovský, Dytrych, Matějček, 1995, s. 215- 219) je třeba mít stále na zřeteli, že léčbu syndromu CAN nelze omezit pouze na péči medicínskou. Léčba musí být komplexní, interdisciplinární a vhodně koordinovaná, aby se zmírnilo riziko sekundární viktimizace, která značně komplikuje vlastní léčbu a znehodnocuje její výsledky. Léčba zneužívaných, týraných a zanedbávaných dětí musí být zaměřena nejen na odstranění následků, ale také na odstranění příčin. Je třeba znova připomenout, že násilí páchané na dítěti ovlivňuje nejen dítě samotné, ale také jeho blízké okolí a je tedy třeba odborně pracovat nejen s obětí, ale i s její rodinou. Je-li agresorem člen rodiny, musí být do tohoto procesu začleněn i on. Etapu pomocnou, ochrannou a terapeutickou tak, jak jsme ji zhruba vymezili, lze rozdělit na jednotlivé roviny.

V první rovině je nutná léčba akutních stavů, jedná se tedy o první pomoc, která řeší urgentní situace ohrožující zdraví a život dítěte. V případě sexuálního zneužívání je pomoc v této fázi obtížnější. Zneužití dítěte často nepotřebuje lékařské ošetření, ale spíše psychickou podporu a pomoc. Nemůže být však pominuto ani nebezpečí přenosu pohlavních chorob a v případě starších děvčat i možnost otěhotnění.

Ve druhé rovině dochází k dalšímu podrobnému šetření a stanovení plánu komplexní terapie. Psychoterapie a socioterapie všech zúčastněných (oběti i rodiny) je hlavní náplní této fáze. Doba trvání intervence je v tomto případě různá, vždy však nejméně několikaměsíční, a často zasahuje do roviny třetí.

Třetí rovina pomoci je podle slov Dunovského (in Dunovský, Dytrych, Matějček, 1995, s. 218) „*etapou dlouhodobého sledování dítěte a jeho rodiny a komplexní podpory, pomoci a snahy definitivně vyřešit aspoň základní vztahy mezi zúčastněnými, s maximálním ohledem na prospěch a zájmy dítěte a jeho úplné uzdravy*“.

Důležitou roli v této rovině mají lékaři, psychiatři, psychologové, psychoterapeuti, sociální pracovníci, ale také pedagogové, kteří se s dítětem setkávají prakticky denně. Hovořit

s dítětem o prožitém traumatu je často obtížné i pro zkušené psychology. Pedagog by se měl pokusit vytvořit vstřícnou atmosféru, ve které dítě zažívá pocity jistoty a důvěry. Situace může být pro učitele složitá. Přestože vnímá stigma zneužitého dítěte, musí vyžadovat plnění školních povinností, musí umět dítě pochválit, motivovat, ale v případě potřeby i pokárat. Přestože učitel nemůže suplovat práci dětského psychologa nebo terapeuta, může ve své praxi při pedagogické komunikaci se zneužitým dítětem využít některé terapeutické strategie, např.:

- vytvářet klidnou atmosféru,
- při komunikaci se snížit na úroveň dítěte tak, aby jejich oči byly ve stejné výšce,
- ujistit dítě, že za situaci nenesou žádnou vinu,
- nepoužívat pojmy, kterým dítě nerozumí,
- nenutit dítě k mluvení; nechat ho mluvit, pokud o problému mluvit chce,
- neklást otázky typu „PROČ“; mohou v dítěti vyvolat pocit viny,
- nereagovat vyděšeně, nezastrašit dítě vlastními emocemi,
- neslibovat dítěti nic, co nelze splnit,
- motivovat dítě pochvalou.

Hlavní princip pedagogické interakce učitel – dítě se syndromem CAN spočívá ve vytvoření důvěry, pocitu bezpečí a jistoty, aniž by dítě bylo selektováno z běžného školního prostředí. Je třeba pomoci dítěti znovu získat ztracenou sebedůvěru a sebejistotu. (Täubner, 1995, s. 89-94)

2.4 Kvartální prevence

S pojmem kvartální prevence se u českých autorů příliš nesetkáváme, je typický pro anglosaskou odbornou veřejnost. Hanušová (2006, s. 23) rozumí pod tímto výrazem navrácení dítěte do rodiny, pokud muselo být v rámci ochrany a následné léčby umístěno v náhradním zařízení, a následnou odbornou péčí o rodinu. Z kontextu vyplývá, že pojetí terciální a kvartální prevence jsou obdobné a vzájemně se prolínají.

Prevence sexuálního zneužívání, týrání a zanedbávání dětí má různé přístupy, formy, metody a etapy, jak jsme je definovali a popsali v druhé kapitole této diplomové práce. Přes zdánlivou složitost dělení prevence a prolínání jejího pojetí je jejím hlavním smyslem ochrana dítěte před násilím, fyzickým a psychickým poškozením a vytvoření vhodného prostředí a podmínek pro zdravý růst a vývoj jedince.

3 OSOBNOST PEDAGOGA A SEXUÁLNÍ VÝCHOVA V KONTEXTU SOUČASNÉ PRIMÁRNÍ ŠKOLY

Sexualita je důležitou částí našich životů a má nesporný vliv na naši životní spokojenost a vyrovnanost, na utváření vlastní identity, sebehodnocení a mezilidské vztahy. Význam sexuality pro rozvoj osobnosti jedince nelze popírat a bylo by jistě velikou chybou tuto oblast tabuizovat. Sexuální výchovu lze chápat jako důležitý prostředek primární prevence, protože jedním z neúčinnějších způsobů ochrany před sexuálním zneužitím dítěte je jeho dostatečná informovanost. Ukazuje se, že informované dítě dokáže dříve rozpoznat nebezpečí, a pokud je dostatečně vybaveno znalostmi a dovednostmi, dokáže adekvátně na případné nebezpečí sexuálního útoku zareagovat. (Hadj-Mousová in Vaníčková, Provazník, Hadj-Mousová, 1999, s. 61-81)

Raboch (in Fleischauer-Hardt, 1990, s. 13-15) v této souvislosti zmiňuje otázky některých rodičů, týkající se počátku sexuální výchovy vzhledem k věku dítěte. Tyto dotazy hodnotí jako nesprávné. Tak jako výchova dítěte začíná přirozeně hned po jeho narození jako součást péče rodičů a nejbližších příbuzných, i základy sexuální výchovy by měly být součástí přirozeného procesu v rodině. Sexuální výchova v rodině nemá většinou systematický plán a je vhodné ji uskutečňovat spíše spontánně. Někteří rodiče však nedokáží překonat stud a problematiku sexuality často tabuizují. Ze zkušeností odborníků vyplývá, že většina dospělých má potíže poskytnout svým dětem informace o sexuálních tématech, přestože se domnívají, že by je jejich děti už měly znát. Není cílem této práce hodnotit postoje rodičů, a proto se budeme zabývat sexuální výchovou z pedagogického hlediska.

3.1 Sexuální výchova jako pedagogický pojem

Výchova je podle Průchy (1995, s. 257) definována jako „*proces záměrného působení na osobnost člověka s cílem dosáhnout pozitivních změn v jejím vývoji*“. Pojem výchova má různá pojetí. Z dnešního hlediska je důležité vnímat výchovu jako dlouhodobý, záměrný a cílevědomý proces, při němž jsou vytvářeny a ovlivňovány podmínky, které při ohledu na individuální dispozice umožňují optimální rozvoj jedince a posilují jeho motivaci stát se jedinečnou, vnitřně integrovanou a socializovanou osobností. Sexuální výchovu Průcha

(1995, s. 198) definuje jako „*výchovu směřující k získání návyků, dovedností, znalostí, hodnot, norem a postojů v oblasti vztahů mezi mužem a ženou*“.

Uzel (2006, s. 21) připomíná, že sexuální výchova a její pojetí je často předmětem diskuzí nejen odborníků, ale i laiků. Sexuální výchova byla na rozdíl od jiných výchov zatížena také hledisky politickými, náboženskými a obecně etickými. Tyto postoje mnohdy ovlivňují vnímání sexuální výchovy i dnes.

Pojetí sexuální výchovy a její definování je rozmanité. V některých oblastech rozvojového světa se používá pojem populační výchova, která se omezuje spíše na regulaci počtů a klade důraz zejména na antikoncepci. Ve středoevropské a jihoevropské kultuře se objevuje pojem rodinná výchova, která zdůrazňuje význam rodiny a je jakousi přípravou v oblasti manželského a rodinného života. Hlavní cíl pak spatřuje v zodpovědném přístupu k plánovanému rodičovství. V některých severských zemích, ale také ve Velké Británii se tato oblast nazývá výchova k mezilidským vztahům a ke komunikaci a je rozšířena o rozměr psychologický, sociální a kulturní. Vede mládež k rozvíjení komunikačních dovedností a pomáhá vytvářet hodnotový žebříček. Sexuální výchova v USA a ve Švédsku představuje jakési sjednocení všech popsaných pojetí. Je pojmána nejen jako příprava na budoucí sexuální život a seznámení s biologickým pohledem na sex, ale vychovává také v mezilidských a rodinných vztazích. Vyzdvihuje samozřejmě význam antikoncepce jako ochrany před nežádoucím otěhotněním a především před pohlavně přenosnými nemocemi, ale neopomíjí kultivaci partnerských vztahů; učí vzájemné úctě, pocitu zodpovědnosti i toleranci k sexuálním menšinám. Tento přístup koresponduje s postoji Mezinárodní federace pro plánované rodičovství a Světové zdravotnické organizace. (Uzel, 2006, s. 21-22)

Také Rašková (2007, s. 9-11) zdůrazňuje, že na sexuální výchovu nelze pohlížet jednostranně. Sexuální výchovu nelze chápat ani jako pouhé předávání znalostí z fyziologie a biologie člověka, ani jako pouhou výchovu v oblasti mezilidských vztahů. Je nutné uvědomovat si širší souvislosti a vnímat tento obor komplexně. Sexuální výchova nezahrnuje pouze předávání faktů, ale také formování postojů k sexuální morálce a podporuje osobnostní nezávislost.

„Komplexní sexuální výchova vštěpuje dítěti morální principy, formuje jeho jednání a postoje k sexuální problematice, rozvíjí citovou oblast v návaznosti na jeho budoucí sexuální touhy a potřeby.“ (Rašková, 2006, s. 10)

Kubrichtová (in Fifková, 2009, s. 5) považuje sexuální výchovu za neoddelitelnou součást výchovy ke zdraví a akcentuje její pojetí jako „*bio-psycho-sociální kategorie s etickým rozměrem*“. Cílem výuky je osvojení a kultivování odpovědného chování, zaujímání postojů a schopnost komunikace v tématech, která souvisí s reprodukčním zdravím, partnerským a rodinným životem, rodičovstvím. Při realizaci výuky je nutné respektovat vývojové předpoklady, kognitivní schopnosti žáků a také etické hodnoty, kterými je dítě formováno v rodině. Spolupráci s rodinou nelze v tomto kontextu podceňovat.

Sexuální výchova se prostřednictvím nových kurikulárních dokumentů, které vycházejí z cílů formovaných v Národním programu rozvoje vzdělávání v ČR, stala nedílnou součástí školního vzdělávání. Od školního roku 2007/2008 vstoupila v platnost nová etapa vzdělávání podle Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání (dále RVP ZV). Je třeba zdůraznit, že sexuální výchovu z pohledu RVP ZV nelze chápat jako samostatný vyučovací předmět, a přestože je obvykle zahrnuta v 1. období na 1. stupni ZŠ v předmětu prvouka a v 2. období v přírodovědě, je vhodné implementovat ji do všech vyučovacích předmětů. Realizuje se na základě koedukované výuky. Pedagog je povinen respektovat věkové a individuální zvláštnosti dětí mladšího školního věku. K realizaci využívá specifické metody, formy a prostředky. (Rašková, 2008, s. 29-32)

3.1.1 Principy a metody sexuální výchovy

Sexuální výchova se řídí nejen obecně platnými pedagogickými principy, jako je princip individuálního přístupu, přiměřenosti k věkovým zvláštnostem, postupnosti atd., ale také zohledňuje specifické principy, které se postupně formovaly, tak jak se pojetí sexuální výchovy vyvíjelo. Täubner (1997, s. 10-13) transformoval světově uznávané principy sexuální výchovy pro prostředí českého školství. Jsou to principy:

- spolupráce rodiny a školy,
- sexuální výchovy jako součásti všeobecné výchovy,
- vědeckosti (předávání vědeckých poznatků s ohledem na věk a kognitivní schopnosti dítěte),
- koedukovanosti (společně vzdělávat chlapce a děvčata),

- etiky (v souladu s morálními postoji),
- aktuálnosti, latence a projekce v sexuální výchově (formování znalostí, dovedností, postojů v současném i budoucím životě dítěte; některé znalosti nemají aktuální smysl, ale latentní a projekční charakter),
- komplexnosti (rozvíjení kognitivní, emocionální i dovednostní roviny),
- přiměřenosti (získávané informace jsou v souladu s bio-psycho-sociálním zráním dítěte),
- aktivity a spolupráce s dítětem,
- princip odbornosti (pedagog je odborně a kompetenčně vybaven).

Rašková (2007, s. 31-32) zdůrazňuje, že tyto principy nelze podceňovat, protože úzce souvisí s psychickými potřebami dítěte.

Vzdělávání dítěte v tématech sexuální výchovy musí být realizováno ve třech neoddělitelných rovinách; v rovině poučení, vzoru a vztahu. Rovina poučení je reprezentována rozumovou linií. Dítě získává základní informace, vědomosti a dovednosti a návyky. Rovina vzoru je charakterizována linií sociální, v níž dítě prostřednictvím nápodoby vstřebává zkušenosti a vzory a učí se chápat vztahy a pohybovat se v nich. Nezanedbatelný význam má také rovina vztahu zastoupena linií citových vztahů. Zmíněné roviny jsou vzájemně propojeny a nelze je od sebe izolovat či některou úplně opomenout. „*Citové vztahy dítěte tvoří základnu, na kterou navazují jeho vzory chování a pak jsou tyto modely chování pilířem pro získávání sexuálního poučení.*“ (Rašková, 2007, s. 12)

Protože je problematika sexuality společností vnímána velmi citlivě a děti přicházejí z rodinného prostředí často zatíženy různými předsudky, je nutné při realizaci sexuální výchovy uplatňovat také princip laskavé atmosféry a otevřenosti. K tomu lze využít množství didaktických forem, prostředků a metod. U předškolních dětí zaujímá základní postavení v životě dítěte hra, která, jak specifikuje Průcha (1995, s. 78), zahrnuje mnoho aspektů: „*poznávací, procvičovací, emocionální, pohybový, motivační, tvořivostní, fantazijní, sociální, rekreační, diagnostický a terapeutický*“. Hru lze chápat jako jednu z nejvyšších forem učení a v kontextu sexuální výchovy předškolních dětí také jako nejvhodnější výchovnou metodu. Hra představuje důležitou součást života také u dětí mladšího školního věku. Různé herní aktivity lze doplnit především u nejmenších školáků, tedy žáků 1. ročníků základní školy, o práci s obrázky, vyprávění příběhů a pohádek, rozhovory, výtvarné aktivity. S přihlédnutím

na věkové zvláštnosti je v rámci sexuální výchovy vhodné využívat i další aktivizační metody a praktické činnosti, jako jsou:

- dramatizace,
- situační hry,
- interakční a simulační hry,
- řešení modelových situací,
- pohybové hry a vyjadřování pohybem,
- modelování,
- využití stavebnic,
- řešení kvízů, hádanek.

V souvislosti s nebezpečím sexuálního zneužívání je vhodné dítě dostatečně informovat a vybavit ho nejen vědomostmi, ale také dovednostmi. Je třeba nebát se také „obyčejného povídání si“ a diskuze o sexuálních tématech a o právech dítěte. (Rašková, 2007, s. 34-37)

3.1.2 Obsah sexuální výchovy v primární škole

Sexuální výchova v primární škole má svou nezastupitelnou pozici. Jak zdůrazňuje Hadj-Moussová (in Vaníčková, Provazník, Hadj-Moussová, 1999, s. 64), sexuální výchova jako prostředek prevence se nezabývá pouze otázkami sexuality, ale je nutný celkový rozvoj osobnosti dítěte. Dítě se učí pozitivnímu vztahu k sobě samému, dostává se mu poučení o sexualitě, tak aby bylo schopno rozeznat případné nebezpečí a umělo na něj reagovat. Také Rašková (in Sexuální výchova – multidisciplinární přístup, 2012, s. 115) připomíná význam sexuální výchovy jako prevence před rizikovými faktory a také jako nástroj pro informování dítěte o jeho právech, především „*práva na informace včetně práva na sexuální vzdělávání*“.

Vymezit obsah sexuální výchovy se vzhledem k multidisciplinárnosti tématu může zdát komplikované. Přes názorové rozdíly odborníků z řad lékařů, psychologů a pedagogů je nutné najít podobu, která je v jednotlivých vývojových obdobích dítěte nejvhodnější. Obsah sexuální výchovy vychází ze života dítěte a je jeho přirozenou součástí. U dětí mladšího školního věku vychází témata z předchozích zkušeností a znalostí, které děti získaly již

v průběhu předškolního vzdělávání. Informace, dovednosti a postoje, které si v tomto období osvojily, je nutné upevňovat a prohlubovat.

Dítě mladšího školního věku by již mělo být schopné uvědomovat si odpovědnost za své chování, dokázat rozpoznat nebezpečí a budovat si soubor kompetencí, jak nebezpečí předcházet a čelit. Vnímá význam rodiny, osvojuje si základní pravidla společenského chování. Získává základní poznatky o částech lidského těla, umí je správně pojmenovat (včetně reprodukčních orgánů), má představu o anatomicko-fyziologických a psychosociálních stránkách lidské sexuality a vytváří si etické postoje k sexualitě.

Sexuální výchova zahrnuje širokou oblast života a je určena pro současnost i budoucnost edukantů. Bez dostatečného vybavení znalostmi, dovednostmi a postoji nelze v budoucnu dosáhnout životní rovnováhy především v rovině vztahové a citové. Sexuální výchova dítěte má začínat v rodině a plynule pokračovat ve spolupráci se školou, která pouze obohacuje a doplňuje správné výchovné působení rodiny. Ne vždy jsou rodiče vybaveni potřebnými kompetencemi a učitelé mateřské a základní školy se tak stávají prvními kompetentními odborníky, se kterými dítě v rámci sexuální výchovy setkává. Sami učitelé musí často při její realizaci překonávat různé překážky a zábrany, i přesto však musí být schopni a vybaveni zvládnout tuto problematiku na profesionální úrovni. (Rašková, 2007, s. 21-30) Osobnost pedagoga, jeho postoje, pedagogický um i schopnost pedagogické interakce mají v získávání znalostí, dovedností a postojů v oblasti sexuální výchovy dětí a jejich ochrany před sexuální agresí nezastupitelnou úlohu.

3.2 Osobnost pedagoga

Pedagog, edukátor (Průcha, 1997, str. 165-232) je profesionál v oblasti výchovy a vzdělávání, řízené edukace, v případě učitele specifikované školním prostředím. Z hlediska žáka, subjektu edukace, je jeho průvodcem v procesu růstu osobnosti, přičemž samotný proces je determinován řízenou činností pedagoga, formálním ukotvením školského vzdělávacího systému v legislativě společnosti a v neposlední řadě aktivním sebeutvářením subjektu. Z perspektivy společnosti je edukátor nástrojem „*zkáznění dítěte*“ za účelem „*utváření světa kultury jako světa společně pěstěného a rozvíjeného*“ (in Vališová, Kasíková

a kol., 2007, str. 17). Vnímáno tímto pohledem, je pedagog „*skutečnou půdou, z níž vyrůstají nové generace*“ (in Vališová, Kasíková a kol., 2007, str. 16). Přirozeně jsou tedy kladeny vysoké požadavky na jeho kompetence – osobnostní, profesní a morální vybavenost.

Osobnost pedagoga můžeme klasifikovat jako souhrn osobnostních předpokladů, profesní vybavenosti a pedagogické etiky.

Osobnostní předpoklady zahrnují:

- motivaci k výkonu povolání, což značí vědomou a následně zralou vůli směřující k výkonu pedagogické profese,
- talent jako soustavu daných, ale dále rozvíjených předpokladů k pedagogickému povolání,
- kognitivní vybavenost jako základ záměrné, cílené a systematické přípravy a působení v procesu edukace (Průcha, 1997, str. 183),
- sociální inteligenci a adaptabilitu, kooperativnost.

Profesní vybavenost a pedagogická etika jsou:

- učitelova kvalifikace, kterou představuje stupeň dosaženého formálního vzdělání,
- rozsah výcviku v pedagogických dovednostech souvisejících s přímou interakcí pedagoga a žáka, tj. zvládnutí forem a metod vyučování, pedagogických rolí v rámci cílené edukace, organizačních forem výuky a třídního managementu, ale i verbální a nonverbální komunikace,
- specializace v profilových předmětech a hraničních oborech,
- profesní zkušenost,
- pedagogická etika, která snoubí osobnostní mravní zásady jedince a etické pedagogické standardy ve prospěch cílů kurikula a rozvoje žáků. (Průcha, 1997, s. 184)

Přikláníme se k názoru Jaroslava Koti, který shrnuje svůj pohled na osobnost pedagoga takto: „*Kdo není ochoten a schopen jít dlouhou cestu celoživotního sebevzdělávání, hledačství, pochybování o sobě samém (...), kdo není schopen sledovat vývoj svého oboru a kultivovat svůj životní obzor (...), neměl by na učitelskou dráhu ani pomyslet.*“ (in Vališová, Kasíková a kol., 2007, s. 16).

3.3 Kompetence učitele primární školy v kontextu sexuální výchovy

Jak jsme již zmínili v úvodu této kapitoly, prvotní a nezaměnitelnou úlohu v sexuální výchově dítěte tvoří rodina jako zdroj primárního vzoru v chování mezi oběma pohlavími, zdroj emočního sycení osobnosti dítěte a jako chráněný, tréninkový prostor pro genderové jednání v rámci sourozeneckých vztahů. Rodiče by měli přijímat sexuální výchovu svých dětí jako přirozenou součást jejich vědomého i nevědomého působení a stejně jako v jiných oblastech výchovy by za ni měli převzít zodpovědnost a nespoléhat na úroveň institucionální edukace či přímo ji na ni delegovat. (Rašková, 2008, s. 38-39)

Pedagoga preprimární a primární školy lze tedy považovat za prvního profesionála v oblasti sexuální výchovy dítěte, nikoli však prvního edukátora. Cílená sexuální výchova dětí předškolního a školního stupně vyrůstá ze zkušeností dítěte získaných v rodině a tyto formuluje, verbalizuje, vytváří prvotní schémata jazykem širší společnosti. Nadále však respektuje sexuální vedení rodičů, nevykazuje-li patologické známky, a v ideálním případě s rodinou spolupracuje a informuje jejich zástupce stejně jako v ostatních oblastech výchovy a vzdělávání.

Pedagog dětí mladšího školního věku je v oblasti sexuální výchovy spojnicí mezi primárně emočním prostředím rodiny a formálním prostředím společnosti. Jak pro děti, tak i pro jejich rodiče je osobou, která zrcadlí jejich práva a povinnosti vůči společnosti. Proto jsou na něj kladeny vysoké nároky v oblasti sociálních dovedností. Přihlédneme-li k faktu, že součástí kurikula, jež musí předat, je i oblast dotýkající se intimního života rodičů a dětí, musí být mistrem sociální interakce. Formální vzdělání v sexuální výchově je tedy pouze základním předpokladem pedagoga primární školy. Další významný požadavek vychází

z charakteru edukačního procesu, který má z velké části činnostní charakter. Učitel musí zvládat a preferovat kooperativní metody práce a metody a techniky všech estetických výchov, především dramatické výchovy, jejíž principy plně sytí nároky na edukaci dětí daného stupně školy. V obecné rovině jsou to především výchova:

- zkušeností,
- prožíváním (projev individuálního vnitřního života jedince),
- hrou a tvořivostí.

Specifickými principy jsou:

- psychosomatická jednota člověka (citlivost těla k psychologickým tvůrčím impulsům),
- fikce (bezpečné, tréninkové prostředí v prostoru „jako, kdyby, jakoby“),
- hra v roli (možnosti prožít situaci „očíma jiného“),
- zkoumání života a experimentace s ním (hra s nekonečným počtem možností jednání),
- improvizace (divergence v myšlení a jednání).

Základem všech principů dramatické výchovy je partnerství jako základ pro přijetí člověka, jeho pochopení, včetně omylů a chyb. Partnerství, obsahující kooperaci, komunikaci, empatii a toleranci, je nezbytností pro pozitivní sociální klima ve třídě a efektivní edukační proces. (Machková, 2004, s. 7-26)

Požadavky na učitele primární školy v kontextu sexuální výchovy shrneme následovně.

Pedagog je:

- profesionál v oblasti sexuální výchovy,
- osobnost respektující věkové zvláštnosti žáků, subjektů edukace,
- mistr sociální interakce nejen v prostředí třídy, ale i školy v širším slova smyslu, zahrnujícím i rodiče,
- odborník ostatních výchov, včetně estetických,
- praktik dramatické výchovy.

Důležitá, avšak často podceňovaná dílčí kompetence vychází ze skupiny sociálních dovedností pedagoga. Základním nástrojem učitele v procesu edukace je jeho tělo, řeč a prostor, v němž se pohybuje edukátor a edukant. Tedy vědomé a záměrné užívání principů verbální a nonverbální komunikace. Učitel, který tyto instrumenty neovládá, vytváří nestabilní a nedůvěryhodnou sociální atmosféru ve třídě, která vede k narušení přenosů informací, vzniku zkušeností a principu partnerství. Takový edukační proces je neefektivní. Pedagog může být profesionál v oblasti své aprobace, přesto nedosahuje očekávaného výsledku. Bezpečná sociální atmosféra je premisou úspěšného pedagogického vedení, zvláště pak v sexuální výchově. Je třeba zdůraznit, že edukace je především proces sociální interakce s výchovnými cíli. Kompetentní učitel vědomě a záměrně upřednostňuje:

- jazyk popisný před posuzujícím (vytváří bariéry),
- otázky otevřené (př.: „Kde jste včera byli?“) před uzavřenými („Byli jste včera venku?“),
- boční vedení (je součástí hry, může zastupovat vnitřní hlas hráčů) před instruktážním.

Kompetentní učitel vědomě užívá:

- svůj hlas, práci s dechem (vytváří zvukovou stránku prostředí),
- posturologii (sdělování fyzickými postoji – verbální a fyzické obsahy sdělovaného by neměly být v rozporu),
- proxemiku (vyjádření vztahu mezi lidmi prostřednictvím jejich vzájemné vzdálenosti),
- gestiku,
- mimiku,
- mizanscénu (pozici učitele v prostoru). (Machková, 2004, s. 11-80)

Kompetentní pedagog, jak už jsme výše uvedli, chápe edukační proces jako psychosociální výměnu, jejíž hlavním cílem je kultivace osobnosti žáka a přirozeným produktem je profesní růst učitele. Činitelé, ovlivňující jeho kvalitu, jsou vnější hmotné i sociální prostředí a připravenost edukanta a edukátora. Dle Josefa Valenty (in Vališová, Kasíková a kol., 2007, s. 263-280) je třeba k výše uvedeným kompetencím přiřadit

přípravenost učitele v oblasti psychosociální, zmíněný autor rovněž vyjadřuje požadavek na vzdělání pedagoga formou psychosociálního výcviku.

3.4 Legislativní ukotvení

Klíčovou právní normou, která se vyjadřuje se k problematice vzdělávání, je zákon 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, který vymezuje zásady a cíle vzdělávání, vzdělávací programy, právní postavení škol a školských zařízení atd. Pozici pedagoga vymezuje zákon 563/2004 Sb. v aktuálním znění č.333/2012 Sb.

V zákonu 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů, ze dne 24. září 2004, Části první – Pedagogičtí pracovníci škol a školských zařízení, Hlavě I – Obecná ustanovení, § 2 – Pedagogický pracovník, odstavci 1 a 2, je pedagogický pracovník klasifikován takto:

„Pedagogickým pracovníkem je ten, kdo koná přímou vyučovací, přímou výchovnou, přímou speciálně pedagogickou nebo přímou pedagogicko-psychologickou činnost přímým působením na vzdělaného, kterým uskutečňuje výchovu a vzdělávání na základě zvláštního právního předpisu (dále jen „přímá pedagogická činnost“); je zaměstnancem právnické osoby, která vykonává činnost školy, nebo zaměstnancem státu, nebo ředitelem školy, není-li k právnické osobě vykonávající činnost školy v pracovněprávním vztahu nebo není-li zaměstnancem státu. Pedagogickým pracovníkem je též zaměstnanec, který vykonává přímou pedagogickou činnost v zařízeních sociálních služeb.

Přímou pedagogickou činnost vykonává

- a) učitel,*
- b) pedagog v zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků,*
- c) vychovatel,*
- d) speciální pedagog,*
- e) psycholog,*
- f) pedagog volného času,*
- g) asistent pedagoga,*

- h) trenér,*
- i) metodik prevence v pedagogicko-psychologické poradně,*
- j) vedoucí pedagogický pracovník.“*

Hlava II – Předpoklady pro výkon činnosti pedagogických pracovníků, Díl 1, § 3, odstavec 1 se vyjadřuje k výše uvedenému takto:

„Pedagogickým pracovníkem může být ten, kdo splňuje tyto předpoklady:

- a) je plně způsobilý k právním úkonům,*
- b) má odbornou kvalifikaci pro přímou pedagogickou činnost, kterou vykonává,*
- c) je bezúhonný,*
- d) je zdravotně způsobilý a*
- e) prokázal znalost českého jazyka, není-li dále stanoveno jinak.“*

Kvalifikaci vysokoškolským vzděláním pedagoga primární školy konkretizuje Hlava II, Díl 2 – Získávání odborné kvalifikace pedagogických pracovníků, § 7 – Učitel prvního stupně základní školy, téhož zákona.

V této závěrečné kapitole teoretické části diplomové práce zabývající se tématem ochrany dětí před sexuálním a jiným zneužíváním v pedagogické práci učitele primární školy jsme vymezili sexuální výchovu jako pedagogický termín, dále jsme pracovali s pojmem pedagog v obecné rovině. Především jsme se však zaměřili na kompetence učitele primární školy v kontextu sexuální výchovy a nastínili jsme právní pohled na profesi pedagoga.

4 PRŮZKUMNÉ ŠETŘENÍ

V praktické části této diplomové práce bylo realizováno průzkumné šetření mezi pedagogy primární školy, tedy mezi vyučujícími na prvním stupni základních škol, v Hranicích a okolí. Výzkum zjišťoval informovanost pedagogů v oblasti ochrany dětí mladšího školního věku před sexuálním a jiným zneužíváním a postoj pedagogů k otázkám sexuální výchovy. Hlavním cílem výzkumu bylo zjistit, jak učitelé primární školy vnímají význam sexuální výchovy jako prostředku prevence sexuálního a jiného zneužívání dětí mladšího školního věku, a upozornit na problematiku sexuálního a jiného zneužívání dětí. Dílčími cíli bylo určit, zda se učitelé setkali ve své praxi s problematikou sexuálního a jiného zneužívání a zda vědí, jak postupovat v případě ohrožení dítěte projevy syndromu CAN. Zajímali nás také zájem pedagogů o vzdělávání v oblasti sexuální výchovy. Údaje byly zjišťovány výzkumnou metodou prostřednictvím dotazníku. Vlastní výzkum byl rozdělen do čtyř na sebe navazujících fází, jejich obsahovou náplň přibližujeme níže.

První fáze spočívala v definování výzkumného problému a v přípravě vlastního výzkumu. V této části byly zformulovány hlavní cíl výzkumu a dílčí cíle šetření, byly stanoveny výzkumné problémy a sestaven dotazník. Ten byl koncipován tak, aby byl co nejjednodušší z hlediska úspory času dotazovaných a přehlednosti pro účely zpracování. Dotazník je vytvořen tak, že první čtyři otázky se týkají osoby dotazovaného. Ten odpovídá, zda se jedná o muže, či ženu, kolik mu je let, jak dlouhou má pedagogickou praxi a jaké je jeho dosažené vzdělání. Dále se respondent v dotazníku vyjadřuje k otázkám zaměřeným na téma ochrany dětí před sexuálním a jiným zneužíváním.

Druhá fáze představovala samotné získávání údajů. Dotazník byl distribuován mezi 150 pedagogů prvního stupně základních škol a také mezi studenty kombinovaného studia učitelství pro 1. stupeň ZŠ. Část dotazníků byla předána respondentům osobně, část byla rozeslána v elektronické podobě. Ačkoliv dotazovaní odpovídali anonymně, ne vždy byl výzkum přijímán pozitivně a s pochopením. Vrátilo se 124 kompletně vyplněných dotazníků, které jsme následně použili pro vlastní kvantitativní výzkum. Někteří učitelé se přímo odmítli průzkumu zúčastnit, buď s odůvodněním, že se k dané problematice vyjadřovat z osobních důvodů nechťejí, nebo bez udání důvodů. Průzkum probíhal v měsících březnu až květnu 2014.

Třetí fáze zahrnovala zpracování získaných údajů. Výsledky šetření byly zaneseny v tabulkách a hodnoty byly zaznamenány v grafech.

Poslední fáze směřovala k rekapitulaci a ke zhodnocení získaných výsledků.

4.1 Stanovení cílů a výzkumných předpokladů

Hlavním cílem výzkumu bylo zjistit, jak učitelé primární školy vnímají význam sexuální výchovy jako prostředku prevence sexuálního a jiného zneužívání dětí mladšího školního věku, a upozornit na problematiku sexuálního a jiného zneužívání dětí.

Dílčí cíle:

- Prozkoumat informovanost pedagogů primární školy v oblasti sexuálního a jiného zneužívání dětí mladšího školního věku.
- Zjistit, zda se učitelé primární školy setkali ve své pedagogické praxi se sexuálním či jiným zneužíváním dětí.
- Zjistit postoje pedagogů prvního stupně základních škol v postavení sexuální výchovy v RVP ZV a orientovanost pedagogů v pravidlech realizace sexuální výchovy žáků mladšího školního věku.
- Zjistit přístup pedagogů primární školy k dalšímu vzdělávání v oblasti sexuální výchovy.

Byly stanoveny tyto **výzkumné problémy** (dále VP):

VP1: Zjistit, kolik dotazovaných učitelů primární školy se domnívá, že se ve své pedagogické praxi přímo nesetkali se sexuálním či jiným zneužíváním dítěte.

VP2: Stanovit, jaké procento dotazovaných pedagogů udává, že jim činí potíže mluvit se žáky o otázkách a problémech týkajících se sexuální tematiky.

VP3: Určit, jaká část respondentů si myslí, že sexuální zneužívání dětí je v naší společnosti jev spíše ojedinělý.

VP4: Ověřit, kolik procent dotazovaných pedagogů považuje sexuální výchovu za důležitý prvek primární prevence.

4.2 Metodologie, organizace a cílová skupina

K získání výzkumných dat byla použita **metoda dotazníku**, která je jednou z metod kvantitativně orientovaného výzkumu. Gavora (2000, s. 99) dotazník spojuje s procesem dotazováním, tedy kladením otázek a charakterizuje ho jako „*způsob písemného kladení otázek a získávání písemných odpovědí*“.

Jednotlivé prvky dotazníku se nazývají otázky, mají-li podobu tázací věty, nebo položky, jedná-li se o výrok v podobě oznamovací věty. Dotazování účastníci výzkumu, tedy respondenti, označují vybranou odpověď zatržením, zakroužkováním či podtržením; případně odpověď doplňují do prázdného řádku. Otázky lze rozdělit podle typu otevřenosti na otázky uzavřené, polouzavřené a otevřené. Uzavřená otázka nabízí respondentům hotové odpovědi. Respondent vybírá z daných možností. Tento typ otázek je oblíbený především pro časovou nenáročnost. Nevýhodou je, že neposkytuje mnoho prostoru pro vyjádření vlastních názorů respondentů. Otázka, která nabízí pouze dvě možnosti volby – „ano/ne“, se nazývá dichotomická. V polouzavřených otázkách lze nejprve vybírat odpověď z dané nabídky, ale následně je nutné připojit doplňující informace nebo vysvětlení. Třetím typem otázek jsou otázky otevřené, které dotazovaného směřují na tázaný jev, ovšem neurčují mu alternativní odpovědi. Respondenti sami formulují vhodnou odpověď. Hlavní výhoda spočívá v tom, že tento typ otázek respondenta nijak neomezuje, obtížné však může být odpovědi srozumitelně a jasně formulovat. Nevýhodou je také možná obtížnost zpracování získaných odpovědí.

Dotazník je jednou z nejčastěji používaných metod zjišťování údajů či jevů v pedagogickém výzkumu. Na rozdíl od metody interview je určen převážně pro získávání údajů od většího počtu respondentů. Umožňuje získat velké množství informací při poměrně malé časové dotaci, je tedy zcela jistě velice ekonomickým výzkumným nástrojem. Dle Skalkové (1983, s. 87) je nutnou podmínkou pro vytvoření relevantního dotazníku jasná formulace cíle dotazníku ve vztahu k vybranému problému. **Dotazník má mít předem promyšlenou strukturu.** Ta obvykle zahrnuje vstupní část, která se skládá z úvodu, v němž autor představí nejen sebe, ale i cíle dotazníku a obsahuje také pokyny pro vyplňování. Druhá část zahrnuje vlastní otázky či položky. Závěrečná třetí část je poděkování respondentovi za spolupráci. Výhodou dotazníkové techniky je bezesporu ekonomičnost; umožňuje získat informace od velké skupiny respondentů v poměrně malé časové dotaci za nízkých finančních nákladů a s relativně snadnou organizací. Nevýhodou této výzkumné metody je, že v průběhu výzkumu již nelze zasahovat do struktury dotazníku, pružně reagovat na změny a aktuálně ho

přizpůsobovat situaci. Chráska (2006, s. 14-16) konstatuje, že z těchto důvodů je třeba pro korektnost hodnocení považovat výsledky šetření za orientační.

Struktura výzkumného dotazníku, vztahující se k této diplomové práci, byla záměrně volena jednoduše z důvodů hospodárnosti času a přehlednosti odpovědí. Dotazník obsahuje 21 uzavřených položek. Snaží se být pro respondenta časově nenáročný a co nejméně dotazovaného zatížit. Nebylo záměrem pokládat takové otázky, na něž by dotazovaní neznali odpověď nebo by dokonce byli nuceni hledat v jiných zdrojích, co daná otázka znamená. Položky 1–4 zjišťují základní údaje o respondentech. Položky 5, 6 a 8 se vztahují k VP1, VP2 a VP4 a zjišťují osobní zkušenosti respondentů se syndromem CAN. Položky 7, 9–13 se zaměřují na orientaci respondentů v oblasti problematiky sexuálního a jiného zneužívání dětí. Položka 7 je v přímé souvislosti s VP3. Položky 14–18 se týkají sexuální výchovy v primární škole a přehledu pedagogů v otázkách sexuální výchovy na 1. stupni základní školy. V položce 19 respondenti vyjadřují svůj postoj k sexuální výchově jako nedílné součásti vzdělání dítěte. Položky 20 a 21 sondují postoj respondentů k možnosti dalšího vzdělávání v oblasti sexuální výchovy dětí mladšího školního věku.

Organizace výzkumného šetření – vlastní výzkum proběhl na základních školách na Hranicku v měsících březnu až květnu 2014. Část dotazníků byla roznesena osobně, část byla distribuována elektronicky. Pro výzkum bylo použito 150 dotazníků, z nichž se kompletně vyplněno vrátilo 124 kusů. Návratnost dotazníku tedy byla 82,6 %.

Cílová skupina byla tvořena pedagogy primární školy, tedy učiteli a učitelkami 1. stupně ZŠ. Tento vzorek byl rozdělen podle pohlaví a podle let pedagogické praxe.

4.3 Výsledky výzkumného šetření

Protože návratnost dotazníku nebyla stoprocentní, při sumarizaci výsledků jsme zpracovali 124 relevantně vyplněných dotazníků, v nichž je formulováno 21 otázek, na které je právě jedna možná odpověď. Následně jsme výsledky (jednotlivé odpovědi) spočítali, abychom získali představu, v jaké míře jsou zastoupeny jednotlivé odpovědi u příslušných otázek. Uvedeným postupem jsme získali následující tabulku:

	a	b	c
1	117	7	0
2	23	57	44
3	36	38	50
4	16	84	24
5	54	66	4
6	15	98	11
7	22	81	21
8	80	14	30
9	58	27	39
10	3	117	4
11	3	120	1
12	109	2	13
13	75	3	46
14	110	2	12
15	91	1	32
16	102	7	15
17	95	11	18
18	96	15	13
19	119	5	0
20	21	103	0
21	80	23	21

Tabulka č. 1 – tabulka absolutních četností

Tabulka č. 1 – tabulka absolutních četností stačí k vytvoření konkrétních grafů jednotlivých otázek z dotazníku. Vezmeme-li jakoukoliv hodnotu z tabulky č. 1 a vydělíme-li ji celkovým počtem dotazovaných, tj. 124, dostaneme relativní četnost hodnoty z tabulky č. 1. Pokud ji vynásobíme číslem 100, získáme procentuální zastoupení a vytvoříme tabulku relativních četností v procentech:

	a	b	c
1	94,35	5,65	0,00
2	18,55	45,97	35,48
3	29,03	30,65	40,32
4	12,90	67,74	19,35
5	43,55	53,23	3,23
6	12,10	79,03	8,87
7	17,74	65,32	16,94
8	64,52	11,29	24,19
9	46,77	21,77	31,45
10	2,42	94,35	3,23
11	2,42	96,77	0,81
12	87,90	1,61	10,48
13	60,48	2,42	37,10
14	88,71	1,61	9,68
15	73,39	0,81	25,81
16	82,26	5,65	12,10
17	76,61	8,87	14,52
18	77,42	12,10	10,48
19	95,97	4,03	0,00
20	16,94	83,06	0,00
21	64,52	18,55	16,94

Tabulka č. 2 – tabulka relativní četnosti v procentech

Spojením obou tabulek vytvoříme Tabulku č. 3 – tabulku četností, a vznikne tak přehledný nástin šetřeného.

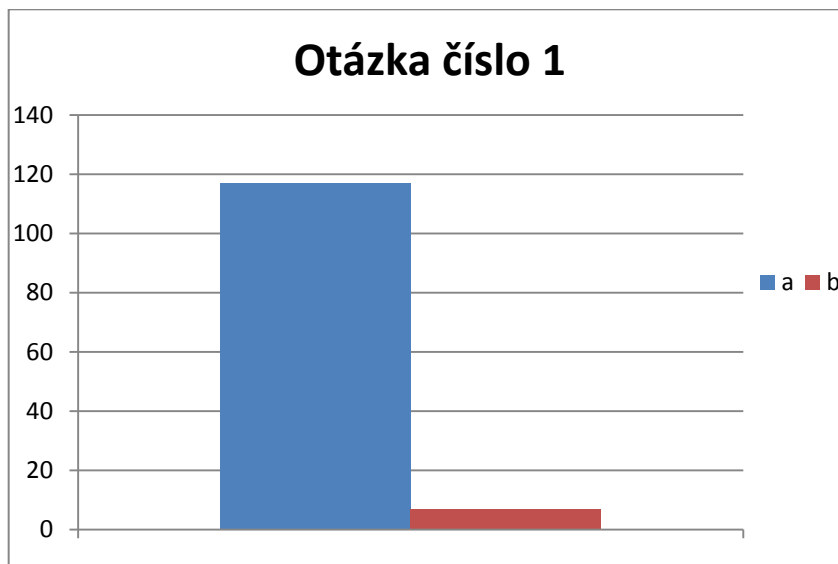
TABULKA ČETNOSTÍ:						
	absolutní četnosti			relativní četnosti		
	A	B	c	a	b	c
1	117	7	0	94,35	5,65	0,00
2	23	57	44	18,55	45,97	35,48
3	36	38	50	29,03	30,65	40,32
4	16	84	24	12,90	67,74	19,35
5	54	66	4	43,55	53,23	3,23
6	15	98	11	12,10	79,03	8,87
7	22	81	21	17,74	65,32	16,94
8	80	14	30	64,52	11,29	24,19
9	58	27	39	46,77	21,77	31,45
10	3	117	4	2,42	94,35	3,23
11	3	120	1	2,42	96,77	0,81
12	109	2	13	87,90	1,61	10,48
13	75	3	46	60,48	2,42	37,10
14	110	2	12	88,71	1,61	9,68
15	91	1	32	73,39	0,81	25,81
16	102	7	15	82,26	5,65	12,10
17	95	11	18	76,61	8,87	14,52
18	96	15	13	77,42	12,10	10,48
19	119	5	0	95,97	4,03	0,00
20	21	103	0	16,94	83,06	0,00
21	80	23	21	64,52	18,55	16,94

Tabulka č. 3 – souhrnná tabulka četností

V komentářích k otázkám číslo 1–16 a k otázkám 18 a 20 jsme neuvodli žádné statistické metody, šlo nám především o deskriptivní výzkum. U otázek číslo 17, 19 a 21 jsme se navíc zajímali o souvislost mezi věkem respondentů, délkou jejich pedagogické praxe a volbou odpovědi. Z úsporných důvodů jsme se však rozhodli zmínit se o výsledcích pouze v závěrečné interpretaci a vlastní statistické pokusy, tj. stanovení a testování hypotéz za pomoci statistického testu nezávislosti chí-kvadrát pro kontingenční tabulku, stejně jako metodický postup testování uvést v přílohách č. 5–7 této práce.

Komentář k otázce číslo 1:

Položka 1 v dotazníku zjišťovala pohlaví respondentů. Ženy označily odpověď a), muži odpověď b), s následujícími výsledky ilustrovanými grafem:

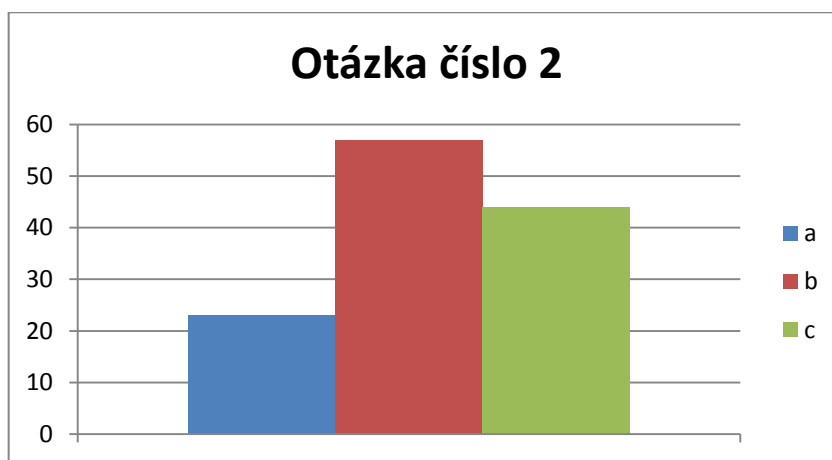

Graf č. 1: otázka číslo 1

Výstup grafu uvádí, že většina účastníků dotazníku byla ženského pohlaví. Jde o 94,35 % dotazovaných, což koresponduje se zastoupením zaměstnanců ženského pohlaví v systému základního vzdělávání v ČR. Muži se dotazníků účastnili pouze v 5,65 %.

Komentář k otázce číslo 2:

Tato otázka dotazníku je zaměřena na věk zúčastněného. Účastníci ve věku do 30 let volili odpověď a), ve věku 30–45 let odpověď b) a více než 45 let odpověď c).

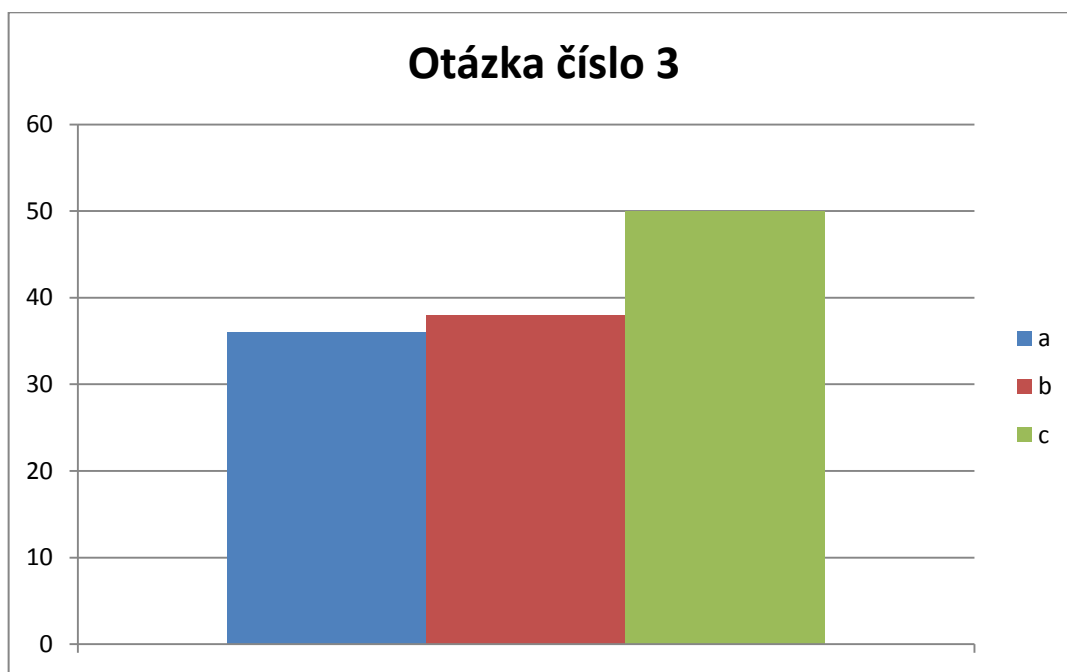
Graf č. 2: otázka číslo 2

Z grafu plyne, že nejvíce se dotazníku účastnili zaměstnanci základních škol ve věku 30–45 let, konkrétně jich bylo 57, což je 45,97 % dotazovaných. Další v pořadí, tedy druzí, co se týče kvantity, se umístili zaměstnanci ve věku nad 45 let (35,48 %). Účastníků výzkumu, kterým je do 30 let, bylo 23. Tento výsledek odpovídá 18,55 % ze všech dotazovaných.

Komentář k otázce číslo 3:

Otázka číslo 3 zjišťovala délku pedagogické praxe účastníků ankety. Dotazovaní volili z odpovědí:

- a) 0–5 let
- b) 5–15 let
- c) více než 15 let.

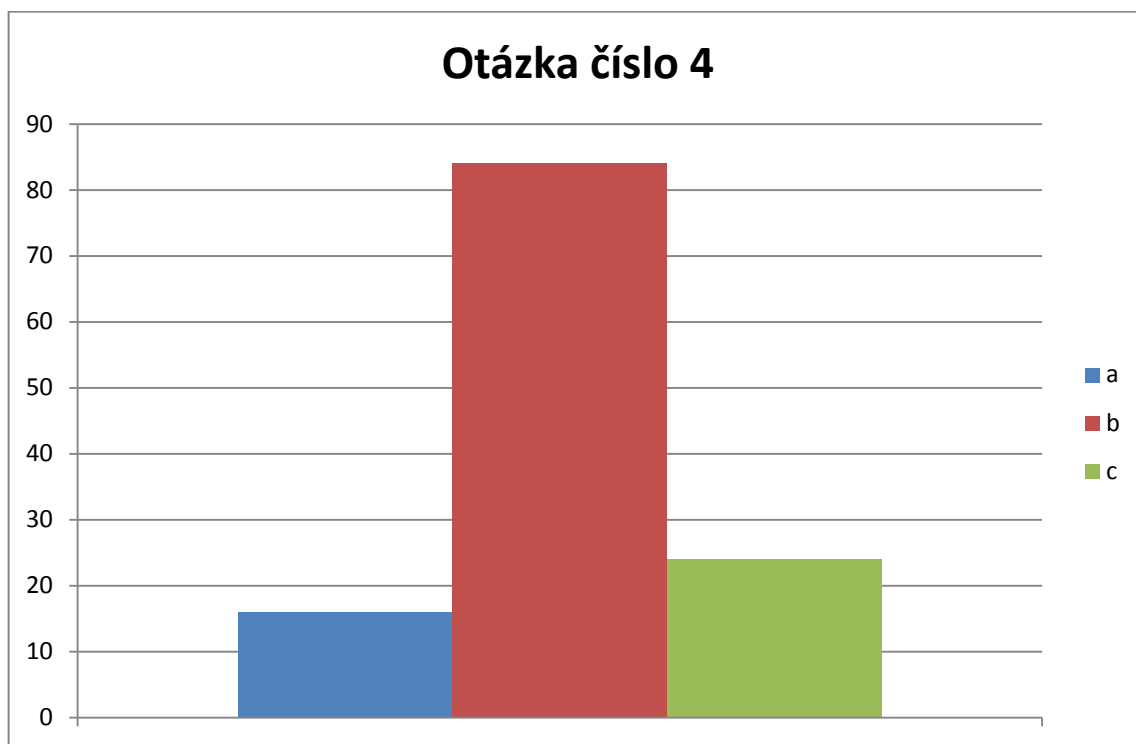
Graf č. 3: otázka číslo 3

Ze 124 dotazovaných má 50 respondentů, tedy 40,32 %, za sebou více než 15letou praxi; 38 účastníků, tedy 30,65 %, má délku pedagogické praxe v rozmezí 5–15let a těch, jejichž praxe nepřesahuje 5 let, je 36, tedy 29,03 %. Procentuální zastoupení respondentů s dobou pedagogické praxe do 5 let a v rozmezí 5–15 let je velmi obdobné, rozdíl obou kategorií činí pouze dva jedince, to je 1,62 %.

Komentář k otázce číslo 4:

Otázka číslo 4 zjišťovala vzdělání dotazovaných, kteří vybírali z nabídky těchto odpovědí:

- a) středoškolské
- b) dokončené vysokoškolské
- c) probíhající vysokoškolské.

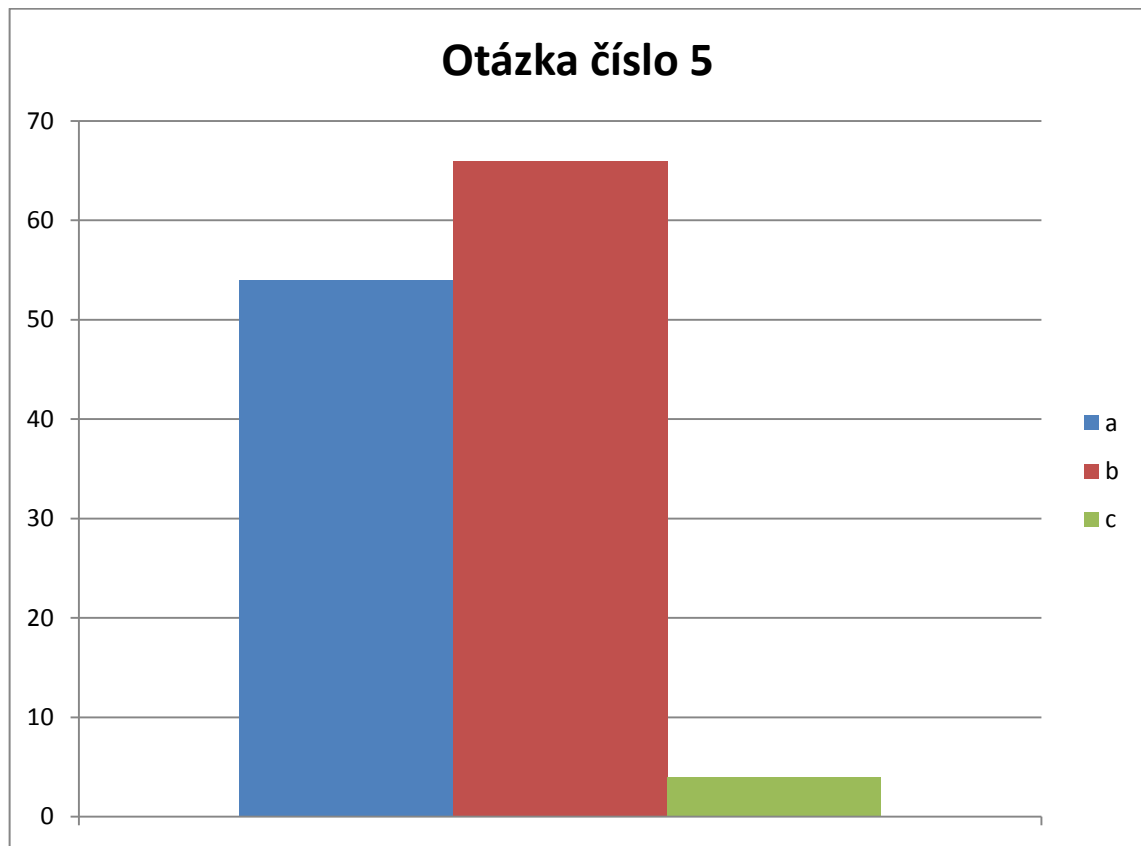
Graf č. 4: otázka číslo 4

Uvedený graf demonstruje, že největší počet zaměstnanců základních škol je těch, kteří vlastní vysokoškolský diplom, přesně je jich 84, což odpovídá 67,74 % dotazovaných. Ti účastníci ankety, jejichž studium je probíhající, představují 19,35 %, tedy 24 respondentů z celkového počtu. Poslední skupinou jsou pedagogové, jejichž vzdělání je středoškolské; těchto účastníků je 16, tedy 12,90 %.

Komentář k otázce číslo 5:

Otázka číslo 5: Ve své pedagogické praxi jsem se setkal/a s případem zneužívání, týrání nebo zanedbávání dítěte (syndrom CAN).

- a) ano
- b) ne
- c) nevím.

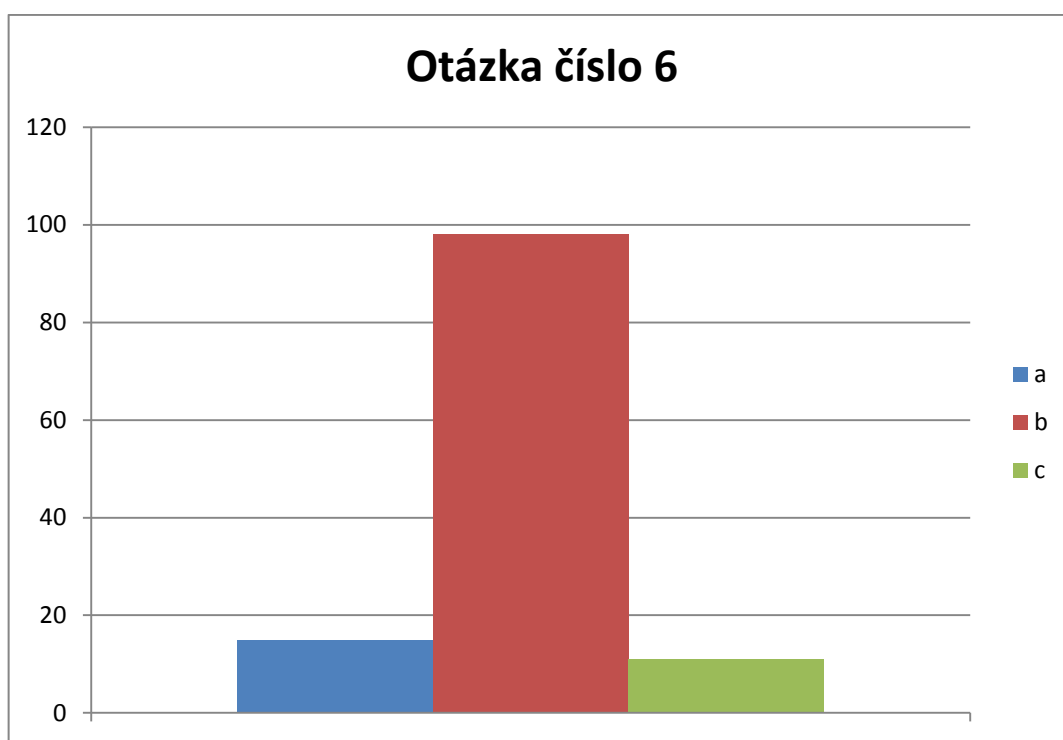
Graf č. 5: otázka číslo 5

Z grafu plyne, že 53,23 % dotazovaných se domnívá, že se prozatím nesetkalo ve své pedagogické praxi s případem syndromu CAN. Vzhledem k subjektivitě vnímání tohoto problému není však zcela jisté, zda se osobně se zneužíváním, týráním nebo zanedbáváním setkali, nebo je pouze nerozpoznali. Je však zřejmé, že syndrom CAN ve své praxi aktivně neřešili. 43,55 % pedagogických pracovníků se již se syndromem CAN v praxi setkalo, 3,23 % dotazovaných označilo odpověď c), tedy neví, zda se se syndromem CAN setkali. Také u této skupiny není zcela zřejmé, zda je příčinou neznalost problematiky nebo neschopnost problém diagnostikovat

Komentář k otázce číslo 6:

Otázka číslo 6: Mám problémy mluvit s dětmi o problémech a otázkách se sexuální tematikou.

- a) ano
- b) ne
- c) nevím.

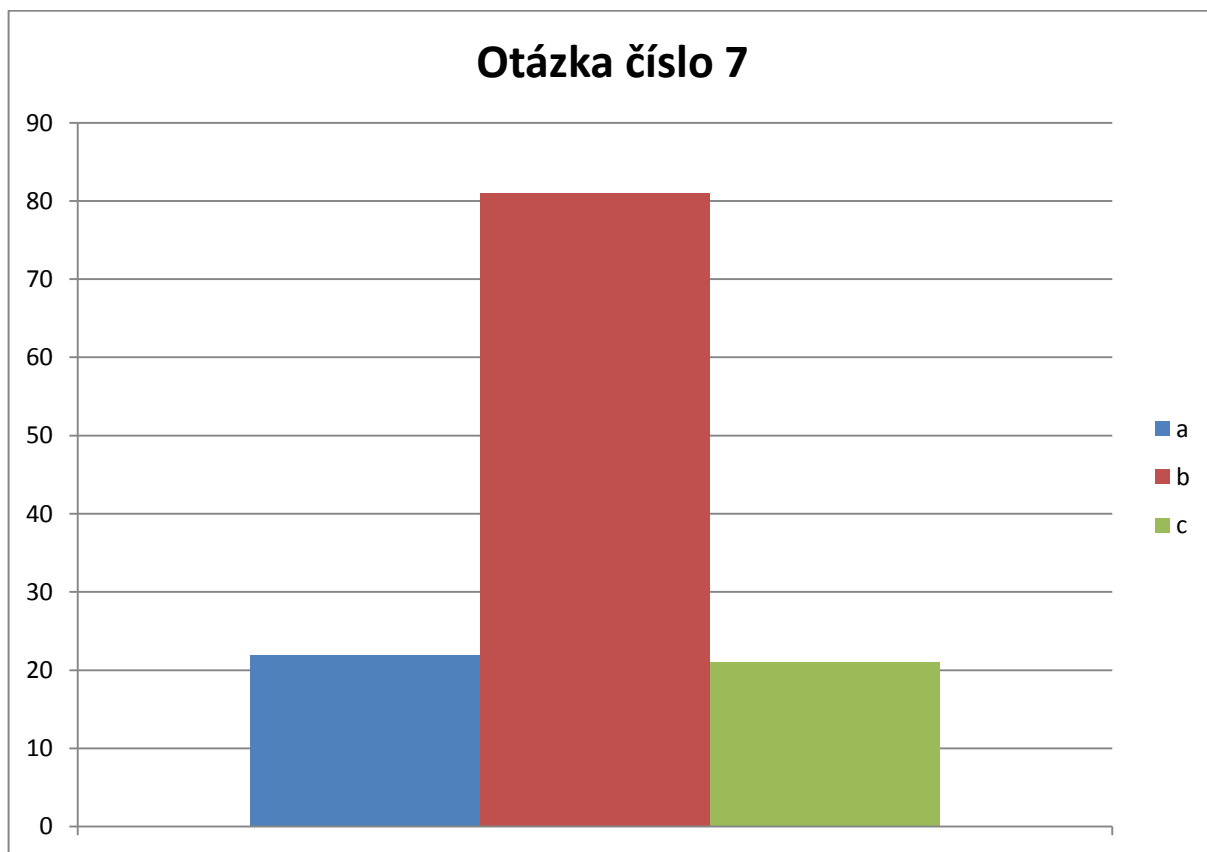
Graf č. 6: otázka číslo 6

Z výše uvedeného grafu je zřejmé, že 98 dotazovaných pedagogických pracovníků, což činí 79,03 %, nemá dle svého mínění problémy hovořit s dětmi o otázkách se sexuální tematikou. 15 respondentů, to je 12,10 % dotazovaných, uvedlo, že jim činí potíže mluvit o problémech týkajících se sexuální tematiky. Ve vzorku dotazovaných je i 8,87 % (tedy 11 jedinců), kteří odpověděli, že neví, zda mají či nemají uvedené problémy.

Komentář k otázce číslo 7:

Otázka číslo 7: Sexuální zneužívání je v naší společnosti jev ojedinělý, jedná se pouze o výjimečné případy.

- a) ano
- b) ne
- c) nevím.

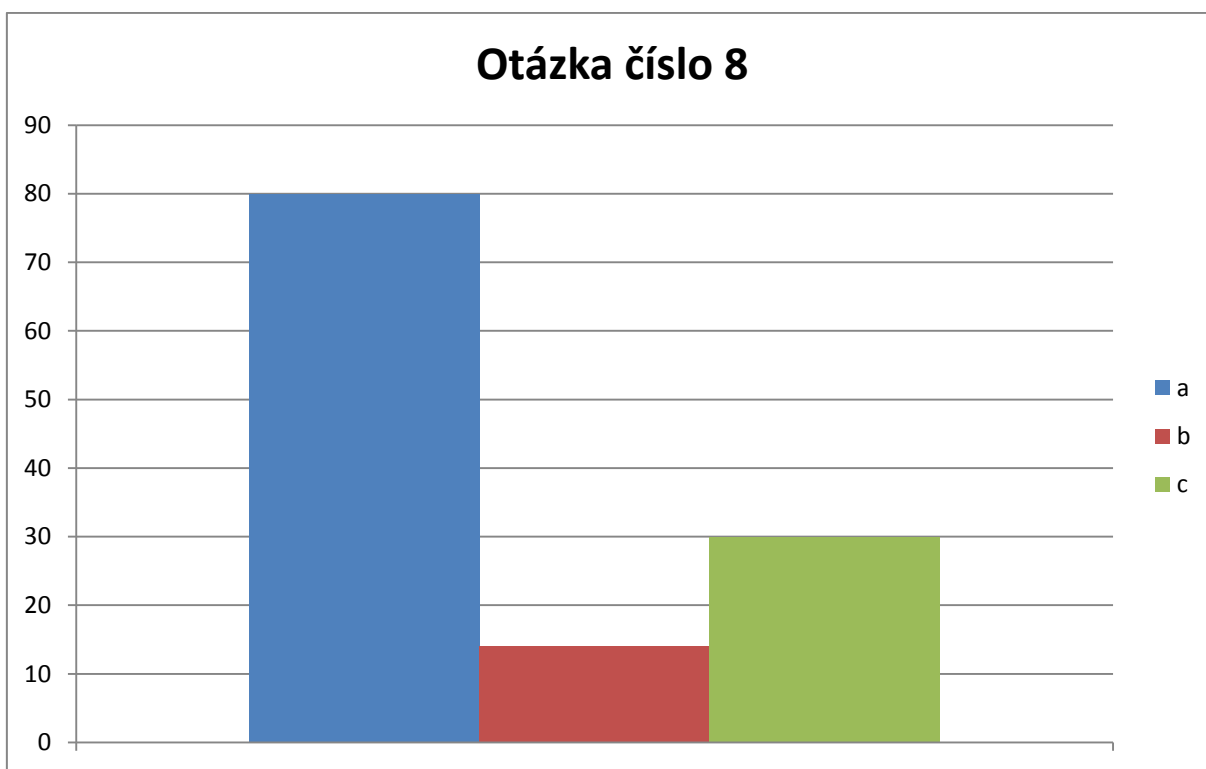
Graf č. 7: otázka číslo 7

Z grafu vyplývá, že 81 dotazovaných (65,32 %) se domnívá, že sexuální zneužívání není v naší společnosti ojedinělý jev; 22 respondentů (17,74 %) uvedlo, že sexuální zneužívání je jev ojedinělý, a téměř shodný počet (21 dotazovaných) je těch, kteří volili odpověď c), tj. „nevím“.

Komentář k otázce číslo 8:

Otázka číslo 8: Znáám postupy, jak reagovat při podezření na zneužívání, týrání nebo zanedbávání dítěte.

- a) ano
- b) ne
- c) nevím.

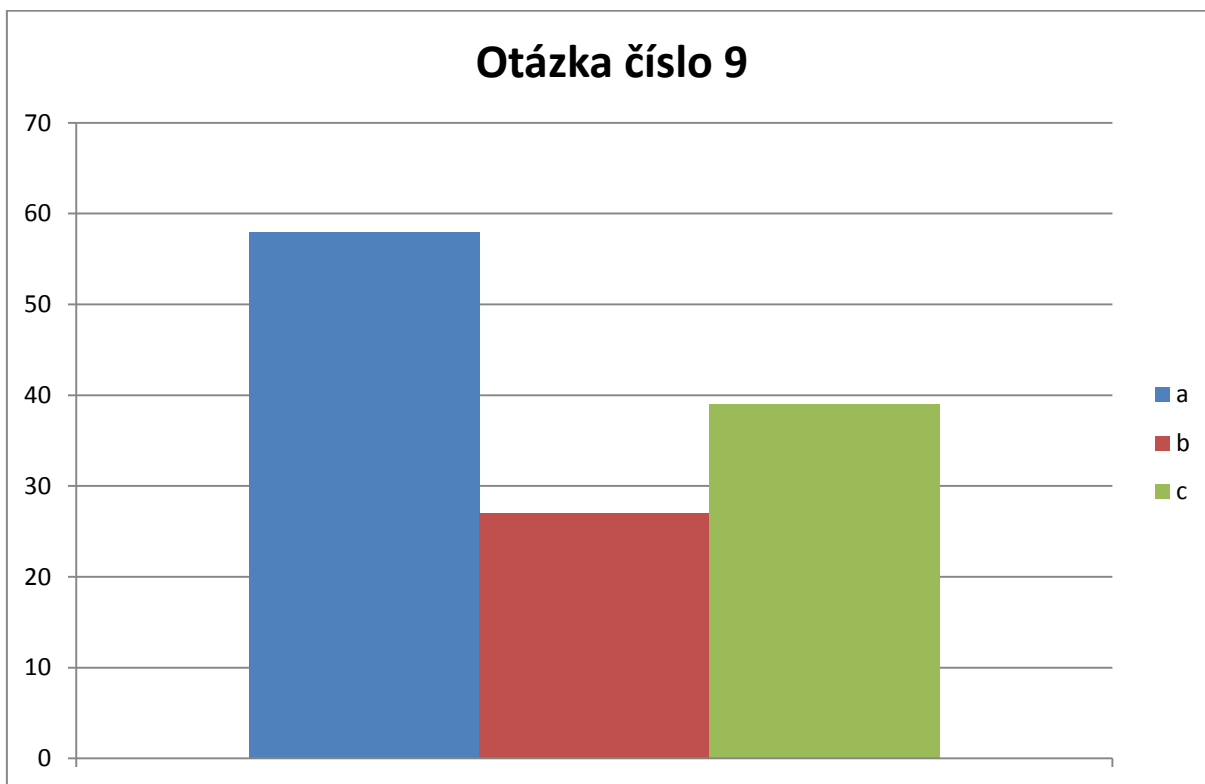
Graf č. 8: otázka číslo 8

Zde můžeme konstatovat, že 80 dotazovaných, tedy 64,52 %, ví, jak má reagovat při podezření na případy směřující k syndromu CAN; 14 respondentů (11,29 %) uvedlo, že nezná postupy při podezření na zneužívání, týrání nebo zanedbávání dítěte. 30 dotazovaných (tj. 24,19 %) přiznalo, že neví, jak se v dané situaci zachovat. U těchto pedagogů by bylo vhodné doporučení více se seznámit s problematikou zneužívání, týrání a zanedbávání dětí.

Komentář k otázce číslo 9:

Otázka číslo 9: Mezi varovné signály CAN patří také náhlé zvýšení agresivity u dítěte.

- a) ano
- b) ne
- c) nevím.

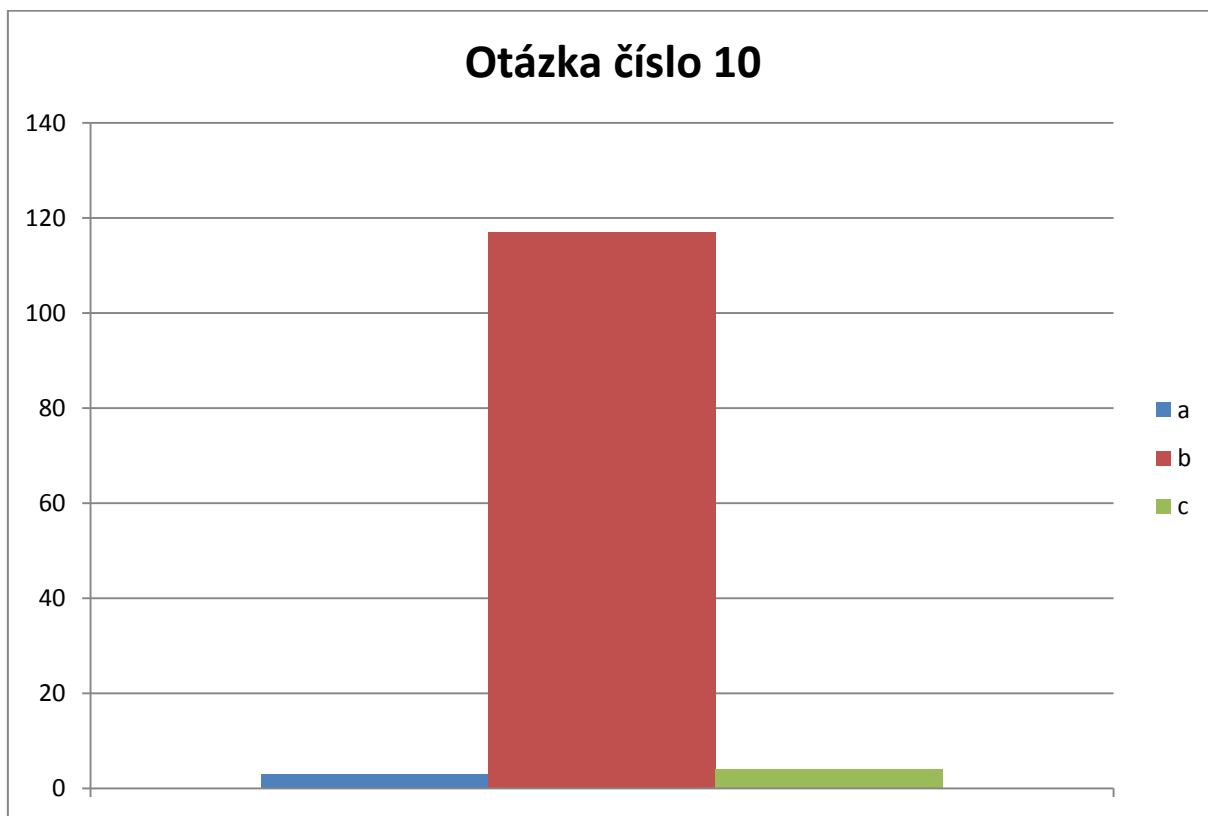
Graf č. 9: otázka číslo 9

Celkem 46,77 % dotazovaných pedagogických pracovníků odpovědělo, že je dle nich zvýšení agresivity u dítěte jedním ze signálů zneužívání, týrání či zanedbávání; 31,45 % (tedy 39 dotazovaných) uvedlo, že neví, zda je náhlé zvýšení agresivity u dítěte možným signálem přítomnosti syndromu CAN; 27 dotazovaných, což je 21,77 %, se chybně domnívalo, že náhlé zvýšení agresivity u dítěte nepatří mezi varovné signály CAN. Z výsledků vyvstává otázka, jestli jsou pedagogičtí pracovníci dostatečně v této problematice školeni.

Komentář k otázce číslo 10:

Otázka číslo10: Sexuálního zneužití se může dopustit pouze osoba starší 18 let.

- a) ano
- b) ne
- c) nevím.

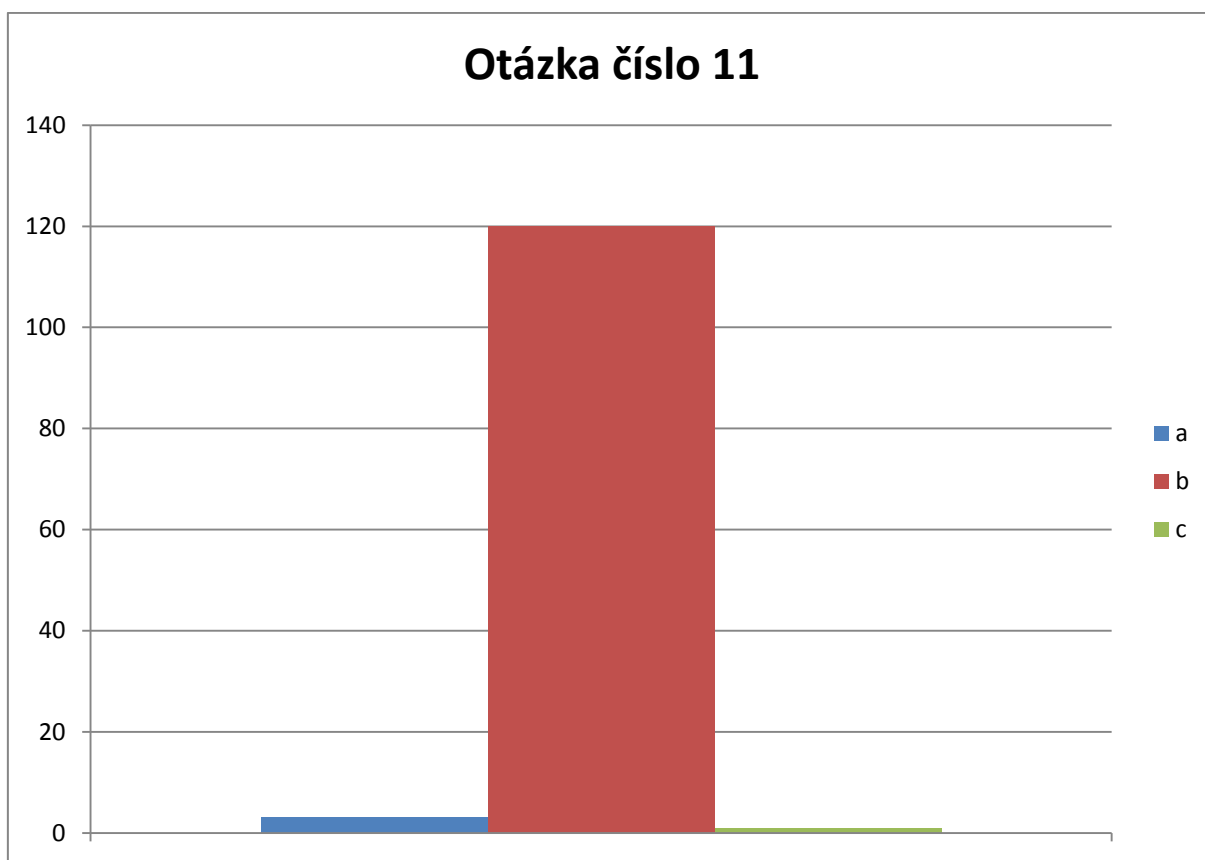
Graf č. 10: otázka číslo 10

Na tuto otázku správně odpovědělo 94,35 % dotazovaných, že sexuálního zneužití se nemusí dopustit pouze osoba starší 18 let. Zanedbatelný počet dotazovaných (2,42 %) odpověděl, že se sexuálního zneužití může dopustit výhradně osoba starší 18 let; 3,23 % neví, zda se tohoto násilí může dopustit pouze osoba starší 18 let. Tento výsledek můžeme připisovat buďto špatné interpretaci otázky či neznalosti ze strany odpovídajících na dotazník.

Komentář k otázce číslo 11:

Otázka číslo 11: Domnívám se, že pachatel sexuálního zneužití je většinou pro oběť osobou zcela neznámou, cizí.

- a) ano
- b) ne
- c) nevím.

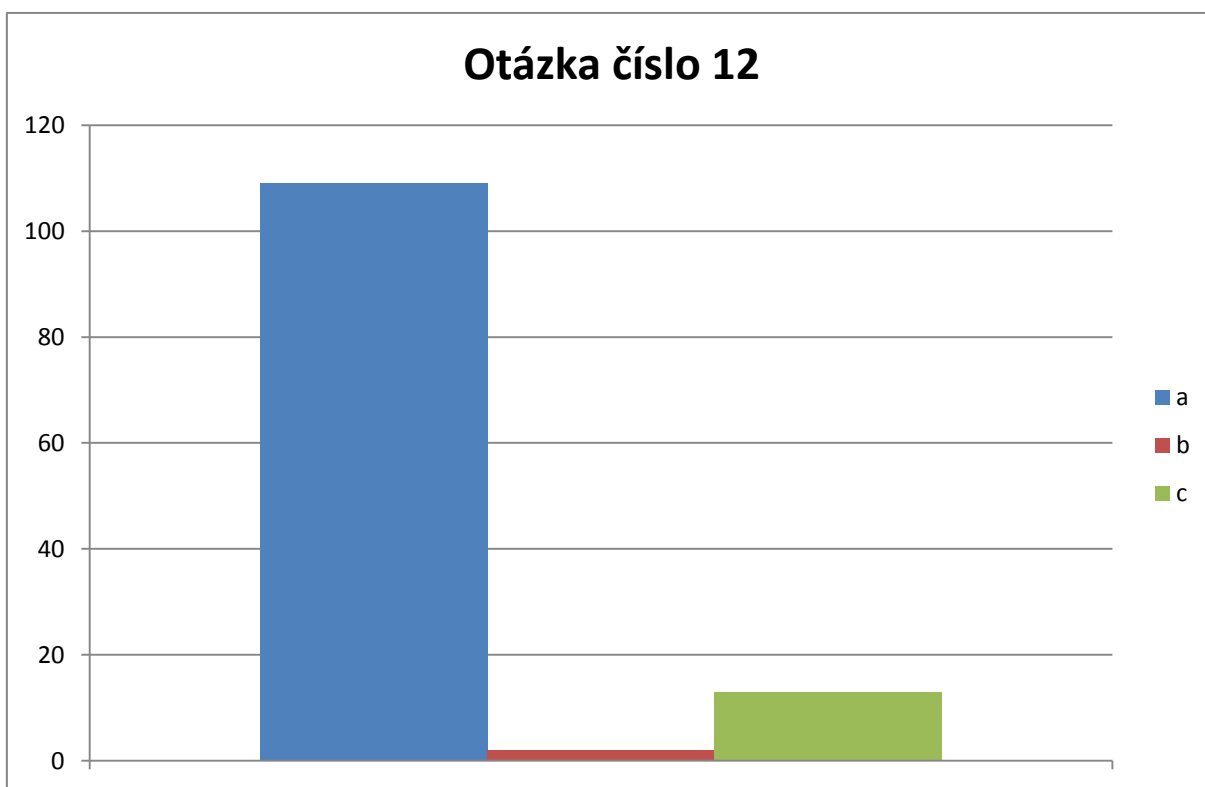
Graf č. 11: otázka číslo 11

Na otázku č. 11 odpovědělo 121 dotazovaných, tedy 96,77 %, že pachatel sexuálního zneužití nemusí být vždy pro oběť osobou zcela neznámou, cizí. Pouze 3 respondenti, tedy 2,42 %, uvedli, že pachatel sexuální agrese je pro oběť zcela neznámý. Jeden z účastníků zvolil na tuto otázku odpověď „nevím“. Vysoké procento správné volby odpovědi ukázalo, že dotazovaní účastníci výzkumu mají představu o vztahu sexuálního agresora a jeho oběti. Zároveň poukázalo, že dotazovaní se orientují v otázkách rizika sexuálního zneužívání dítěte blízkou osobou.

Komentář k otázce číslo 12:

Otázka číslo 12: Mezi formy sexuálního zneužívání lze zařadit také verbální zneužívání (např. vystavení dítěte obscénním výrazům a líčení sexuálních praktik).

- a) ano
- b) ne
- c) nevím.

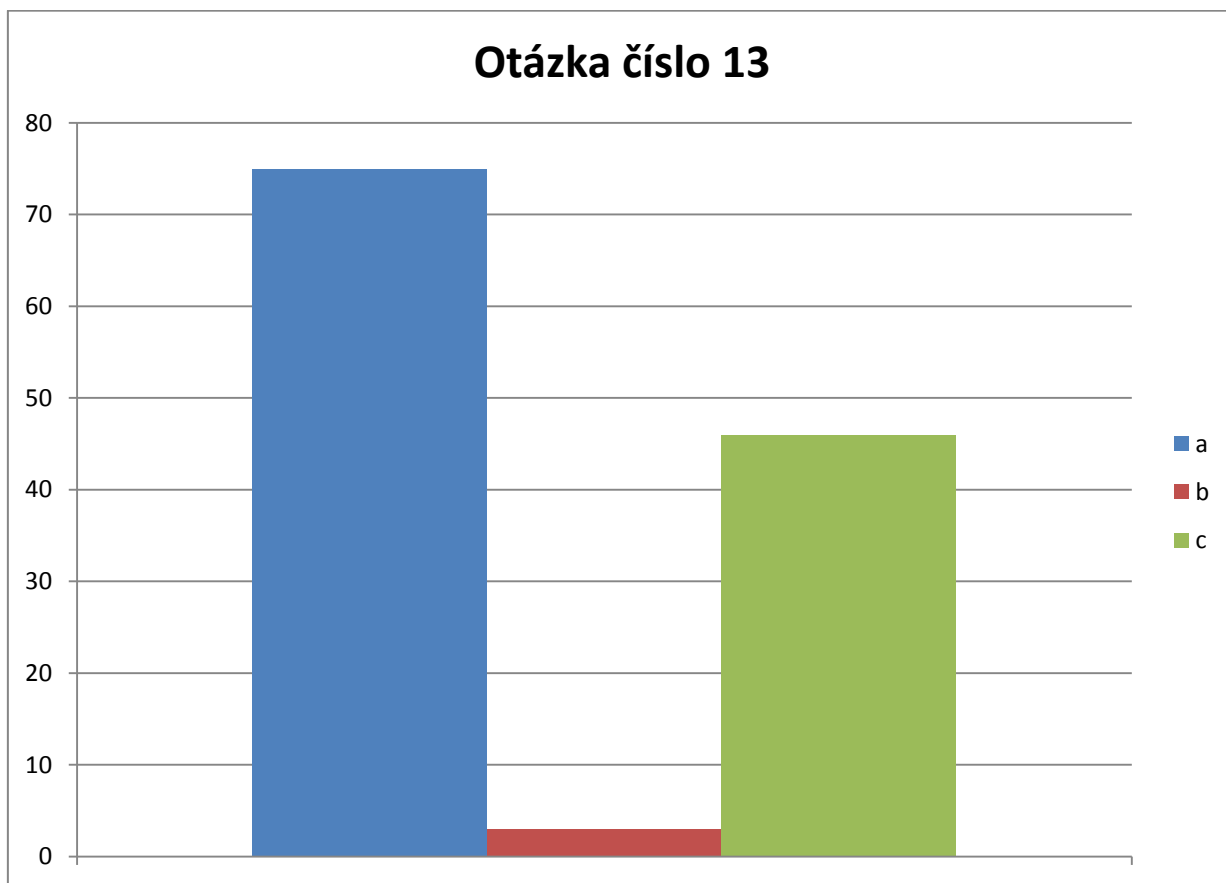
Graf č. 12: otázka číslo 12

U otázky č. 12 vybralo 109 účastníků výzkumu správnou odpověď, to znamená, že 87,90 % respondentů ví, že verbální zneužívání je jednou z forem sexuálního zneužívání. Správnou odpověď neznalo 13 dotazovaných a pouze 2 dotazovaní, tedy 1,61 %, se chybně domnívali, že verbální zneužívání není formou sexuálního zneužívání.

Komentář k otázce číslo 13:

Otázka číslo 13: Sekundární prevence syndromu CAN zahrnuje i vyhledávání rizikových skupin potenciálních obětí a pachatelů.

- a) ano
- b) ne
- c) nevím.

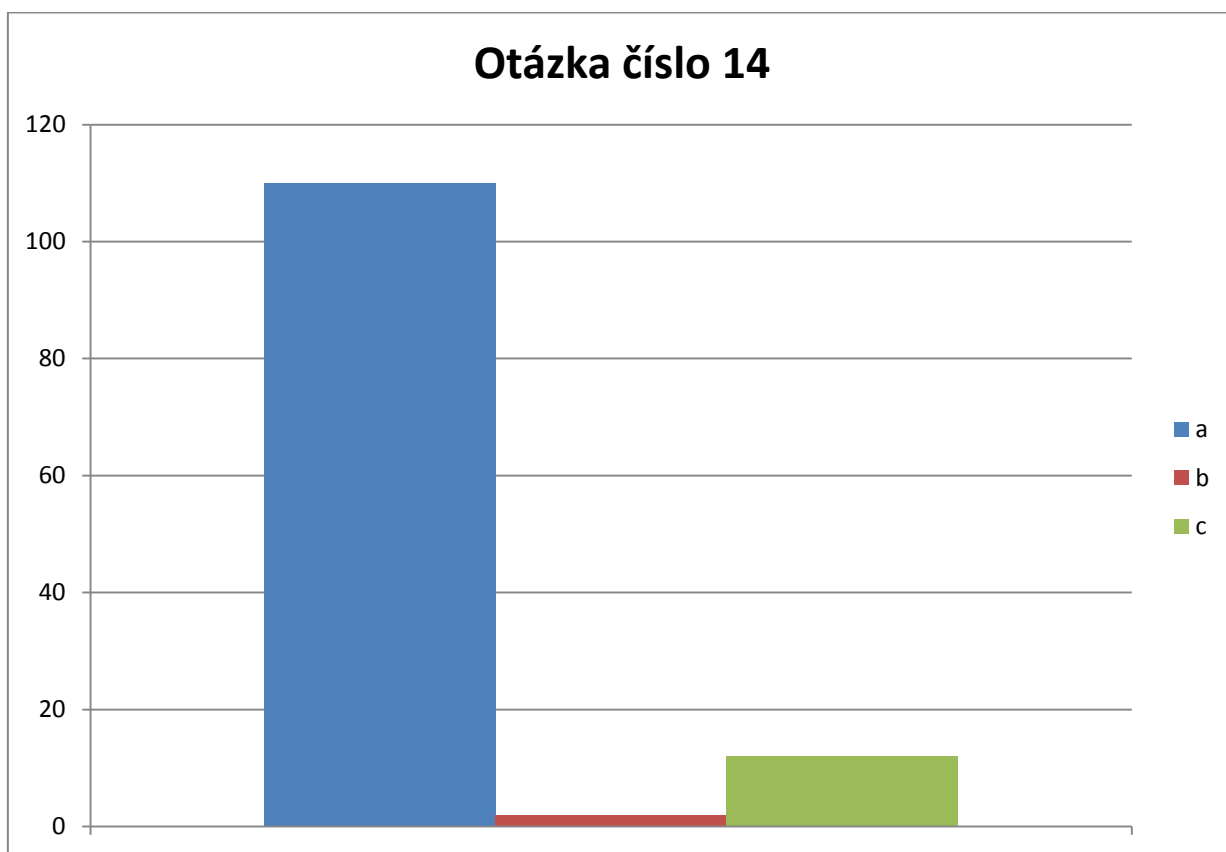
Graf č. 13: otázka číslo 13

75 respondentů, tedy 60,48 %, volilo odpověď a), tedy vědí, že sekundární prevence syndromu CAN zahrnuje i vyhledávání rizikových skupin potenciálních pachatelů a obětí. Tři dotazovaní se domnívají, že vyhledávání rizikových skupin není součástí sekundární prevence syndromu CAN. Je zajímavé, že 46 pedagogů, tedy 37,10 %, neví, jestli vyhledávání rizikových skupin patří do oblasti sekundární prevence nebo nikoliv. Je však třeba připomenout, že pedagogové se soustřeďují spíše na prevenci primární, tedy na zabránění vzniku nežádoucího jevu, a přímé vyhledávání rizikových skupin není v jejich kompetenci.

Komentář k otázce číslo 14:

Otázka číslo 14: Sexuální výchovu lze zahrnout do oblasti primární prevence.

- a) ano
- b) ne
- c) nevím.

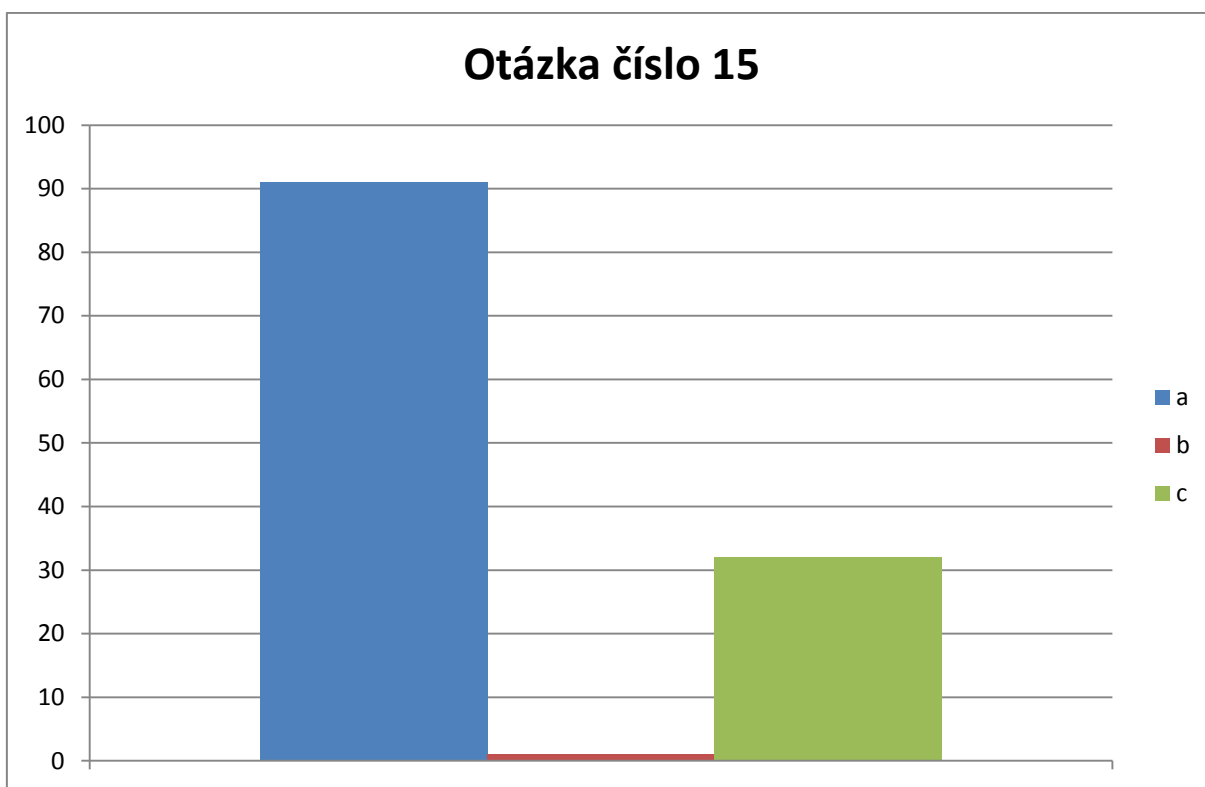
Graf č. 14: otázka číslo 14

Většina dotazovaných, tedy konkrétně 110 pedagogů, což činí 88,71 %, sexuální výchovu zahrnuje do oblasti primární prevence; 2 učitelé, tedy 1,61 %, nezařadilo sexuální výchovu do oblasti primární prevence a 12 respondentů, tj. 9,68 %, nezná na tuto otázku odpověď a volilo variantu c).

Komentář k otázce číslo 15:

Otázka číslo 15: Mezi pravidla sexuální výchovy primární školy patří mimo komplexnosti, důvěry, přiměřenosti a etiky také koedukovanost.

- a) ano
- b) ne
- c) nevím.

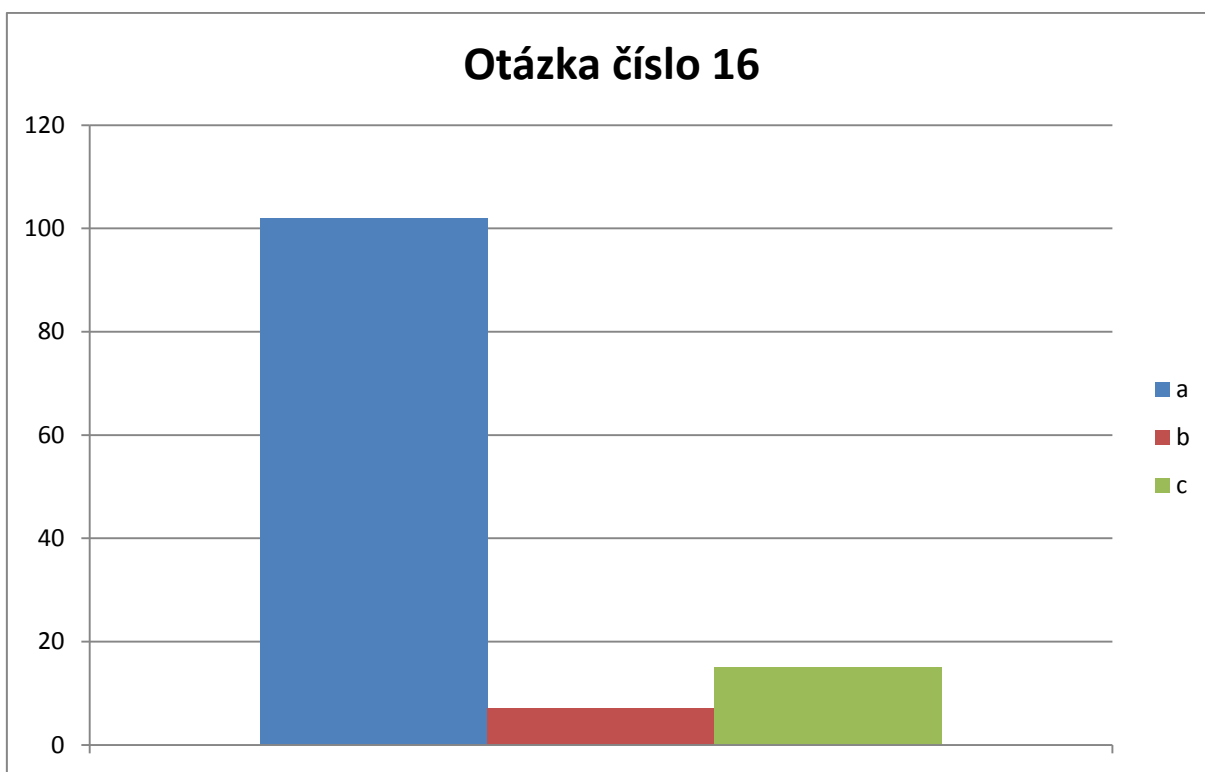
Graf č. 15: otázka číslo15

Největší skupina účastníků výzkumu, tedy 91 (73,39 %), zařadila správně mezi pravidla sexuální výchovy také koedukovanost. Jeden pedagog odpověděl na otázku č. 15 záporně a 32 respondentů, tedy 25,81 %, neznalo na tuto otázku odpověď, a proto volilo variantu c) – „nevím“. Je však možné, že volbu odpovědi ovlivnila nesprávná interpretace otázky.

Komentář k otázce číslo 16:

Otázka číslo 16: Mezi základní témata patří do oblasti učiva sexuální výchovy v mladším školním věku základy lidské reprodukce.

- a) ano
- b) ne
- c) nevím.

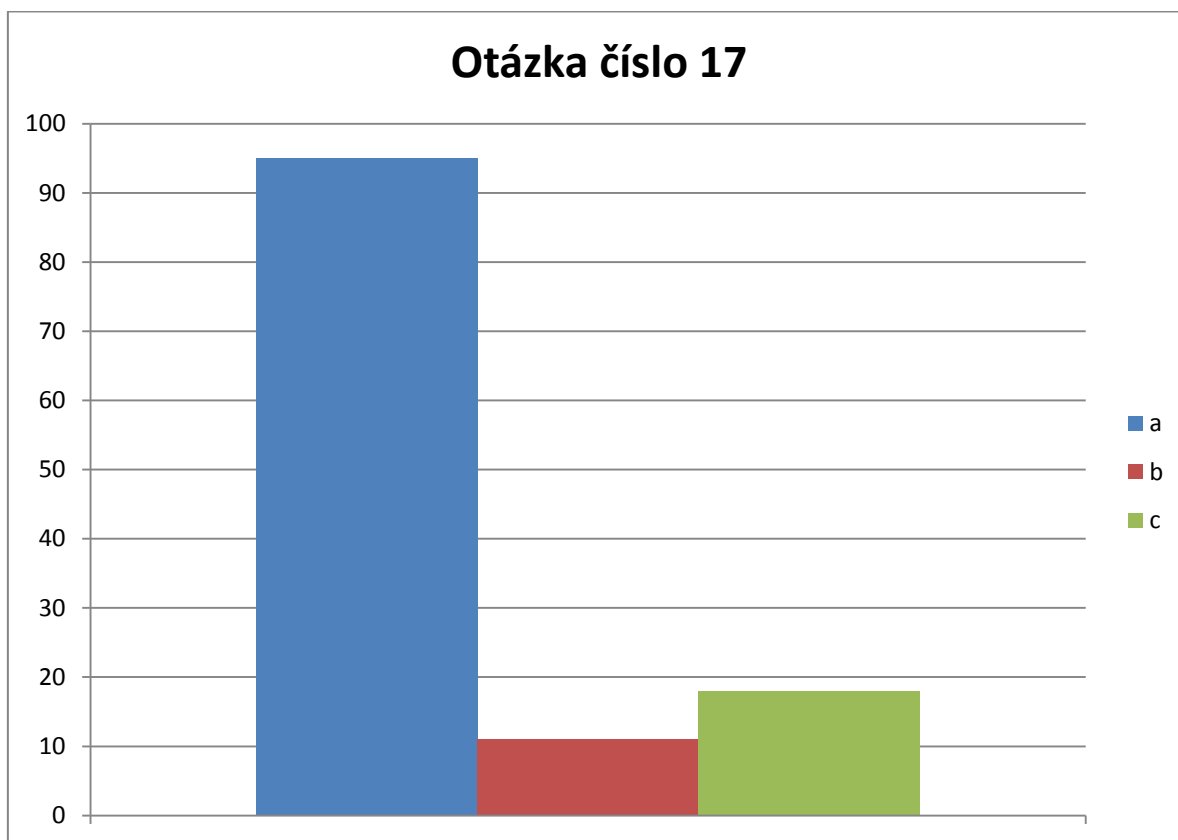
Graf č. 16: otázka číslo 16

Výše uvedený graf ilustruje rozložení odpovědí na otázku týkající se základních témat sexuální výchovy. Je jistě pozitivní, že 102 respondentů, tedy 82,26 %, ví, že základy lidské reprodukce jsou součástí obsahu sexuální výchovy primární školy. Sedm dotazovaných se domnívá, že základy lidské reprodukce nejsou jedním ze základních témat sexuální výchovy na 1. stupni základní školy; 15 učitelů z celkového počtu dotazovaných, tedy 12,10 %, neznalo správnou odpověď a volilo proto variantu c) – „nevím“.

Komentář k otázce číslo 17:

Otázka číslo 17: Dle RVP ZV je sexuální výchova povinnou součástí vzdělání.

- a) ano
- b) ne
- c) nevím.

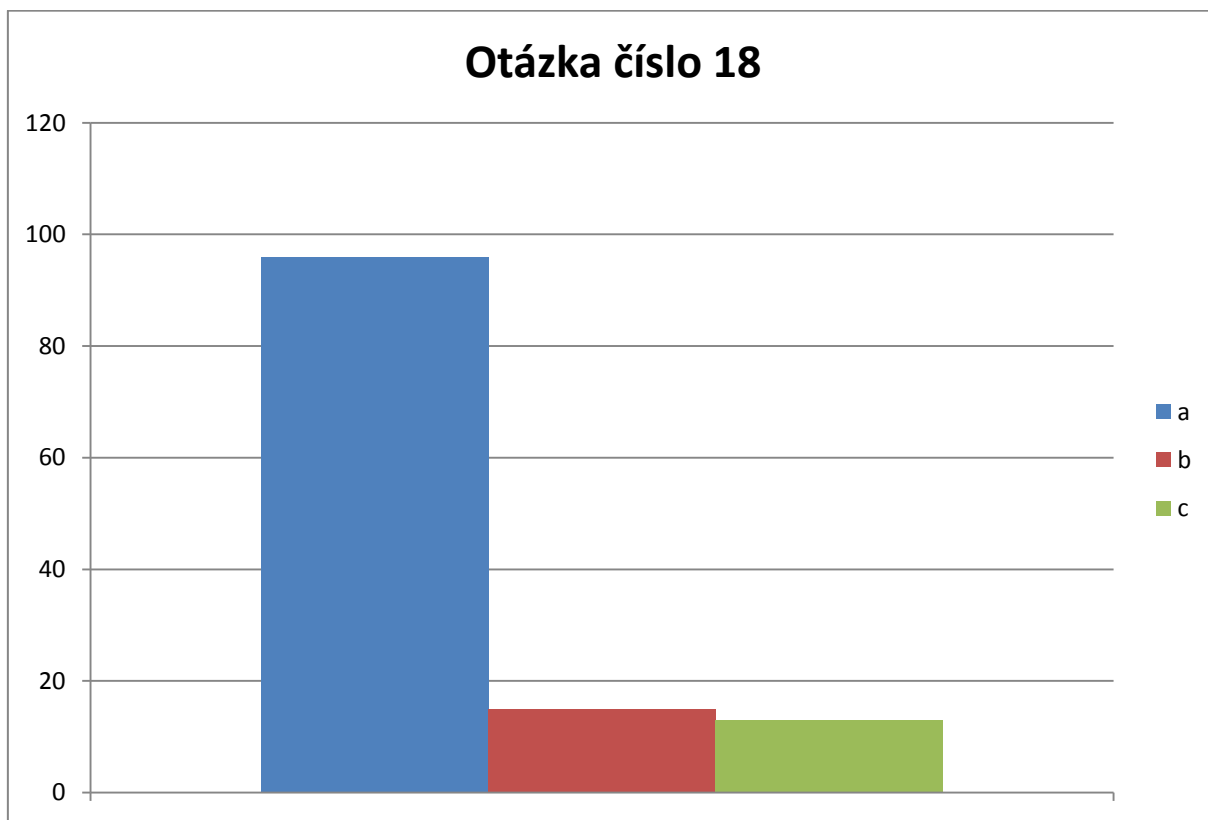
Graf č. 17: otázka číslo 17

Z uvedeného grafu vyplývá, že 95 účastníků výzkumu, tedy 76,61 %, správně odpovědělo, že podle RVP ZV je sexuální výchova povinnou součástí vzdělání. Jedenáct respondentů chybně uvedlo variantu b), tj. že sexuální výchova není povinnou součástí vzdělání dítěte; 14,52 % z celkového počtu dotazovaných, tedy 18 pedagogů, neznalo na tuto otázku odpověď a volilo proto variantu c) – „nevím“.

Komentář k otázce číslo 18:

Otázka číslo 18: V ŠVP školy, ve které pracuji, je zahrnuta sexuální výchova.

- a) ano
- b) ne
- c) nevím.

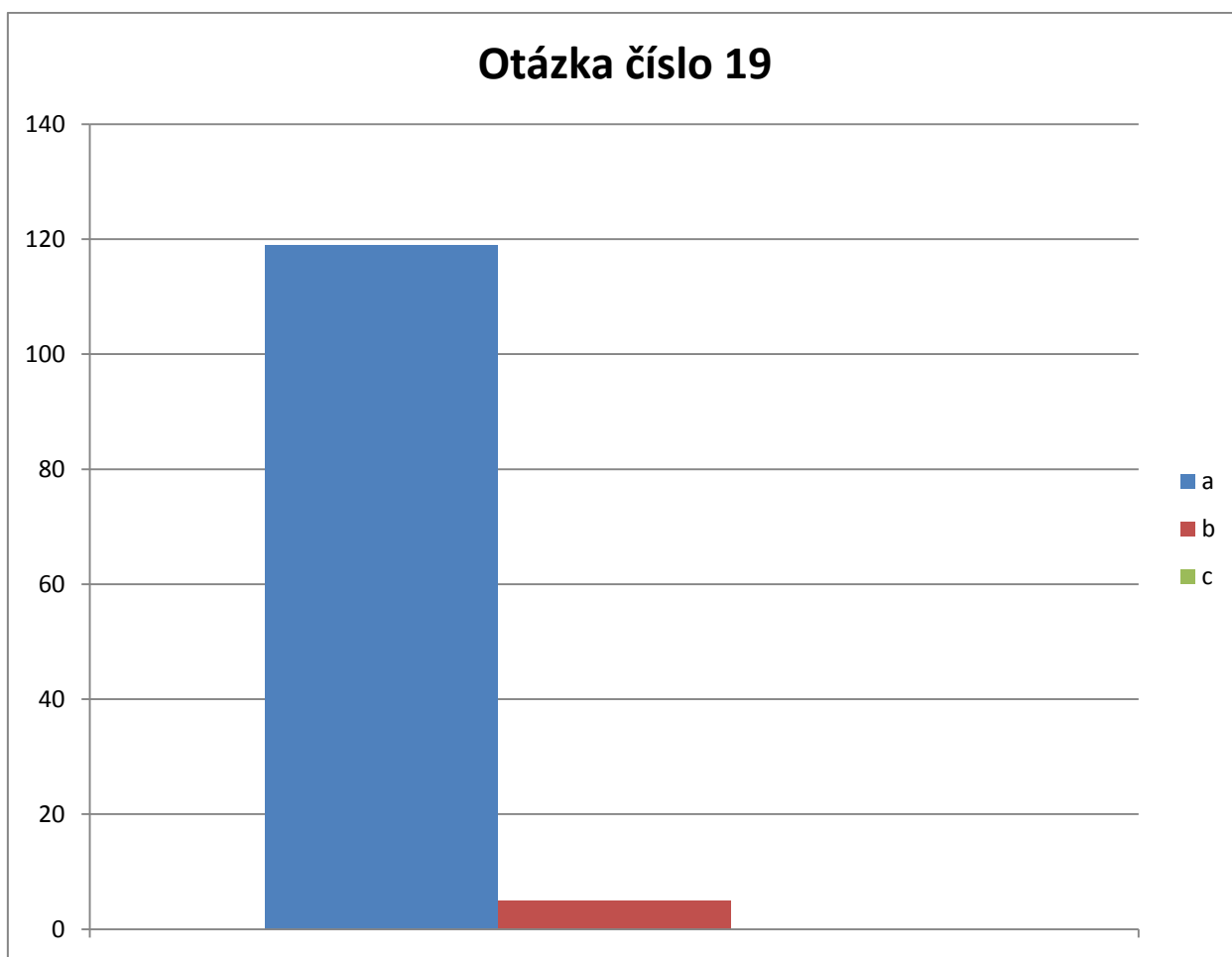
Graf č. 18: otázka číslo 18

Na otázku týkající se zařazení sexuální výchovy v ŠVP škol, ve kterých respondenti pracují, odpovědělo 96 učitelů, tedy 77,42 %, že v ŠVP jejich školy je sexuální výchova zahrnuta. Patnáct účastníků zvolilo variantu b), tedy že v jejich škole není sexuální výchova zahrnuta v ŠVP. Tato možnost se nám však zdá nepravděpodobná, spíše ji přikládáme špatné interpretaci otázky nebo malé informovanosti pedagogů o ŠVP školy, ve které pracují. Stejně je tomu pravděpodobně u 13 respondentů (10,48 %), kteří nevěděli, zda je, nebo není sexuální výchova zahrnuta v ŠVP jejich školy.

Komentář k otázce číslo 19:

Otázka číslo 19: Sexuální výchovu je podle mého názoru nutné považovat za nedílnou součást vzdělání dítěte.

- a) ano
- b) ne
- c) nevím.

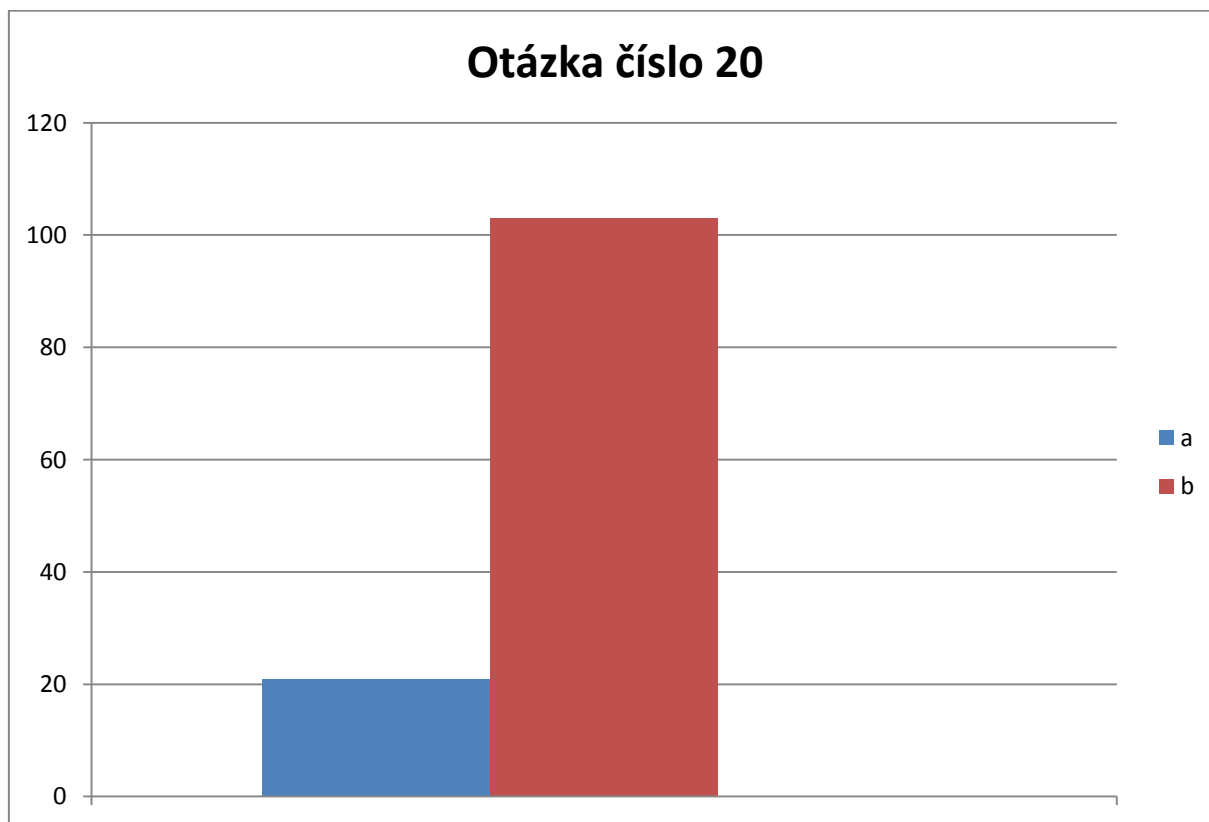
Graf č. 19: otázka číslo 19

V otázce č. 19 vyjadřovali respondenti svůj postoj k sexuální výchově jako nedílné součásti vzdělání dítěte. Valná většina, konkrétně 119 dotazovaných (95,97 %), považuje sexuální výchovu za nedílnou součást vzdělání dítěte. Pouze 5 respondentů, tedy 4,03 %, vybralo odpověď b) a vyjádřilo tak svůj názor, že sexuální výchova není nedílnou součástí vzdělání dítěte. Žádný z respondentů nevolil variantu c) – „nevím“.

Komentář k otázce číslo 20:

Otázka číslo 20: V posledních 5 letech jsem měl/a možnost zúčastnit se semináře či dalšího vzdělávání v oblasti sexuální výchovy dětí mladšího školního věku.

- a) ano
- b) ne
- c) nevím.

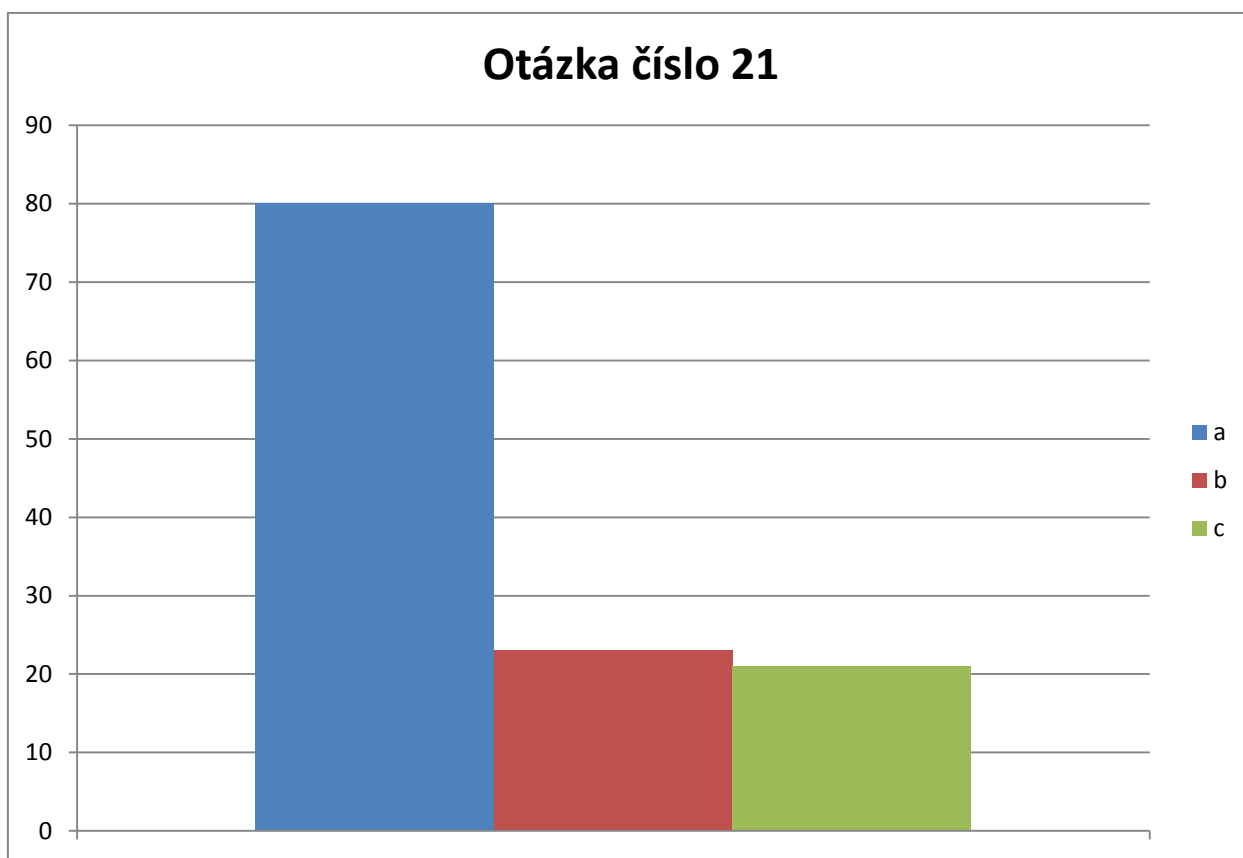
Graf č. 20: otázka číslo 20

Výše uvedený graf jasně znázorňuje zastoupení odpovědí na otázku, zda měli respondenti v posledních pěti letech možnost zúčastnit se semináře či dalšího vzdělávání v oblasti sexuální výchovy dětí mladšího školního věku. 21 účastníků výzkumu, tj. 16,94 %, mělo v posledních pěti letech možnost absolvovat výše zmíněný typ semináře. Ovšem velká většina, tedy 103 respondentů (83,06 %) uvedlo, že takovou příležitost nemělo. Výsledek této otázky si lze vyložit jako signál nedostatečné nabídky seminářů zaměřených na danou problematiku.

Komentář k otázce číslo 21:

Otázka číslo 21: Rád/a bych absolvoval/a seminář o aplikaci sexuální výchovy ve vyučování na 1. stupni ZŠ.

- a) ano
- b) ne
- c) nevím.

Graf č. 21: otázka číslo 21

Poslední otázka výzkumného dotazníku zjišťovala zájem pedagogů absolvovat seminář zabývající se aplikací sexuální výchovy ve vyučování na 1. stupni základní školy. 64,52 % zúčastněných pedagogů, tedy 80 učitelů, má zájem absolvovat podobný seminář, 23 respondentů, tedy 18,55 %, takový zájem nemá a 21 dotazovaných (16,84 %) nemá k této otázce ujasněný postoj a volilo proto odpověď c) – „nevím“.

4.4 Interpretace výsledků výzkumného šetření

V první fázi výzkumného šetření jsme stanovili hlavní a dílčí cíle výzkumu a formulovali jsme výzkumné problémy.

Pokud jde o výzkumný problém 1, z výsledků shromážděných prostřednictvím dotazníků vyplynulo, že z celkového počtu 124 osob se 66 dotazovaných, tedy 53,23 %, domnívá, že se ve své pedagogické praxi nesetkali s případem sexuálního či jiného zneužívání dítěte. Vzhledem k subjektivitě vnímání však není jisté, zda se tento počet respondentů s případem syndromu CAN opravdu nesetkal, či pouze známky zneužívání, týrání či zanedbávání nerozpoznal. Faktem zůstává, že 53,23 % respondentů syndrom CAN ve své praxi aktivně neřešilo. Je ovšem alarmující, že 54 účastníků výzkumu, tedy 43,55 %, uvedlo, že se s případem syndromu CAN již setkalo. Tento výsledek naznačuje, že syndrom CAN není v naší společnosti jevem ojedinělým a že je třeba si jeho nebezpečí uvědomovat a stále si ho připomínat.

Výzkumným problémem 2, který se přímo týkal otázky číslo 6, bylo stanovit, jaké procento dotazovaných pedagogů udává, že jim činí potíže mluvit se žáky o otázkách a problémech týkajících se sexuální tematiky. Pouze 12,10 % pociťuje potíže hovořit se svými žáky o problematice týkající se sexuality; 11 respondentů u této otázky odpovědělo, že neví, zda má potíže mluvit o problémech a otázkách se sexuální tematikou; 98 pedagogů ze 124 relevantně odpovídajících uvedlo, že jim nečiní potíže mluvit s dětmi o problémech a otázkách se sexuální problematikou. Je jistě pozitivní, že 79,03 % je komunikaci o sexualitě otevřeno, a bylo by skutečně potěšující, kdyby tento výsledek byl v souladu s připraveností pedagogů k výuce sexuální výchovy.

Výzkumný problém 3 vztahující se k otázce číslo 7 měl určit, jaká část respondentů se domnívá, že k sexuálnímu zneužívání dětí v naší společnosti dochází spíše sporadicky. Na základě osobních zkušeností získaných při komunikaci s kolegy i s širší veřejností jsme předpokládali, že nejméně polovina respondentů odpoví, že sexuální zneužívání je v naší společnosti jev ojedinělý. V rozporu s naší domněnkou však 81 dotazovaných, tedy 65,32 %, vyjádřilo názor, že sexuální zneužívání není jev zcela výjimečný. Je zřejmé, že více než polovina respondentů se v problematice výskytu sexuální agrese orientuje. Necelých 20 %

pedagogů se domnívalo, že k sexuálnímu zneužívání dochází v naší společnosti spíše zřídka a podobné procento dotazovaných neznalo na danou otázku odpověď.

Výzkumný problém 4, který se týkal otázky číslo 14, si dal za cíl ověřit, kolik procent dotazovaných pedagogů považuje sexuální výchovu za důležitý prvek primární prevence. Z výsledků dotazníkového šetření vyplynulo, že 110 pedagogů zahrnuje sexuální výchovu do oblasti primární prevence. Tento počet respondentů činí 88,71 % z celkového počtu 124 pedagogů a tvoří tedy více než dvě třetiny dotazovaných. Tento výsledek je jistě příznivý, protože lze předpokládat, že poměrně velká část pedagogů se o problematiku prevence zajímá.

V rámci statistických pokusů nás také zajímalo, zda existuje souvislost mezi otázkami 3 a 17. V příloze č. 7 jsme stanovili hypotézy a provedli testování. Předpokládali jsme, že mezi volbou správné odpovědi na otázku 17, tedy že podle RVP ZV je sexuální výchova povinnou součástí vzdělání, a délkou pedagogické praxe respondentů je souvislost. Domnívali jsme se na základě osobních zkušeností, že učitelé s praxí 5–15 let budou volit správnou odpověď častěji než skupina pedagogů s praxí do 5 let a pedagogové s praxí delší než 15 let. 30 z 38 respondentů s délkou praxe 5–15let, tedy 78,94 %, vědělo, že sexuální výchova je povinnou součástí vzdělávání. Ve skupině začínajících pedagogů správně odpovědělo 26 učitelů z celkového počtu 36, což činí 72,22 % z této skupiny. Našeho průzkumu se zúčastnilo 50 zkušených pedagogů s praxí delší než 15 let a 39 z nich volilo v dotazníku správně odpověď a), což je procentuálně vyjádřeno 78 %. Je velmi pozitivní, jak z výsledků vyplynulo, že délka pedagogické praxe nesouvisí se znalostí RVP ZV.

Bez povšimnutí nelze nechat také vztah otázek 2 a 19. Výzkumné šetření prokázalo, že mezi postojem respondentů k sexuální výchově jako nedílné součásti vzdělání dítěte a věkem respondentů není souvislost. Průzkumu se zúčastnilo 23 učitelů ve věkové kategorii do 30 let, z nichž všichni volili v dotazníku odpověď a), tedy že sexuální výchova je podle jejich názoru nedílnou součástí vzdělání dítěte. 54 pedagogů z počtu 57 ve věkovém rozmezí 30–45 let, což činí 94,73 %, také volilo odpověď a). Pedagogové starší než 45 let byli v dotazníku zastoupeni počtem 44, z nich 42 učitelů, tedy 95,45 %, považuje sexuální výchovu za nedílnou součást vzdělávání dítěte. Tento výsledek šetření lze interpretovat jako signál příznivého klimatu pro naplňování cílů sexuální výchovy na primární škole.

Zajímavý je také vztah otázek 3 a 21, tedy vztah mezi délkou pedagogické praxe respondentů a jejich zájmem o semináře či další vzdělávání v problematice aplikace sexuální

výchovy do vyučování na 1. stupni základní školy. Z výsledků výzkumného šetření vyplynulo, že pedagogové s celkovou praxí do 15 let mají větší zájem zúčastnit se takto zaměřeného semináře. Výzkumu se zúčastnilo celkově 74 učitelů s pedagogickou praxí do 15 let, z nich 56, tedy 75,67 %, má zájem absolvovat seminář sexuální výchovy. Respondentů s délkou praxe vyšší než 15 let bylo celkem 50, z tohoto počtu má zájem dále se vzdělávat v problematice sexuální výchovy 24 pedagogů, vyjádřeno v procentech je to tedy 48 % učitelů v kategorii s délkou praxe více než 15 let.

Hlavním cílem výzkumného šetření bylo zjistit, zda pedagogové primární školy vnímají sexuální výchovu jako jeden z prostředků primární prevence, a upozornit na problematiku sexuálního a jiného zneužívání dětí. Přestože u některých oslovených učitelů bylo po požádání o účast na výzkumu cítit značné rozpaky, téměř všichni se po osobní prosbě rozhodli dotazník vyplnit, pouze v jednom případě jsme se setkali s rezolutním odmítnutím. Při elektronické distribuci nebyla – pochopitelně – návratnost dotazníku stoprocentní, přesto 124 vyplněných dotazníků z celkového počtu 150 distribuovaných lze považovat za úspěch. Věříme, že už jen samotná práce s dotazníkem přiměla účastníky výzkumu zamyslet se nad problematikou sexuálního zneužívání, týrání a zanedbávání dětí a významem sexuální výchovy jako prostředku prevence tohoto nežádoucího patologického jevu. Pozitivní náladu vyvolává skutečnost, že 110 respondentů, tedy 88,71 %, považuje sexuální výchovu za jeden z nástrojů primární prevence. Tento výsledek lze interpretovat jako signál příznivé atmosféry k dalšímu rozvoji sexuální výchovy v primární škole.

Z výsledku šetření lze vyvodit, že informovanost pedagogů v problematice syndromu CAN je uspokojivá. Valná většina pedagogů se v této otázce orientuje, zná postupy, jak v případě podezření na zneužívání či týrání reagovat. Velká část pedagogů se také na rozdíl od laické veřejnosti domnívá, že sexuální agrese vůči dětem není v naší společnosti jev zcela ojedinělý. Tento výsledek pravděpodobně vychází také z profesní zkušenosti, protože 43,55 % respondentů výzkumu se již ve své praxi setkalo s případem CAN. Výzkum dále prokázal dobrou orientovanost učitelů v postavení sexuální výchovy v RVP ZV – 76,61 % pedagogů ví, že sexuální výchova je povinnou součástí RVP ZV. Je potěšující, že znalost RVP ZV pravděpodobně nesouvisí s délkou pedagogické praxe, neboť šetření neprokázalo u respondentů přímou souvislost mezi délkou praxe a znalostí RVP ZV. Dosažené výsledky ukázaly, že orientace učitelů v pravidlech sexuální výchovy v primární škole a jejích základních tématech je dobrá. Velmi pozitivně lze hodnotit zájem pedagogů o další vzdělávání v otázkách aplikace sexuální výchovy na 1. stupni základní školy. Je ovšem škoda,

že 110 respondentů (83,06 %) uvedlo, že v posledních pěti letech neměli možnost absolvovat podobný typ semináře. Toto zjištění naznačuje, že nabídka dalšího vzdělávání pedagogů v problematice sexuální výchovy není zcela dostatečná.

Závěr

Sexuální zneužívání dětí stejně jako týrání a zanedbávání může být v dnešním světě vnímáno poněkud povrchně. Laická veřejnost se o této problematice dozvídá obvykle prostřednictvím médií. Zatímco například ještě v 80. letech 20. století bylo v naší republice toto téma silně tabuizováno a touto problematikou se zabývalo pouze několik málo odborníků z řad lékařů, psychiatrů či kriminalistů, v uplynulých 25 letech se veřejnost dozvěděla o řadě případů způsobem často téměř bulvárním. Právě takové podání těchto závažných trestných činů ovlivnilo v mnoha případech postoje veřejnosti. Často jsou tyto případy vnímány jako něco bizarního, co se vyskytuje jen zřídka a vzniká pouze za extrémních situací. Málokdo si uvědomuje, že k některé z forem syndromu CAN se mohou odehrávat i v okruhu našich sousedů, známých, či dokonce v rodině. Také proto se tato práce zaměřila na problematiku ochrany dětí před sexuálním a jiným zneužíváním z pohledu pedagoga primární školy. Právě učitelé jsou často jedni z prvních, kteří dokáží zachytit signály fyzických či psychických trápení dítěte.

Hlavní cílem této diplomové práce bylo zjistit, jak učitelé primární školy vnímají význam sexuální výchovy jako prostředku prevence sexuálního a jiného zneužívání dětí mladšího školního věku, a upozornit na problematiku sexuálního a jiného zneužívání dětí. Dílčími cíli bylo určit, zda se učitelé setkali ve své praxi s problematikou sexuálního a jiného zneužívání a zda vědí, jak postupovat v případě ohrožení dítěte projevy syndromu CAN. Zajímalo nás také zájem pedagogů o vzdělávání v oblasti sexuální výchovy.

Teoretická část práce ve své první kapitole vymezila pojem sexuální a jiné zneužívání, specifikovala formy sexuálního zneužívání, prezentovala možné signály a důsledky sexuálního zneužívání a nahlédla do historie této problematiky. Druhá kapitola se soustředila na prevenci, přiblížila různé pohledy a přístupy, poukázala také na postavení pedagoga v systému prevence CAN a seznámila čtenáře s pedagogickými principy prevence. Třetí kapitola se zabývala osobností pedagoga a jeho kompetencemi k sexuální výchově dětí mladšího školního věku v kontextu současné primární školy. Zdůraznila principy a metody

sexuální výchovy a její význam jako nástroj primární prevence; vymezila pojem pedagog a nastínila postavení učitele z pohledu stávající legislativy.

Praktická část řešila pomocí dotazníkového šetření otázku postoje pedagogů k sexuální výchově jako jednoho z prostředků primární prevence sexuálního a jiného zneužívání dětí. Dotazník obsahoval 21 uzavřených otázek a byl určen výhradně pro pedagogy primární školy. Distribuován byl do základních škol v Hranicích a okolí. Také prostřednictvím dotazníkového výzkumu bylo dosaženo hlavního i dílčích cílů práce. Šetření upozornilo respondenty na otázky týkající se problematiky sexuálního zneužívání dětí, na postavení sexuální výchovy v primární škole a jistě mnohé pedagogy vedlo i k hlubšímu zamyšlení nad tímto aspektem jejich profese.

Hlavní cíl této práce, tedy zjistit postoje učitelů k sexuální výchově jako prostředku prevence sexuálního a jiného zneužívání dětí mladšího školního věku a poukázat na problematiku sexuálního a jiného zneužívání dětí, byl splněn. Je potěšující, že 95,97 % respondentů považuje sexuální výchovu za nedílnou součást vzdělávání dítěte. V rámci statistických pokusů, které jsou uvedeny v příloze č. 7, je také velmi pozitivní zjištění, že mezi věkem respondentů a jejich pohledem na sexuální výchovu nebyla prokázána přímá souvislost. Tedy i učitelé starší 45 let vnímají sexuální výchovu jako důležitou část komplexní výchovy dítěte.

Dílčí cíle práce byly také splněny. Podařilo se zjistit, že 43,55 % zúčastněných pedagogů primární školy se ve své praxi již setkali se případem CAN. Tento výsledek naznačuje, že případy zneužívání, týrání nebo zanedbávání dítěte nejsou v naší společnosti ojedinělým jevem. Je jistě dobrou zprávou, že 64,52 % dotazovaných učitelů 1. stupně ZŠ uvedlo, že zná postupy, jak reagovat při podezření na zneužívání, týrání nebo zanedbávání dítěte. Stejně procento také vyjádřilo zájem dále se v oblasti sexuální výchovy vzdělávat a absolvovat seminář o aplikaci sexuální výchovy ve vyučování primární školy.

Ve své pedagogické praxi jsem se osobně prozatím nesečkala s konkrétním případem CAN a bylo pro mě tedy obtížné konkrétněji formulovat postupy intervence v případě podezření na sexuální či jiné zneužívání dítěte. Díky této práci se mi podařilo hlouběji proniknout do problematiky sexuální výchovy na primární škole a také se zbavit obav a nejistoty, jak v případě signálů a podezření na syndrom CAN postupovat. Rovněž jsem si ujasnila svůj postoj k sexuální výchově a lépe si uvědomila její komplexnost a neodmyslitelný význam pro zdravý vývoj a budoucí život dítěte.

Seznam použité literatury

ELLIOT, Julian a Maurice PLACE. *Dítě v nesnázích: prevence, příčiny, terapie*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2002, 206 s. Psyché (Grada Publishing). ISBN 80-247-0182-0.

BENTOVIM, Arnon. *Týrání a sexuální zneužívání v rodinách*. Vyd. 1. Překlad Daniel Bogušovský, Vratislav Janda. Praha: Grada, 1998, 117 s. Psyché (Grada Publishing). ISBN 80-716-9629-3.

DUNOVSKÝ, Jiří, Zdeněk DYTRYCH a Zdeněk MATĚJČEK. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Vyd. 1. Praha: Grada Pub., 1995, 245 p. ISBN 80-716-9192-5.

FIFKOVÁ, Hana. *Sexuální výchova: vybraná témata: výchova ke zdraví: příručka pro učitele*. 1. vyd. Praha: MŠMT ve spolupráci s VÚP v Praze, 2009, [76] s. ISBN 978-80-87000-29-8.

FLEISCHHAUER-HARDT, Helga. *Ukaž mi to: [obrázková kniha pro děti a rodiče]*. 1. vyd. Překlad Jiří Kostelecký. Praha: Kredit, 1990, 199 s. ISBN 80-852-7905-3.

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Překlad Vladimír Jůva. Brno: Paido, 2000, 207 s. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-859-3179-6.

HANUŠOVÁ, Jaroslava. *Sexuální zneužívání*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. 36 s. ISBN 80-86991-64-4.

HRADEČNÁ, Marie. *Vybrané problémy sociální pedagogiky*. Praha: Karolinum, vydavatelství Univerzity Karlovy, 1998, 89 s. ISBN 80-718-4015-7.

CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Vydání 1. Praha: Grada Publishing, 2007, 265 s. ISBN 978-80-247-1369-4.

MACHKOVÁ, Eva. *Jak se učí dramatická výchova*. Praha: AMU, 2004. 223s. ISBN 80-7331-021-X.

MÜHLPACHR, Pavel. *Sociální patologie*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2001. 104 s. ISBN 80-210-2511-5.

PRŮCHA, Jan. *Pedagogický slovník*. 1.vyd. Praha: Portál, 1995. 292 s. ISBN 80-717-8029-4.

PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. 1. vyd. Praha: Portál, 1997. 495 s. ISBN 80-7178-170-3

RAŠKOVÁ, Miluše. *5 otázek k sexuální výchově dětí předškolního a mladšího školního věku (3-11 let): informativní příručka o sexuální výchově nejen pro studenty, učitele, vychovatele a rodiče*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007. 43 s. ISBN 978-80-244-1737-0.

RAŠKOVÁ, Miluše. *Připravenost učitele k sexuální výchově v kontextu pedagogické teorie a praxe v české primární škole*. 1. vyd. Olomouc: UP Olomouc, 2008. 190 s. ISBN 978-80-244-2077-6

SKALKOVÁ, Jarmila. *Úvod do metodologie a metod pedagogického výzkumu*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983, 204 s. Učebnice pro vysoké školy.

ŠVEJCAR, Josef a Pavel FRÜHAUF. *Péče o dítě*. 1. dopl., rozš. a aktualiz. vyd. [v nakl. Nuga], Celkově 14. vyd. Praha: Nuga, 2003, 399 s. ISBN 80-859-0315-6.

TÄUBNER, Vladimír. *Metodika sexuální výchovy: pro učitele, vychovatele, rodiče a studenty učitelství*. 2. vyd., ve Fortuně 1. Praha: Fortuna, 1997, 45 s. ISBN 80-716-8403-1.

TÄUBNER, Vladimír. *Nejstřeženější tajemství - sexuální zneužívání dětí*. Vyd. 1. Praha: Trizonia, 1996. 116 s. ISBN 80-85573-72-5.

UZEL, Radim. *Sexuální výchova*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006, 28 s. ISBN 80-869-9169-5.

VALIŠOVÁ, Alena, Hana KASÍKOVÁ a kolektiv. *Pedagogika pro učitele*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007. 402 s. ISBN 978-80-247-1737-0

VANÍČKOVÁ, Eva, Kamil PROVAZNÍK a Zuzana HADJ-MOUSSOVÁ. *Sexuální zneužívání dětí*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1997, 82 s. ISBN 80-718-4479-9.

VANÍČKOVÁ, Eva, Kamil PROVAZNÍK a Zuzana HADJ-MOUSSOVÁ. *Sexuální zneužívání dětí*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 1999, 81 s., 4 s. obr. příl. ISBN 80-718-4878-6.

VANÍČKOVÁ, Eva, Zuzana HADJ-MOUSSOVÁ a Hana PROVAZNÍKOVÁ. *Násilí v rodině: syndrom zneužívaného a zanedbávaného dítěte*. Praha: Karolinum, 1995, 64 s. ISBN 80-718-4008-4.

VANIČKOVÁ, Eva. *Sexuální násilí na dětech: výskyt, podoby, diagnostika, terapie, prevence*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1999. 118 s. ISBN 80-7178-286-6.

VYKOPALOVÁ, Hana. *Sociálně patologické jevy v současné společnosti*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001. 154 s. ISBN 80-244-0337-4.

WEISS, Petr. *Sexuální zneužívání dětí*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2005, 264 s. Psyché (Grada Publishing). ISBN 80-247-0929-5.

Sexuální výchova - multidisciplinární přístup: medicína, psychologie, pedagogika, právo, demografie. 1. vyd. Editor Dana Štěrbová. Ostrava: CAT Publishing ve spolupráci se Společností pro plánování rodiny a sexuální výchovu, 2012, 235 s. Odborná publikace. ISBN 978-809-0429-055.

Internetové zdroje:

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. [online]. Praha: MŠMT, 2013. 142 s. [cit. 2014-05-02]. Dostupné z WWW:<http://www.nuv.cz/file/433_1_1/>.

ČESKO. Zákon č. 561/2004 Sb., zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). In: <Http://www.atre.cz/zakony/frame.htm> [online]. 2014 [cit. 2014-08-17]. Dostupné také z: <http://www.atre.cz/zakony/frame.htm>

ČESKO. Zákon č. 563/2004 Sb., zákon o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů. In: <Uplnezneni.cz> [online]. 2014 [cit. 2014-08-17]. Dostupné také z: <http://www.uplnezneni.cz/zakon/563-2004-sb-o-pedagogickych-pracovnicich/>

Seznam použitých zkratek

CAS – Child Sexual Abuse – sexuální zneužívání dítěte

CAN – Child Abuse and Neglect – týrání, zanedbávání a zneužívání dítěte

ČR – Česká republika

NAI – Non-accidental injuries – úmyslé, neúrazové poškození v rámci krutého zacházení

RVP PV – Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání

RVP ZV – Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

ŠVP – Školní vzdělávací program

VP – výzkumný problém

ZŠ – základní škola

Seznam tabulek a grafů

1. Tabulka č. 1 – tabulka absolutních četností
2. Tabulka č. 2 – tabulka relativních četností v procentech
3. Tabulka č. 3 – souhrnná tabulka četností

1. Graf č. 1 – otázka číslo 1
2. Graf č. 2 – otázka číslo 2
3. Graf č. 3 – otázka číslo 3
4. Graf č. 4 – otázka číslo 4
5. Graf č. 5 – otázka číslo 5
6. Graf č. 6 – otázka číslo 6
7. Graf č. 7 – otázka číslo 7
8. Graf č. 8 – otázka číslo 8
9. Graf č. 9 – otázka číslo 9
10. Graf č. 10 – otázka číslo 10
11. Graf č. 11 – otázka číslo 11
12. Graf č. 12 – otázka číslo 12
13. Graf č. 13 – otázka číslo 13
14. Graf č. 14 – otázka číslo 14
15. Graf č. 15 – otázka číslo 15
16. Graf č. 16 – otázka číslo 16
17. Graf č. 17 – otázka číslo 17
18. Graf č. 18 – otázka číslo 18
19. Graf č. 19 – otázka číslo 19
20. Graf č. 20 – otázka číslo 20
21. Graf č. 21 – otázka číslo 21

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Sexuální výchova pohledem RVP ZV

Příloha č. 2 – Základní témata sexuální výchovy primární školy

Příloha č. 3 – Dotazník

Příloha č. 4 – Ukázky vyplněných a elektronicky distribuovaných dotazníků

Příloha č. 5 – Ukázka metodického postupu výpočtu testu dobré shody

Příloha č. 6 – Ukázka metodického postupu výpočtu testu nezávislosti chí-kvadrát pro kontingenční tabulku

Příloha č. 7 – Statistické pokusy k otázkám č. 17, 19, 21.

Příloha č. 1 - Sexuální výchova pohledem RVP ZV

Sexuální výchova se prostřednictvím nových kurikulárních dokumentů, které vycházejí z cílů zformulovaných v Národním programu rozvoje vzdělávání v ČR, stala nedílnou součástí školního vzdělávání. Od školního roku 2007/2008 vstoupila v platnost nová etapa vzdělávání podle Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání (dále RVP ZV), který nahradil původní Standard základního vzdělávání. RVP ZV je státem stanovený a schválený dokument závazný pro všechny typy základních škol. Vymezuje charakteristiku, pojetí a cíle základního vzdělávání, výstupy, vzdělávací oblasti, základní učivo, klíčové kompetence a pravidla pro realizování školních vzdělávacích programů (dále ŠVP).

RVP ZV je v přímé návaznosti na Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání (RVP PV). Definuje vše, co je společné a neopominutelné v základním vzdělávání žáků. Konkretizuje úroveň klíčových kompetencí, kterou by žáci měli dosahovat na konci základního vzdělávání. Vymezuje jeho obsah, očekávané výstupy a učivo, které rozděluje do devíti vzdělávacích oblastí včetně průřezových témat, které posilují mezipředmětové vztahy a slouží jako prostředek k propojení získaných znalostí a dovedností a vytvoření individuálních postojů.

Podle RVP ZV je sexuální výchova začleněna do systému základního vzdělávání jako součást výchovy ke zdraví, která je zahrnuta ve vzdělávacích oblastech *Člověk a jeho svět* pro 1. stupeň a *Člověk a zdraví* a *Člověk a příroda* pro 2. stupeň základních škol.

Protože se tato práce zabývá obdobím primární školy, tedy 1. stupněm základní školy, je vhodné soustředit se především na vzdělávací oblast *Člověk a jeho svět*, která je jako jediná koncipována pouze pro 1. stupeň základního vzdělávání. Tato rozsáhlá oblast zahrnuje především témata týkající se člověka, rodiny, společnosti, vlasti, přírody, kultury, techniky, zdraví a bezpečí a je členěna do pěti tematických okruhů:

- *Místo, kde žijeme,*
- *Lidé kolem nás,*
- *Lidé a čas,*
- *Rozmanitost přírody,*
- *Člověk a jeho zdraví.*

Všech pět tematických okruhů je závazných pro 1. i 2. období, tedy jsou realizovány průběžně od 1. do 5. ročníku základní školy.

Cíle sexuální výchovy, očekávané výstupy a učivo jsou vymezeny především v tematickém okruhu *Člověk a jeho zdraví*, kde edukanti poznávají sami sebe jako bytosti s biologickými a fyziologickými funkcemi a potřebami. Seznamují se s vývojem člověka od dětství do dospělosti, vhodným denním režimem, správnými hygienickými návyky, zásadami zdravého životního stylu. Získávají základní informace o zdraví a nemocech. Učí se chránit své zdraví a osvojují si elementární dovednosti v první pomoci. Důraz je kladen také na bezpečné chování jako prostředek ochrany života a zdraví, vzájemnou pomoc v obtížných situacích a prevenci nebezpečných jevů. Žáci se učí vzájemné toleranci a vytváří si základní postoje v oblasti mezilidských vztahů. Potřebné vědomosti a dovednosti získávají především prostřednictvím pozorování přírody, činnosti lidí. V oblasti *Člověk a jeho svět* je vhodné používání názorných pomůcek, hraní určených rolí, řešení modelových situací.

RVP ZV charakterizuje také *Doplňující vzdělávací obory*, které nejsou povinnou součástí základního vzdělávání, ale jeho obsah rozšiřují a je možné je využít jako volitelný nebo povinně volitelný vzdělávací obsah. S ohledem na otázky sexuální výchovy je nutné zmínit Dramatickou výchovu a především Etickou výchovu. Dramatická výchova učí žáky rozlišit herní a reálnou situaci, přijímat pravidla hry, rozpoznávat témata a konflikty v situacích a příbězích a zabývat se důsledky jednání. Tyto dovednosti mohou dětem v reálném životě pomoci uvědomit si své já a posílit sebedůvěru. Obsah etické výchovy tvoří deset základních témat a šest aplikačních témat, z nichž lze za zásadní v kontextu sexuální výchovy považovat *Sexuální zdraví, Rodinný život, Etické hodnoty*. Etická výchova vytváří množství mezipředmětových vztahů. Ve vzdělávací oblasti *Člověk a jeho svět* úzce navazuje na učivo rodina, soužití lidí, chování lidí, partnerství, rodičovství a základy sexuální výchovy.

Důležitou součástí RVP ZV jsou průřezová témata, která jsou podstatným formativním prvkem základního vzdělávání. Průřezová témata mají velký význam pro individuální uplatnění žáků i pro jejich vzájemnou spolupráci a rozvíjejí osobnost žáka v oblasti hodnot a postojů. Z hlediska sexuální výchovy jsou prioritní především průřezová témata:

- Osobnostní a sociální výchova,
- Výchova demokratického občana,
- Multikulturní výchova,

- Mediální výchova.

Současná koncepce vzdělávání poskytuje základním školám poměrně velkou pravomoc vytvořit vlastní školní vzdělávací program, který určuje nejen formu výuky, ale také rozložení učiva v jednotlivých ročnících a vhodné uplatnění průřezových témat.

Příloha č. 2 – Základní témata sexuální výchovy primární školy

Základní témata sexuální výchovy primární školy jsou:

- rodina a rodinné vztahy, partnerství, manželství, rodičovství, láska a cit a jejich projevy, etické a právní normy společnosti,
- mezilidské vztahy, přátelství,
- kulturní slovník,
- rozdílnost pohlaví,
- vztahy k opačnému pohlaví, zamilovanost, láska, ohleduplnost, úcta,
- lidské tělo, hygiena,
- sexuální chování mezi lidmi,
- sexualita a násilí v médiích,
- ochrana před sexuálním a jiným zneužíváním,
- změny v pubertě, menstruace, poluce,
- základy lidské reprodukce,
- vznik a vývoj jedince před a po narození,
- riziko pohlavně přenosných chorob, HIV/AIDS.

Příloha č. 3 – Dotazník

Dobrý den,

jmenuji se Hana Kučerová a jsem studentkou Pedagogické fakulty UP v Olomouci, oboru Učitelství pro 1. stupeň ZŠ. Ráda bych Vás požádala o vyplnění krátkého anonymního dotazníku určeného k výzkumné části mé diplomové práce na téma Ochrana dětí před sexuálním a jiným zneužíváním v pedagogické práci učitele primární školy.

Děkuji za Váš čas

Hana Kučerová

Dotazník pro učitele 1. stupně ZŠ k otázkám ochrany dětí před sexuálním a jiným zneužíváním

Ke každé otázce vyberte prosím vždy jednu odpověď. Zakroužkujte písmeno u vybrané odpovědi.

1. Pohlaví:
 - a) žena
 - b) muž
2. Věková skupina:
 - a) do 30 let
 - b) 30 – 45 let
 - c) více než 45 let
3. Délka pedagogické praxe:
 - a) 0 – 5 let
 - b) 5 – 15 let
 - c) více než 15 let
4. Vzdělání:
 - a) středoškolské
 - b) dokončené VŠ
 - c) probíhající VŠ
5. Ve své pedagogické praxi jsem se setkal/a s případem zneužívání, týrání nebo zanedbávání dítěte (syndrom CAN).
 - a) ano
 - b) ne
 - c) nevím
6. Mám problémy mluvit s dětmi o problémech a otázkách se sexuální tematikou.
 - a) ano
 - b) ne
 - c) nevím
7. Sexuální zneužívání je v naší společnosti jev ojedinělý, jedná se pouze o výjimečné případy.
 - a) ano
 - b) ne
 - c) nevím
8. Zním postupy, jak reagovat při podezření na zneužívání, týrání nebo zanedbávání dítěte.
 - a) ano
 - b) ne
 - c) nevím
9. Mezi varovné signály CAN patří také náhlé zvýšení agresivity u dítěte.

Příloha č. 4 – ukázky vyplněných a elektronicky distribuovaných dotazníků

Dobrý den,

jmenuji se Hana Kučerová a jsem studentkou Pedagogické fakulty UP v Olomouci, oboru Učitelství pro 1. stupeň ZŠ. Ráda bych Vás požádala o vyplnění krátkého anonymního dotazníku určeného k výzkumné části mé diplomové práce na téma Ochrana dětí před sexuálním a jiným zneužíváním v pedagogické práci učitele primární školy.

Děkuji za Váš čas.

Hana Kučerová

Dotazník pro učitele 1. stupně ZŠ k otázkám ochrany dětí před sexuálním a jiným zneužíváním

Ke každé otázce vyberte prosím vždy jednu odpověď. Zakroužkujte písmeno u vybrané odpovědi.

1. Pohlaví:

a) žena

b) muž

2. Věková skupina:

a) do 30 let

b) 30-45 let

c) více než 45 let

3. Délka pedagogické praxe:

a) 0-5 let

b) 5-15 let

c) více než 15 let

4. Vzdělání:

a) středoškolské

b) dokončené vysokoškolské

c) probíhající vysokoškolské

5. Ve své pedagogické praxi jsem se setkal/a s případem zneužívání, týrání nebo zanedbávání dítěte (syndrom CAN).

a) ano

b) ne

c) nevím

6. Mám problémy mluvit s dětmi o problémech a otázkách se sexuální tematikou.

a) ano

b) ne

c) nevím

7. Sexuální zneužívání je v naší společnosti jev ojedinělý, jedná se pouze o výjimečné případy.

a) ano

b) ne

c) nevím

8. Zním postupy, jak reagovat při podezření na zneužívání, týrání nebo zanedbávání dítěte.

a) ano

b) ne

c) nevím

9. Mezi varovné signály CAN patří také náhlé zvýšení agresivity u dítěte.

a) ano

b) ne

c) nevím

10. Sexuálního zneužití se může dopustit pouze osoba starší 18 let.

a) ano

b) ne

c) nevím

Dobrý den,

jmenuji se Hana Kučerová a jsem studentkou Pedagogické fakulty UP v Olomouci, oboru Učitelství pro 1. stupeň ZŠ. Ráda bych Vás požádala o vyplnění krátkého anonymního dotazníku určeného k výzkumné části mé diplomové práce na téma Ochrana dětí před sexuálním a jiným zneužíváním v pedagogické práci učitele primární školy.

Děkuji za Váš čas.

Hana Kučerová

Dotazník pro učitele 1. stupně ZŠ k otázkám ochrany dětí před sexuálním a jiným zneužíváním

Ke každé otázce vyberte prosím vždy jednu odpověď. Zakroužkujte písmeno u vybrané odpovědi.

1. Pohlaví:

a) žena

b) muž

2. Věková skupina:

a) do 30 let

b) 30-45 let

c) více než 45 let

3. Délka pedagogické praxe:

a) 0-5 let

b) 5-15 let

c) více než 15 let

4. Vzdělání:

a) středoškolské

b) dokončené vysokoškolské

c) probíhající vysokoškolské

5. Ve své pedagogické praxi jsem se setkal/a s případem zneužívání, týrání nebo zanedbávání dítěte (syndrom CAN).

a) ano

b) ne

c) nevím

6. Mám problémy mluvit s dětmi o problémech a otázkách se sexuální tematikou.

a) ano

b) ne

c) nevím

7. Sexuální zneužívání je v naší společnosti jev ojedinělý, jedná se pouze o výjimečné případy.

a) ano

b) ne

c) nevím

8. Zním postupy, jak reagovat při podezření na zneužívání, týrání nebo zanedbávání dítěte.

a) ano

b) ne

c) nevím

9. Mezi varovné signály CAN patří také náhlé zvýšení agresivity u dítěte.

a) ano

b) ne

c) nevím

10. Sexuálního zneužití se může dopustit pouze osoba starší 18 let.

a) ano

b) ne

c) nevím

11. Domnívám se, že pachatel sexuálního zneužití je většinou pro oběť osobou zcela neznámou, cizí.

Dobrý den,

jmenuji se Hana Kučerová a jsem studentkou Pedagogické fakulty UP v Olomouci, oboru Učitelství pro 1. stupeň ZŠ. Ráda bych Vás požádala o vyplnění krátkého anonymního dotazníku určeného k výzkumné části mé diplomové práce na téma Ochrana dětí před sexuálním a jiným zneužíváním v pedagogické práci učitele primární školy.

Děkuji za Váš čas.

Hana Kučerová

Dotazník pro učitele 1. stupně ZŠ k otázkám ochrany dětí před sexuálním a jiným zneužíváním

Ke každé otázce vyberte prosím vždy jednu odpověď. Zakroužkujte písmeno u vybrané odpovědi.

1. Pohlaví:

a) **žena**

b) muž

2. Věková skupina:

a) do 30 let

b) **30-45 let**

c) více než 45 let

3. Délka pedagogické praxe:

a) 0-5 let

b) 5-15 let

c) **více než 15 let**

4. Vzdělání:

a) středoškolské

b) **dokončené vysokoškolské**

c) probíhající vysokoškolské

5. Ve své pedagogické praxi jsem se setkal/a s případem zneužívání, týrání nebo zanedbávání dítěte (syndrom CAN).

a) ano

b) **ne**

c) nevím

6. Mám problémy mluvit s dětmi o problémech a otázkách se sexuální tematikou.

a) ano

b) **ne**

c) nevím

7. Sexuální zneužívání je v naší společnosti jev ojedinělý, jedná se pouze o výjimečné případy.

a) ano

b) **ne**

c) nevím

8. Zním postupy, jak reagovat při podezření na zneužívání, týrání nebo zanedbávání dítěte.

a) **ano**

b) ne

c) nevím

9. Mezi varovné signály CAN patří také náhlé zvýšení agresivity u dítěte.

a) **ano**

b) ne

c) nevím

10. Sexuálního zneužití se může dopustit pouze osoba starší 18 let.

a) ano

b) **ne**

c) nevím

11. Domnívám se, že pachatel sexuálního zneužití je většinou pro oběť osobou zcela neznámou, cizí.

Dobrý den,

jmenuji se Hana Kučerová a jsem studentkou Pedagogické fakulty UP v Olomouci, oboru Učitelství pro 1. stupeň ZŠ. Ráda bych Vás požádala o vyplnění krátkého anonymního dotazníku určeného k výzkumné části mé diplomové práce na téma Ochrana dětí před sexuálním a jiným zneužíváním v pedagogické práci učitele primární školy.

Děkuji za Váš čas.

Hana Kučerová

Dotazník pro učitele 1. stupně ZŠ k otázkám ochrany dětí před sexuálním a jiným zneužíváním

Ke každé otázce vyberte prosím vždy jednu odpověď. Zakroužkujte písmeno u vybrané odpovědi.

1. Pohlaví:

a) žena

b) muž

2. Věková skupina:

a) do 30 let

b) 30-45 let

c) více než 45 let

3. Délka pedagogické praxe:

a) 0-5 let

b) 5-15 let

c) více než 15 let

4. Vzdělání:

a) středoškolské

b) dokončené vysokoškolské

c) probíhající vysokoškolské

5. Ve své pedagogické praxi jsem se setkal/a s případem zneužívání, týrání nebo zanedbávání dítěte (syndrom CAN).

a) ano

b) ne

c) nevím

6. Mám problémy mluvit s dětmi o problémech a otázkách se sexuální tematikou.

a) ano

b) ne

c) nevím

7. Sexuální zneužívání je v naší společnosti jev ojedinělý, jedná se pouze o výjimečné případy.

a) ano

b) ne

c) nevím

8. Zním postupy, jak reagovat při podezření na zneužívání, týrání nebo zanedbávání dítěte.

a) ano

b) ne

c) nevím

9. Mezi varovné signály CAN patří také náhlé zvýšení agresivity u dítěte.

a) ano

b) ne

c) nevím

10. Sexuálního zneužití se může dopustit pouze osoba starší 18 let.

a) ano

b) ne

c) nevím

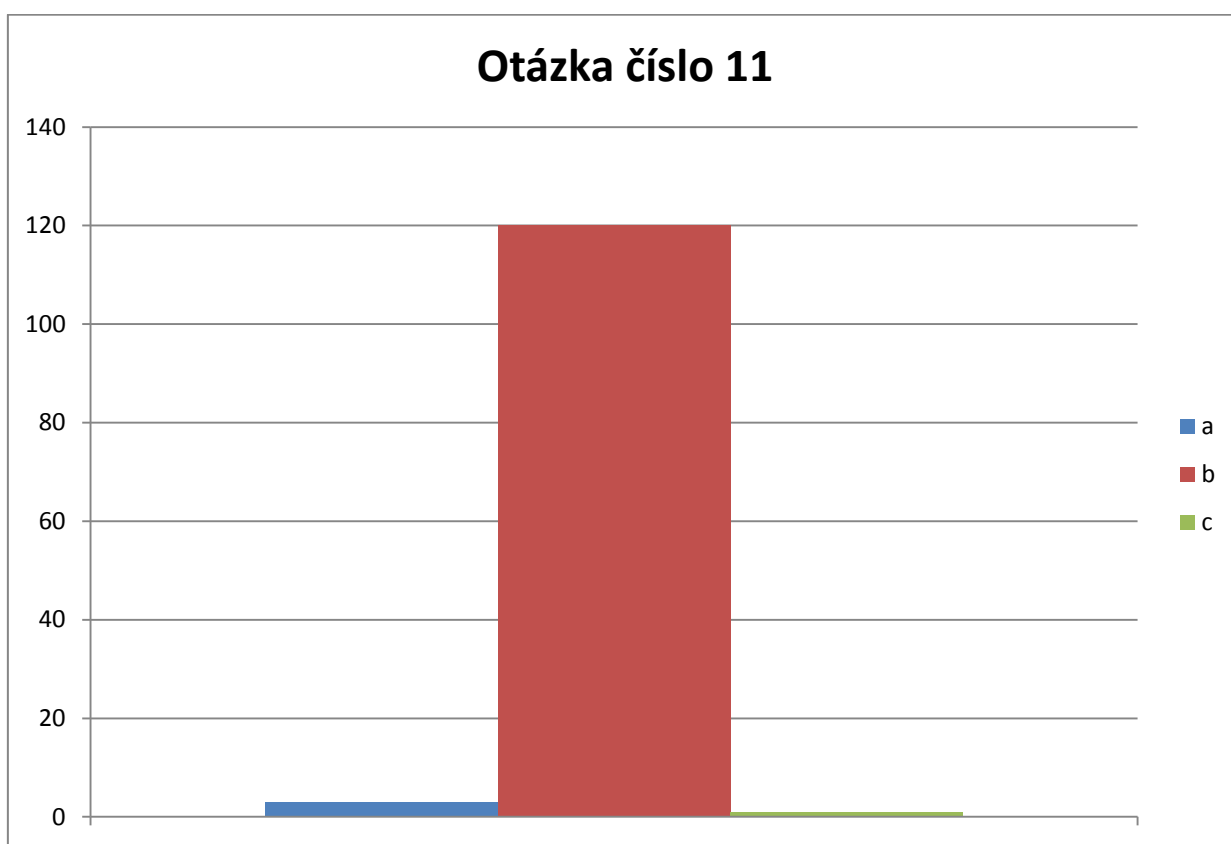
11. Domnívám se, že pachatel sexuálního zneužití je většinou pro oběť osobou zcela neznámou, cizí.

Příloha č. 5 – ukázka metodického postupu výpočtu testu dobré shody

Komentář k otázce číslo 11:

Otázka číslo 11: Domnívám se, že pachatel sexuálního zneužití je většinou pro oběť osobou zcela neznámou, cizí.

- a) ano
- b) ne
- c) nevím.

Graf č. 11: otázka číslo 11

Na otázku č. 11 odpovědělo 121 dotazovaných, tedy 96,77 %, že pachatel sexuálního zneužití nemusí být vždy pro oběť osobou zcela neznámou, cizí. Pouze 3 respondenti, tedy 2,42 %, uvedli, že pachatel sexuální agrese je pro oběť zcela neznámý. Jeden z účastníků zvolil na tuto otázku odpověď „nevím“. Vysoké procento správné volby odpovědi, ukázalo, že dotazovaní účastníci výzkumu mají představu o vztahu sexuálního agresora a jeho oběti. Poukázalo, že dotazovaní se orientují v otázkách rizika sexuálního zneužívání dítěte blízkou osobou.

Nyní demonstrujeme jiný přístup k interpretaci výsledků získaných dotazováním. K testování hypotéz použijeme test dobré shody chí-kvadrát.

Uvažujme tedy nulovou hypotézu a proti ní postavenou hypotézu alternativní, takto:

H0: Získané četnosti u jednotlivých odpovědí této otázky, jsou po řadě 11, 112 a 1.

H1: Získané četnosti u jednotlivých odpovědí této otázky, jsou jiné než H0.

Pro ilustraci dále uvedeme tabulku, z níž budeme vycházet při testování, takto učiníme pouze nyní a u dalšího příkladu, poté budeme postupovat analogicky, pokud se při testování dále vyskytne závažnější problém, bude tento vysvětlen ihned. Tabulka, ze které budeme vycházet, vypadá následovně:

odpovědi	pozorovaná četnost	očekávaná četnost
a	3	11
b	120	112
c	1	1
celkem	124	124

Tabulka č. 4

Nyní je vhodné si ukázat, jak vypadá testovací kritérium, dle něhož budeme rozhodovat, zda zamítneme nulovou hypotézu, či nikoliv. Testovací kritérium, na základě kterého rozhodujeme, je tvaru:

$$X^2 = \sum \frac{(P - O)^2}{O}$$

kde

X^2 je testovací kritérium;

P je pozorovaná četnost, tedy ta, kterou napočítáme u jednotlivé otázky na odpovědi a , b a c ;

O je očekávaná četnost, ta je dána hypotézou H0.

Dále budeme pokračovat tak, že spočteme $(P-O)^2$ a O a dáme je do následující tabulky:

odpovědi	pozorovaná četnost P	očekávaná četnost O	$P - O$	$(P - O)^2$	$(P - O)^2/O$
a	3	11	-8	64	5,818
b	120	112	8	64	0,571
c	1	1	0	0	0,000
celkem	124	124			6,390

Tabulka č. 5

Spočtenou hodnotu

$$X^2 = 6,390,$$

která nám udává jakýsi rozdíl mezi P a O , budeme dále srovnávat s tzv. *kritickou hodnotou*, tuto najdeme ve statistických tabulkách a hledáme ji na určité hladině významnosti α a s určitými stupni volnosti ν . V našem případě budeme hledat kritickou hodnotu:

$$X_{\alpha}^2(\nu)$$

tedy my volíme $\alpha = 0,05$ a $\nu = 2$, tj. hledáme

$$X_{0,05}^2(2) = ?$$

ze statistických tabulek je zřejmé, že

$$X_{0,05}^2(2) = 5,991$$

a pokud platí

$$X^2 < X_{\alpha}^2(\nu)$$

potom nelze hypotézu H_0 odmítnout. Po dosazení dostáváme

$$X^2 = 6,390 < X_{0,05}^2(2) = 5,991$$

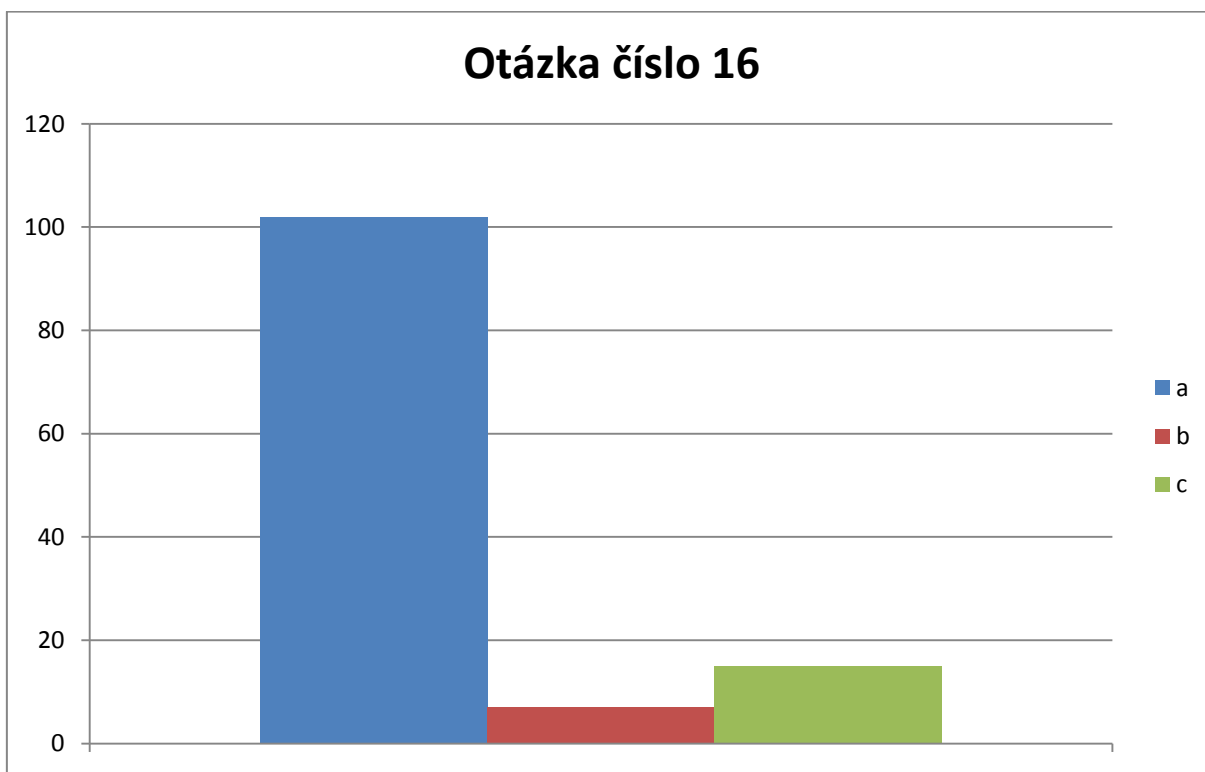
z výše uvedeného je zřejmé, že nerovnost není platná, tedy odmítáme ve prospěch hypotézy H_1 hypotézu H_0 , tj. získané četnosti jednotlivých odpovědí této otázky jsou rozdílné, než předpokládáme.

Příloha č. 6 – ukázka metodického postupu výpočtu testu nezávislosti chí-kvadrát pro kontingenční tabulku

Komentář k otázce číslo 16:

Otázka číslo 16: Mezi základní témata patří do oblasti učiva sexuální výchovy v mladším školním věku základy lidské reprodukce.

- a) ano
- b) ne
- c) nevím.

Graf č. 16

Výše uvedený graf ilustruje rozložení odpovědí na otázku týkající se základních témat sexuální výchovy. Je jistě pozitivní, že 102 respondentů, tedy 82,26 %, ví, že základy lidské reprodukce jsou součástí obsahu sexuální výchovy primární školy. Sedm dotazovaných se domnívá, že základy lidské reprodukce nejsou jedním ze základních témat sexuální výchovy na 1. stupni základní školy. 15 učitelů z celkového počtu dotazovaných, tedy 12,10 %, neznalo správnou odpověď a volilo proto variantu *c) nevím.*

Nyní provedeme testování dosažených výsledků dotazníků, ovšem prostřednictvím testu nezávislosti chí-kvadrát pro kontingenční tabulku, která bude rozdělena dle pohlaví odpovídajících a také jak jednotlivá pohlaví odpovídali na položenou otázku, budeme rozhodovat, zda na základě získaných výsledků je dána nějaká souvislost mezi tím, jestli jde o ženu, či muže a tím, jak odpovídali.

Zvolme nejprve

H0: Mezi četnostmi toho, zda jde o ženu, či muže a tím, jak odpovídali, není souvislost.

H1: Mezi uvedenými četnostmi je souvislost.

Dále si uvedme kontingenční tabulku, z níž budeme při výpočtu vycházet

		odpověď			celkem
		a	b	c	
pohlaví	žena	95	7	15	117
	muž	7	0	0	7
celkem		102	7	15	124

Tabulka č. 10

Nyní je zapotřebí si uvést tabulku očekávaných četností, tj.

		odpověď			celkem
		a	b	c	
pohlaví	žena	96,25	6,6	14,15	117
	muž	5,75	0,4	0,85	7
celkem		102	7	15	124

Tabulka č. 11

Je na místě vypočítat pro každou buňku kontingenční tabulky hodnotu výrazu

$$\frac{(P - O)^2}{O}$$

tedy pokud označíme a_{ij} , pro $i = 1, 2, 3$ (sloupce tabulky) a $j = 1, 2$ (řádky tabulky) jednotlivé buňky dané tabulky, pak je nutné vypočítat šestkrát hodnotu výrazu

$$\frac{(P - O)^2}{O}$$

Po dosazení a vypočtení dostaneme

$$a_{11} = \frac{(95 - 96,25)^2}{96,25} = 0,016$$

pro první buňku tabulky, tu, která je nalevo nahoře v tabulce. Pokračujme analogicky dále

$$a_{21} = \frac{(7 - 6,6)^2}{6,6} = 0,024$$

$$a_{31} = \frac{(15 - 14,15)^2}{14,15} = 0,051$$

$$a_{12} = \frac{(7 - 5,75)^2}{5,75} = 0,272$$

$$a_{22} = \frac{(0 - 0,4)^2}{0,4} = 0,4$$

$$a_{32} = \frac{(0 - 0,85)^2}{0,85} = 0,85$$

Testovací kritérium je tvaru

$$X^2 = \sum a_{ij}$$

tedy

$$X^2 = 0,016 + 0,024 + 0,051 + 0,272 + 0,4 + 0,85 = 1,613$$

Dále je zapotřebí určit počet stupňů volnosti ze vztahu

$$v = (r - 1)(s - 1)$$

kde r je počet řádků tabulky a s je počet sloupců tabulky, tedy $r = 2$ a $s = 3$, tj.

$$v = (2 - 1)(3 - 1) = 2$$

zvolme hladinu významnosti 0,05 a počítejme kritickou hodnotu testovacího kritéria takto

$$X_{0,05}^2(2) = 5,991$$

a srovnáme

$$X^2 = 1,613 < X_{0,05}^2(2) = 5,991$$

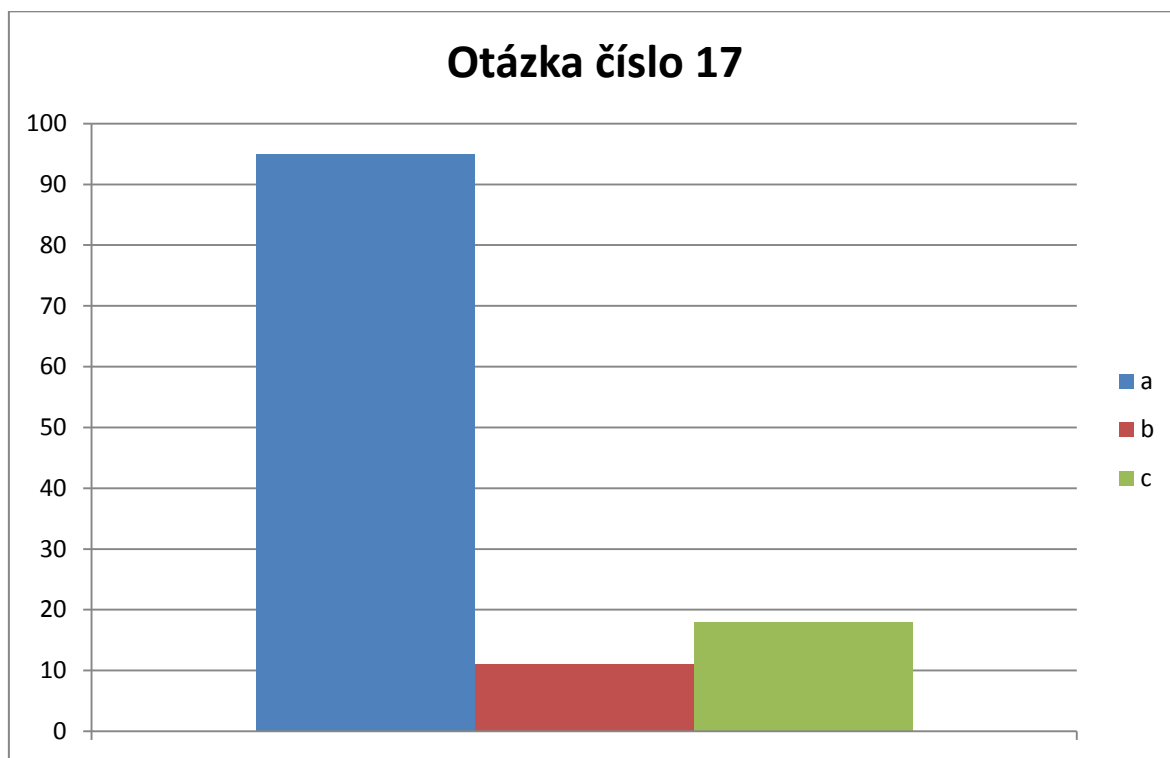
uvedená nerovnost je platná, tedy hypotézu H_0 nezamítáme, to znamená, že není souvislost mezi tím, zda jde o odpovídajícího ženu či muže a tím, jak na tuto otázku odpovídali.

Příloha č. 7 – statistické pokusy k otázkám číslo 17, 19, 21

Komentář k otázce číslo 17:

Otázka číslo 17: Dle RVP ZV je sexuální výchova povinnou součástí vzdělání.

- a) ano
- b) ne
- c) nevím.

Graf č. 17: otázka číslo 17

Z uvedeného grafu vyplývá, že 95 účastníků výzkumu, tedy 76,61 %, správně odpovědělo, že podle RVP ZV je sexuální výchova povinnou součástí vzdělání. Jedenáct respondentů chybně uvedlo variantu *b*), tedy, že sexuální výchova není povinnou součástí vzdělání dítěte. 14,52 % z celkového počtu dotazovaných, tedy 18 pedagogů, neznalo na tuto otázku odpověď a volilo proto variantu *c*) *nevím*.

Nyní provedeme testování dosažených výsledků dotazníků, ovšem prostřednictvím kontingenční tabulky, která bude rozdělena dle délky pedagogické praxe odpovídajících. Zajímalo nás, zda je souvislost mezi délkou pedagogické praxe a volbou správné odpovědi *a*), tedy znalostí postavení sexuální výchovy v RVP ZV. Pro testování jsme zvolili metodu test

nezávislosti chí-kvadrát pro kontingenční tabulku. Tento test lze využít v případech, kdy rozhodujeme, zda existuje souvislost mezi dvěma pedagogickými jevy. (Chráška, 2007, s. 76-77)

Uvažujme tedy nulovou hypotézu a proti ní postavenou hypotézu alternativní takto:

H0: Mezi četnostmi toho, zda vybrali dotazovaní odpověď *a*) a tím, jak dlouhá je jejich pedagogická praxe, není souvislost.

H1: Mezi uvedenými četnostmi je souvislost.

Ilustrujme si kontingenční tabulku, z níž budeme vycházet:

		délka praxe			celkem
		0 – 5 let	5 – 15 let	15 a více	
odpověď	a	26 (27,6)	30 (29,1)	39 (38,3)	95
	b nebo c	10 (8,4)	8 (8,9)	11 (11,7)	29
celkem		36	38	50	124

Tabulka č. 4

Hodnoty *O* uvedené v závorkách jednotlivých polí kontingenční tabulky představují hodnotu očekávaných četností pro tato pole. Příklad výpočtu očekávané četnosti „27,6“ v uvedené kontingenční tabulce:

$$O = \frac{(36 \cdot 95)}{124} = 27,6$$

Pro stanovení konečného výpočtu testového kritéria χ^2 musíme dále vypočítat pro každou buňku kontingenční tabulky hodnotu výrazu

$$\frac{(P - O)^2}{O}$$

tedy pokud označíme a_{ij} , pro $i = 1, 2, 3$ (sloupce tabulky) a $j = 1, 2$ (řádky tabulky).

Po dosazení a vypočtení dostaneme:

$$a_{11} = 0,093$$

$$a_{21} = 0,028$$

$$a_{31} = 0,013$$

$$a_{12} = 0,305$$

$$a_{22} = 0,091$$

$$a_{32} = 0,042$$

odtud

$$X^2 = 0,572$$

počet stupňů volnosti je 2 a volme hladinu významnosti testu 0,01, potom kritická hodnota je tvaru

$$X_{0,01}^2(2) = 9,210$$

porovnáním dostaneme

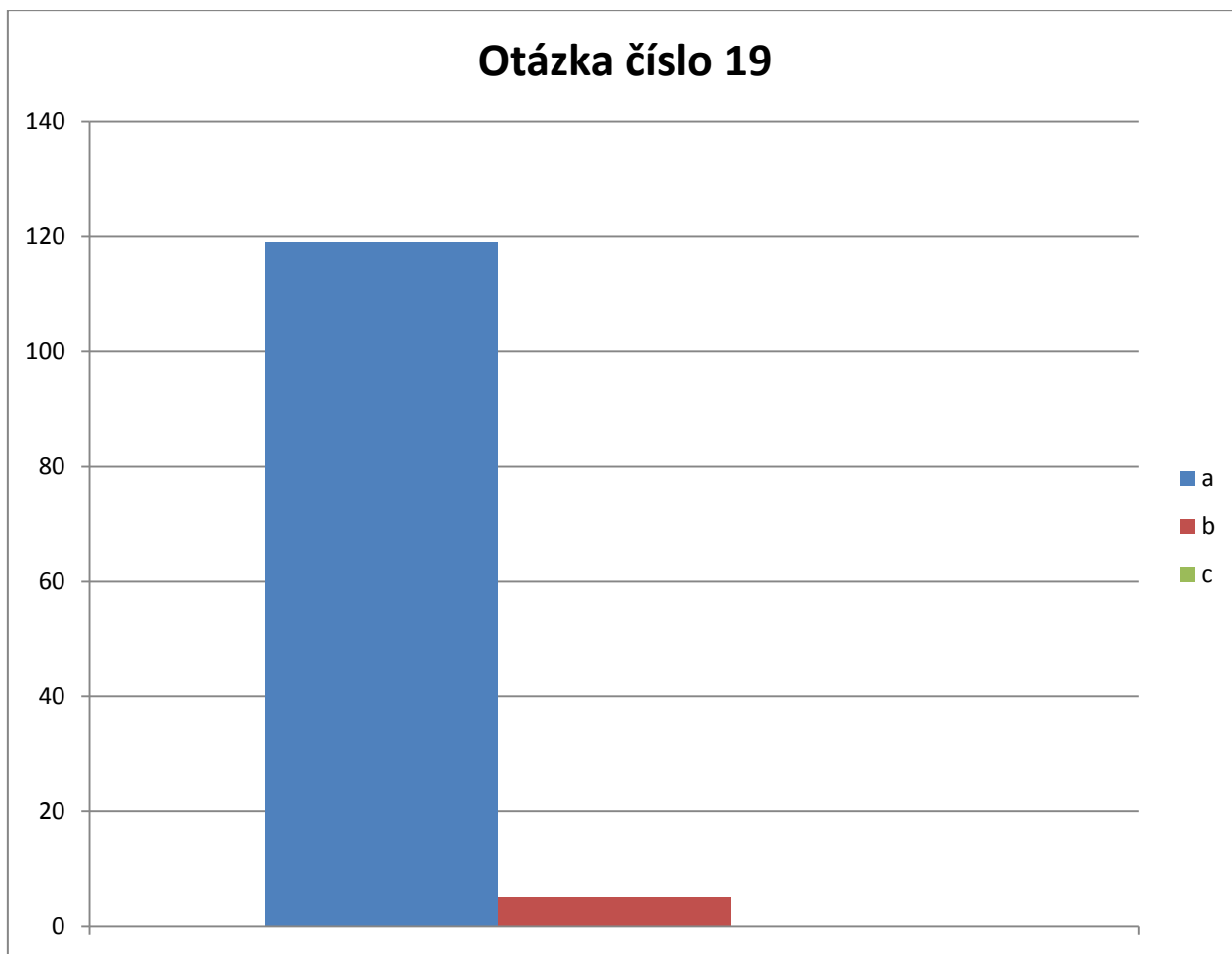
$$X^2 = 0,572 < X_{0,01}^2(2) = 9,210$$

jak plyne z nerovnosti **hypotézu H0 nezamítáme** ve prospěch hypotézy H1.

Komentář k otázce číslo 19:

Otázka číslo 19: Sexuální výchovu je podle mého názoru nutné považovat za nedílnou součást vzdělání dítěte.

- a) ano
- b) ne
- c) nevím.

Graf č. 19: otázka číslo 19

V otázce č. 19 vyjadřovali respondenti svůj postoj k sexuální výchově jako nedílné součásti vzdělání dítěte. Valná většina, konkrétně 119 dotazovaných (95,97 %) považuje sexuální výchovu za nedílnou součást vzdělání dítěte. Pouze 5 respondentů, tedy 4,03 %, vybralo odpověď *b*) a vyjádřilo tak svůj názor, že sexuální výchova není nedílnou součástí vzdělání dítěte. Žádný z respondentů nevolil variantu *c*) *nevím*.

Nás však zajímalo, zda existuje souvislost mezi volbou odpovědi a věkem respondenta. Volili jsme proto tyto hypotézy:

H₀: Mezi četností toho, zda dotazovaní odpověděli na tuto otázku odpovědí *a*), *b*) nebo *c*) a tím, kolik mají let, není souvislost.

H₁: Mezi uvedenými četnostmi je souvislost.

Nyní ilustrujme kontingenční tabulku, ze které budeme při výpočtu vycházet:

		věk			celkem
		< 30	30 - 45	45 <	
a)	23 (22,1)	54 (54,7)	42 (42,2)		119
odpověď b)	0 (0,9)	3 (2,3)	2 (1,8)		5
celkem	23	57	44	124	

Tabulka č. 5

Dále spočítáme

$$a_{11} = 0,037$$

$$a_{21} = 0,009$$

$$a_{31} = 0,001$$

$$a_{12} = 0,9$$

$$a_{22} = 0,213$$

$$a_{32} = 0,022$$

odtud

$$X^2 = 1,182$$

počet stupňů volnosti je 2 a volme hladinu významnosti testu 0,05, potom kritická hodnota je tvaru

$$X_{0,05}^2(2) = 5,991$$

porovnáním dostaneme

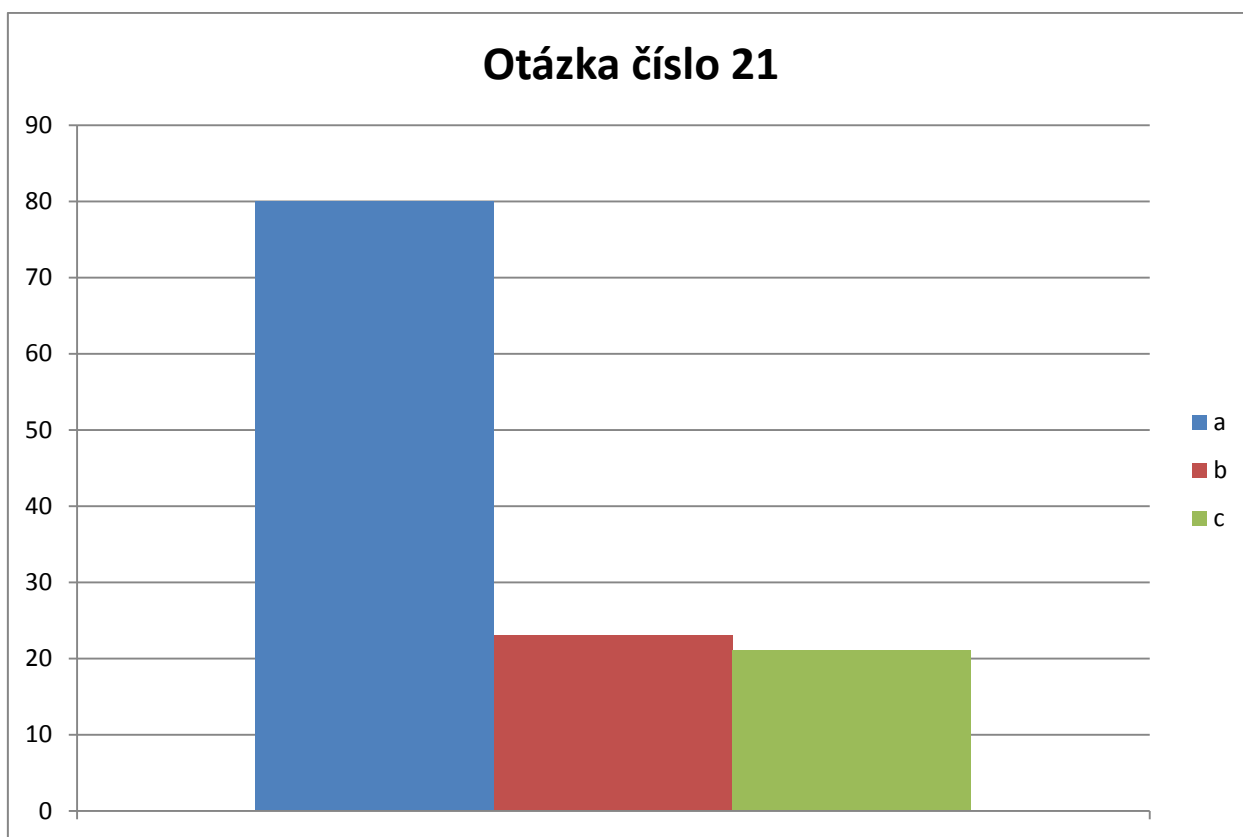
$$X^2 = 1,182 < X_{0,05}^2(2) = 5,991$$

jak plyne z nerovnosti **hypotézu H0 nezamítáme** ve prospěch hypotézy H1.

Komentář k otázce číslo 21:

Otázka číslo 21: Rád/a bych absolvoval/a seminář o aplikaci sexuální výchovy ve vyučování na 1. stupni ZŠ.

- a) ano
- b) ne
- c) nevím.

Graf č. 21: otázka číslo 21

Poslední otázka výzkumného dotazníku zjišťovala zájem pedagogů absolvovat seminář zabývající se aplikací sexuální výchovy ve vyučování na 1. stupni základní školy. 64,52 % zúčastněných pedagogů, tedy 80 učitelů, má zájem absolvovat podobný seminář. 23 respondentů, tedy 18,55 %, takový zájem nemá a 21 dotazovaných (16,84 %) nemá k této otázce ujasněný postoj a volilo proto odpověď c) *nevím*.

U této otázky nás také zajímalo, zda pedagogové s nižší pedagogickou praxí (do 15 let) mají větší zájem absolvovat podobný seminář než pedagogové s praxí vyšší než 15 let.

H0: Mezi pedagogickou prací do 15 let pedagogických pracovníků a zájmem o absolvování semináře o aplikaci sexuální výchovy není souvislost.

H1: Mezi uvedeným je vzájemná souvislost.

Nyní si demonstrováme kontingenční tabulku, ze které budeme při výpočtu vycházet:

		seminář			
		ano	ne	nevím	celkem
praxe	do 15 let	56 (47,7)	8 (13,7)	10 (12,5)	74
	nad 15 let	24 (32,3)	15 (9,3)	11 (8,5)	50
celkem		80	23	21	124

Tabulka č. 6

Dále spočteme

$$a_{11} = 1,444$$

$$a_{21} = 2,372$$

$$a_{31} = 0,5$$

$$a_{12} = 2,133$$

$$a_{22} = 3,494$$

$$a_{32} = 0,735$$

odtud

$$X^2 = 10,678$$

počet stupňů volnosti je 2 a volíme hladinu významnosti testu 0,05, potom kritická hodnota je tvaru

$$X_{0,05}^2(2) = 5,991$$

porovnáním dostaneme

$$X^2 = 10,678 > X_{0,05}^2(2) = 5,991$$

jak plyne z nerovnosti **hypotézu H0 je možno odmítnout** ve prospěch hypotézy H1.

Použitá symbolika:

H0	nulová hypotéza
H1	alternativní hypotéza
P	pozorovaná četnost
O	očekávaná četnost
X^2	chí-kvadrát
Σ	suma
α	alfa, hladina významnosti testu
v	ný, stupně volnosti
$X_{\alpha}^2(v)$	chí-kvadrát o v stupních volnosti na hladině významnosti α
i	index sloupce v tabulce
j	index řádku v tabulce
a_{ij}	buňka tabulky
r	počet řádků tabulky
s	počet sloupců tabulky

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Hana Kučerová
Katedra:	Katedra primární a preprimární pedagogiky
Vedoucí práce:	Doc. PaedDr. Miluše Rašková, Ph.D.
Rok obhajoby:	2015

Název práce:	Ochrana dětí před sexuálním a jiným zneužíváním v pedagogické práci učitele primární školy
Název v angličtině:	The protection of children against sexual and other abuse in pedagogical work of a primary school teacher
Anotace práce:	Diplomová práce je zaměřena na problematiku ochrany dětí před sexuálním a jiným zneužíváním v pedagogické práci učitele primární školy. Teoretická část se zabývá pojmy sexuální zneužívání dětí, syndrom CAN, specifikuje formy, signály, rizikové faktory, následky sexuálního a jiného zneužívání. Popisuje prevenci sexuálního a jiného zneužívání a její třídění. Důraz klade na sexuální výchovu jako jeden z nástrojů primární prevence a především na osobnost pedagoga a jeho kompetence. Praktická část práce je tvořena průzkumným šetřením a interpretací zjištěných výsledků. Cílem práce je zjistit, jak učitelé primární školy vnímají význam sexuální výchovy jako prostředku prevence sexuálního a jiného zneužívání dětí mladšího školního věku, a upozornit na problematiku sexuálního a jiného zneužívání dětí.
Klíčová slova:	Sexuální zneužívání, syndrom CAN, prevence sexuálního a jiného zneužívání, pedagog primární školy, ochrana před sexuálním zneužíváním, sexuální výchova.
Anotace v angličtině:	This diploma thesis focuses on the problem of the children's protection against sexual and other abuse in pedagogical work of a primary school teacher. Theoretical part deals with the terms of sexual abuse, CAN, specifies forms and signals and impacts of children's sexual abuse. It describes forms of prevention. It points out the importance of sexual education and the personality of a teacher and his/her qualification and competences. The survey part researches teachers' feelings and attitude to the importance of the sexual education as an instrument of the prevention against child abuse and neglect.
Klíčová slova v angličtině:	Child sexual abuse, child abuse and neglect, prevention against child abuse and neglect, protection of children, primary school teacher, sexual education.

Přílohy vázané v práci:	Příloha č. 1 – Sexuální výchova pohledem RVP ZV Příloha č. 2 – Základní témata sexuální výchovy primární školy Příloha č. 3 – Dotazník Příloha č. 4 – Ukázky vyplněných a elektronicky distribuovaných dotazníků Příloha č. 5 – Ukázka metodického postupu výpočtu testu dobré shody Příloha č. 6 – Ukázka metodického postupu výpočtu testu nezávislosti chí-kvadrát pro kontingenční tabulku Příloha č. 7 – Statistické pokusy k otázkám č. 17, 19, 21.
Rozsah práce:	82
Jazyk práce:	Čeština